

ARKEOLOGI I FÖRÄNDRING

– OM ARKEOLOGER, ALLMÄNHET OCH STATLIG KULTURMILJÖVÅRD

Abstract

Följande uppsats har som syfte att diskutera arkeologins roll i samhället. Detta görs dels genom att undersöka den statligt finansierade kulturmiljövårdens värdegrunder och målsättningar, dels genom två enkätundersökningar vars syfte är att undersöka vilka attityder och värderingar som cirkulerar kring ämnet både på ett inom- och utomvetenskapligt plan. Resultatet visar på en kulturmiljövård med stora ideologiska problem, en relativt öppensinnad arkeologgrupp som har svårt att nå ut i samhället, samt en allmänhet vars intresse och nyfikenhet finns där, men kanske inte riktigt på det sätt som man från arkeologernas sida tänker sig. Vad som i stort skiljer alla tre kategorierna åt är synen på vilken funktion arkeologin skall fylla i ett modernt samhälle, där kulturmiljövården syftar till en demokratisk utveckling och ett hållbart samhälle, arkeologerna till kunskap om både nuet och dået, samt intellektuella och emotionella upplevelser, och allmänheten till mer traditionella vetenskapliga kunskaper om dået som kan sägas relatera till en syn på historia som någonting viktigt att ha i bagaget – något som man bör kunna.

LUNDS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR ARKEOLOGI OCH ANTIKENS HISTORIA
ARK 341

C/D uppsats i arkeologi
av Mats Engström

Handledare: Kristina Jennbert

Lund, 2005

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING	2
Problemformulering	2
Teoretisk ansats	3
Metod & material	3
Avgränsning	4
Källkritik	4
Forskningshistorik	4
DEL I: DEN STATLIGA KULTURMILJÖVÅRDEN	6
- KULTURMILJÖVÅRD OCH POLITIK	6
Varför kulturmiljövård?	6
Statliga definitioner av kulturarvet/kulturarven	7
Regeringens kulturpolitik	7
- PROBLEM HOS DE KULTURPOLITISKA TEXTERNA	8
Ett förtydligande – potentiellt och etablerat kulturarv	8
Det nationella kulturarvet	9
Lokal identitet och det universellt mänskliga	11
Kulturarvets demokratiska funktion	13
Ett annat perspektiv	13
Arkeologi och kulturpolitik	15
DEL II: REDOVISNING OCH DISKUSSION AV ENKÄTUNDERSÖKNINGARNA	17
Den arkeologiska vetenskapens möjligheter och begränsningar	18
Det förflutna och dess roll i samhället	22
Det förflutna i människors liv	24
Det arkeologiska materialet	26
Arkeologer om forskning kring kulturarvet och allmänhetens delaktighet	29
DEL III: TOLKNINGAR & SLUTSATSER	30
- DEL I – DEN STATLIGA KULTURMILJÖVÅRDEN	30
- DEL II – ARKEOLOGERNA OCH ALLMÄNHETEN	31
Sammanfattning av vissa resultat från enkätundersökningarna	31
Den arkeologiska vetenskapens möjligheter och begränsningar	32
Det förflutna och dess roll i samhället	34
Det förflutna i människors liv	35
Det arkeologiska materialet	35
Arkeologer om forskning kring kulturarvet och allmänhetens delaktighet	37
- SLUTSATSER	37
Arkeologi och kulturmiljövård enligt staten	37
Arkeologi och kulturmiljövård enligt publikgruppen	38
Arkeologi och kulturmiljövård enligt arkeologgruppen	38
- AVSLUTANDE KOMMENTAR	39
SAMMANFATTNING	40
LITTERATURFÖRTECKNING	41
APPENDIX	

INLEDNING

Varför väljer man att skriva en uppsats i förhistorisk arkeologi som egentligen har som sitt huvudsyfte att diskutera samtiden? Frågan är både enkel och berättigad – så även dess svar. Att hävda att den kunskap som arkeologer producerar inte är avhängig denna samtid är i bästa fall ett mycket tvivelaktigt påstående, i sämsta fall ett helt felaktigt. Därför ser jag det som av central vikt att studera denna samtid i vilken alla arkeologer befinner sig.

I ett samhälle som har passerat det moderna och trätt in i nästa fas, ibland kallad den postmoderna, uppkommer det ständigt nya frågor som kräver nya svar. Att arkeologin finns med och deltar i dessa diskussioner tror jag är direkt avgörande för dess fortsatta existens.

Debatten, både den inomvetenskapliga och den som förs ute på dagstidningarnas kultursidor, är symptomatisk för den rådande situationen i Sverige just nu. Symptomatiskt är det också att den före detta chefen för Statens Historiska Museum, Kristian Berg, i SVT:s "Vetenskapsmagasinet" den 13 december 2004, menar att han inte är särskilt intresserad av arkeologiska föremål såsom pilspetsar¹. Det nu avslutade projektet "Agenda kulturarv" är ett annat exempel på att man inom kulturarvsinstitutionerna på allvar har börjat diskutera frågor som rör det samhällsuppdrag man har.

Dessa tydliga tecken på att nya tankar och idéer är i omlopp väcker en stilla undran över hållfastheten i de fundament, på vilka den arkeologiska vetenskapen vilar. Samhällets förändringar sveper fram även över arkeologin och dess utövare.

Avsikten med denna uppsats är att söka få klarhet i hur relationerna mellan arkeologin² och det omgivande samhälle ser ut. Vilka möjligheter har dagens arkeologi att agera på den offentliga arenan och vilka värderingar ligger till grund för de många hätska uttalandena i den pågående debatten kring kulturarvet och därmed också i förlängningen kring arkeologin?

Detta sökande efter vad som skulle kunna beskrivas som arkeologins "mening", är också ett självkritiskt sökande efter mitt personliga intresse för arkeologi. Vari ligger detta? Vart kommer det ifrån? Vem (om någon?), eller vad (om något?) har skapat detta intresse? Dessa personliga delar kommer inte att diskuteras i uppsatsen, men kan vara värda att nämnas då de på andra sätt kan skapa förståelse för de frågor jag har. Kanske kan de också ha betydelse för andra, då mitt eget intresse (med allra största säkerhet) inte kan sägas ha uppstått i ett samhällsligt vakuum, avskilt från det samhälle i vilket även andra verkar dela detta intresse.

På en mer allmän nivå så kan det påpekas att dessa frågor är viktiga ifråga om (den med skattemedel bedrivna) arkeologins och kulturmiljövårdens fortsatta existensberättigande och legitimitet. Frågorna berör strukturella problem rörande dels klyftan mellan de olika arkeologiska verksamhetsfälten (universitet, museum, kulturmiljövård), dels glappet mellan de olika arkeologierna och dess publik (förmedlingen till allmänheten) (Karlsson 1999: 5).

Problemformulering

Vad som ska studeras i denna uppsats är arkeologins roll i samhället. Jag avser studera arkeologin utifrån dess roll som kulturarvsproducent, dvs. hur arkeologin som vetenskap producerar kunskap som sedan genom kulturarvsförmedling och museer förs ut i och interagerar med det omgivande samhället. I arbetet kommer flera för ämnet centrala frågor att beröras, av vilka några av de viktigaste omnämns i rutan nedan (fig. 1.).

Ett annat centralt och för uppsatsen genomgående tema har att göra med begreppet "värde". Vilka värderingar är det man inom kulturmiljövården lutar sig mot och vilka värderingsgrunder är det egentligen man tillämpar då man t.ex. beslutar om framtiden för ett hotat arkeologiskt objekt?

---

¹ Om dessa uttalanden kan sägas vara representativa för SHM i sin helhet låter jag vara osagt (se pressmeddelande från SHM 041221). I vilket fall som helst så speglar de en inställning till historia som kan beskrivas som långt ifrån traditionell.

² Dvs. som ett vetenskapligt ämne. Inom detta ämne finns det *flera* arkeologier.

Vad är arkeologi och kulturmiljövård?

- Enligt staten
- Enligt allmänheten
- Enligt arkeologerna

Fig. 1. Några av aktörerna på det arkeologiska fältet.

Teoretisk ansats

Ifråga om min personliga teoretiska ansats så skulle den kunna beskrivas som ganska uppenbart postprocessuell. Utan att skriva under på de mer extrema formerna av denna position så skulle man dock kunna beskriva det föreliggande arbetet som ett sökande efter en fast position att arbeta utifrån. På vilka grunder baserar vi (inklusive mig själv) vår kunskap och varifrån hämtar vi vår legitimitet? Vilka implicita antaganden och åsikter applicerar vi på vårt material? Att diskutera vilken roll som den enskilde arkeologen har för den kunskap som denne producerar är givetvis inte något nytt under solen, utan hör idag kanske till en "mainstreamflora" av postprocessuell teori, även om det kanske inte är alla som har sett de mer långtgående konsekvenserna av ett sådant ställningstagande.

Metod & material

Att söka efter det ovan nämnda "samhället" är givetvis både problematisk och fyllt av motsägelser. Det finns inget enhetligt samhälle lika lite som det finns en enhetlig arkeologi.³

Utifrån de begränsningar, som ett studie av ämnet med nödvändighet innebär, har jag valt två infallsvinklar som jag ansett vara fruktbara ifråga om att förklara, belysa och diskutera det sätt på vilket den arkeologiska vetenskapen når ut i och interagerar med det övriga samhället.

Dessa två infallsvinklar representeras av del I respektive del II av uppsatsen, där den förra (del I) diskuterar arkeologin som kulturarvsproducent och vad detta i förlängningen genom lagstiftning och kulturmiljövård innebär, och den senare (del II) diskuterar de attityder gentemot arkeologin som förekommer både på ett inom- och (framförallt) utomvetenskapligt plan. I den avslutande del III redovisas resultaten för att sedan följas av arbetets slutsatser.

Anledningen till varför jag valt att genomföra en enkätundersökning av den s.k. "publiken" är också för att man inom kulturarvsdebatten ofta har använt sig av denna "publik" på diverse olika sätt utan att definiera eller klargöra vilken denna publik egentligen är eller veta vad den tycker.⁴ Begreppet "publik" blir således en slags abstrakt enhet, utan meningsfullt innehåll. Men vilka är egentligen dessa "dom" och vilka värderingar har "dom"? Detta är en mycket sparsamt utforskad hörna av kulturarvsforskningen. Jag håller helt med Nick Merriman då han skriver: "För att förstå den sociala roll som kulturarvet spelar, måste vi försöka förstå vilken roll som det förflutna spelar i människors liv" (Merriman 1991: 20, min översättning).

Enkätundersökningen är uppdelad i två delar. Dessa två delar skiljer sig något åt. Den ena enkäten (enkät 1) riktar sig uteslutande till en inomvetenskaplig målgrupp, vilken förhoppningsvis kan utgöra något av en brygga mellan de olika nivåer som beskrivits ovan. Den andra enkäten (enkät 2) riktar sig till en större utomvetenskaplig allmänhet. Dessa enkäter har till den största delen fyllts i av tågresenärer på väg mellan Malmö och Köpenhamn. Ett mindre antal enkäter har även fyllts i av elever på Komvux i Lund. Allt material från enkätundersökningarna har behandlats och analyserats i statistikprogrammet SPSS 11.0. Allmänhetens åsikter kan till viss del också kompletteras genom Statistiska centralbyråns enkätundersökning "Vad betyder kulturmiljön för dig?" (RAÄ 2002).

Att kulturminneslagen (KML) samt andra aktuella kulturpolitiska styrdokument skall granskas och diskuteras har sin grund i att mycket av den arkeologiska verksamheten och dess förvaltning

³ På samma sätt som jag låter deltagarna vid den utomvetenskapliga enkätundersökningen representera allmänhetens åsikter, låter jag arkeologerna vid den inomvetenskapliga undersökningen representera "arkeologernas" ståndpunkter.

⁴ Se vidare Carman (2002:113f.)

idag är styrd av innehållet i dessa texter. De används också av arkeologer för att på olika sätt legitimera verksamheten (Carman 1996: 9). Dessa kulturpolitiska texter, inklusive KML, beskriver inte bara hur förvaltandet av det s.k. kulturarvet skall gå till, utan föreskriver också vad detta kulturarv *skall* vara (se Regeringens Proposition 1996/97:3, s. 127f., Carman 2002: 78).

Avgränsning

Jag kan här inte diskutera alla delar av arkeologins förhållande till sin samtid. Bland annat kommer den roll som massmedierna (genom TV, film, dataspel etc.) spelar till stor del att undantas explicit diskussion. Dessa är dock aktörer på den scen på vilken även arkeologin befinner sig, och kommer därför av naturliga skäl att finnas med då vi avslutningsvis rör oss bort från det primärt arkeologiska.

I arbetet kommer jag även att prioritera de ”stora” sammanhangen framför de små. Detta för att på ett så vitt och allomfattande sätt som möjligt söka inkludera så många aspekter som möjligt. Baksidan av detta mynt är givetvis att arbetet riskerar att förlora något av sin förklarande och analyserande kraft. Medveten om detta tror jag ändå att det i ett så pass ”färskt” ämne som detta kan vara av stor betydelse att försöka se ”the Big Picture”. Detta behöver inte betyda att man går från det komplexa till det enkla, utan snarare tvärt om. Målet är att lämna det självklara och ifrågasätta allmänt vedertagna och generaliserade truismer. John Carman illustrerar detta på följande vis: ”Whereas so much of the discourse of heritage is about the simplification of complexity, this research is concerned to restore the complexity, but meaningfully and usefully” (Carman 2002: 4).

Jag kommer heller inte att titta närmare på kulturturism eller marknadsanpassning av kulturarvet. Globaliseringseffekter i samband med ett moderniserat kulturarvsbegrepp kan bara beröras som flyktigast, precis som frågor rörande barn och skolans roll i formandet av kulturella identiteter. Arbetet kommer i sin huvudsakliga omfattning att behandla arkeologins roll och funktionen i förhållande till en statligt finansierad kulturmiljövård.

Källkritik

Jag vill här lyfta fram tre källkritiska aspekter som kan vara problematiska, men som jag under arbetets gång ständigt haft i åtanke.

För det första är det alltid problematiskt att utföra en enkätundersökning som skall ta reda på ”samhällets” historiesyn och värderingar utan att denna enkät når Sveriges alla medborgare. Detta är givetvis en omöjlighet, vilket innebär att man får använda sig av ett urval. Detta urval måste för undersökningens validitet vara någorlunda representativt. Jag kommer naturligtvis att göra vad jag kan för att se detta krav uppfyllt, men inte desto mindre utgör det en potentiell felkälla. Det kan tilläggas att samma sak gäller för arkeologernas syn på arkeologi och kulturmiljövård. Vidare se not 3 ovan.

För det andra så är jag inte juridisk utbildad, vilket medför en potentiell risk för dels feltolkning av lagtexten, dels att jag inte känner lagboken i dess helhet – något som kan innebära problem vid tolkningen av en enskild lag. Min förhoppning och tro är dock att dessa problem har lösts.

Slutligen kan det också invändas att jag har mycket att säga om både arkeologi och kulturarvsförvaltning – detta trots att jag egentligen inte har haft någon större personlig erfarenhet från insidan av dessa yrkeskårers praktiska verksamhet. Detta är givetvis ett hinder, men inte ett oöverkomligt sådant. Att man måste vara yrkesverksam för att ha synpunkter eller argumentera för en åsikt håller jag inte med om.

Forskningshistorik

Litteratur rörande arkeologins förhållande till det omgivande samhället genom sin kulturarvsförvaltning har funnits tillgänglig under en relativt lång tid. Redan 1972 ger Charles McGimsey ut sin bok "Public Archaeology" och under åttiotalet publiceras en rad titlar och tidskriftsartiklar som rör kulturarvsförvaltningen och dess principer (se t.ex. Dunnell 1984; Darvill 1987; Cleere 1989).

Denna typ av litteratur har dock relativt lite att göra med de frågor som jag har för avsikt att diskutera i det föreliggande arbetet. Anledningen till detta är att den helt enkelt inte diskuterar de frågor som under de senaste tio åren kommit att bli av allt mer central vikt. John Carman beskriver denna ovan nämnda litteratur som antingen "kommentatorisk" eller "guidande" (2002: 2-4). I det förra fallet handlar det om författare som mer än något annat ser kulturarvet som något negativt och populistiskt, helt skilt från den akademiska disciplinen. Kulturarvets presentation och existens rör sig här inom ramarna för antingen museiverksamhet eller andra typer av kulturarvscenter. I det senare fallet rör det sig om just "guidning", dvs. litteratur som rör de rent praktiska delarna av förmedlingen. Hit hör även litteratur om regler och procedurer.

En tredje kropp av litteratur som Carman urskiljer, och som här är av högsta intresse, är en "forskande" typ av litteratur – man undersöker vad som händer när kulturarvsförmedling "utförs" och med vilka resultat som följd (ibid.)

Denna sista kategori, som fortfarande är relativt liten, är dock på frammarsch både internationellt (se Uzzell 1989; Skeates 2000; Carman 2002; Merriman 2004) och i Sverige, där "Modernisering och kulturarv" av Jonas Anshelm (red.) kan ses som en föregångare, (se Anshelm (red.) 1993; Carlie 1998; Magnusson Staaf 2000; Burström 2001; Pettersson 2003; Grundberg 2004; Gustafson & Karlsson 2004b). Frågor som "vad består egentligen kulturarvet av", "vem har rätten att äga, förvalta och tolka materiella lämningar från det förflutna" och "på vilket sätt är arkeologin en kulturarvsproducent" blir allt viktigare att ta på allvar och diskutera i en tid då arkeologin inte längre kan luta sig tillbaka mot ett nationalistiskt samhällsbygge och det moderna, rationalistiska vetenskapsprojektet i grunden ifrågasätts och problematiseras. En central artikel i detta sammanhang är Svante Beckmans "Vad vill staten med kulturarvet?" som på ett insiktsfullt sätt diskuterar de kulturpolitiska motiven för bevarande och offentligt engagemang inom kulturarvsområdet (Beckman 1998).

Denna pågående debatt förs inte bara på ett inomvetenskapligt plan, utan förs i allra högsta grad även ute på de svenska dagstidningarnas kultursidor. Till den ovan presenterade resumén rörande frågeställningens forskningshistorik får man således lägga till en rad publicerade artiklar i framförallt SvD.⁵

Ytterligare ett tecken på att den här typen av frågor diskuteras allt flitigare och av allt fler är den relativt nya tidskriften "Public Archaeology" ett bevis på. Denna tidskrift, startad 2000, innebär ett forum för diskussioner rörande bl.a. arkeologi som ett officiellt, statligt finansierat projekt och arkeologins förhållande till sin publik, dvs. samhället (se Ascherson 2000). Även på kulturarvsinstitutionerna diskuteras man frågor av detta slag. Vilken roll och funktion fyller egentligen verksamheten och vilken bör den fylla? Utvecklingsprojektet "Agenda kulturarv" startades därför 2001⁶ av läns museerna, länsstyrelserna och RAÄ i syfte att bl.a. förnya, ifrågasätta och demokratisera verksamheternas arbete. Till denna grupp är även Svenska Kommunförbundet och Statens kulturråd knutna.

⁵ Inläggen finns på nätet på www.svd.se under en egen vinjett på kultursidan, samt på www.sydsvenskan.se.

⁶ Projektet avslutades 2004 med programförklaringen "människan i centrum".

DEL I: DEN STATLIGA KULTURMILJÖVÅRDEN

KULTURMILJÖVÅRD OCH POLITIK

Varför kulturmiljövård?

Jag har hitintills använt mig av benämningen ”kulturmiljövård” utan att egentligen klargöra vem det är som utför detta vårdande, vad det innebär eller vad det är man ska vårda. Richard Pettersson beskriver kulturmiljövårdens organisatoriska uppbyggnad enligt följande:

Kulturdepartementet ansvarar för de statliga riktlinjerna i kulturpolitiken, Kulturrådet ansvarar för den allmänna och övergripande organisationen och fördelningspolitiken, Riksantikvarieämbetet ansvarar för den nationella kulturmiljövården, länsstyrelsernas kulturmiljöenheter är verkställande organ för statens kulturmiljövård och ansvarar för den regionala tillsynen samt den tillämpning som följer av minnesvårdens aktuella lagstiftning (Pettersson 2003:136).

Ovan angivna institutioner och myndigheter utgör också grunden för vad jag inom ramen för detta uppsatsarbete kommer att röra mig inom. Detta val är inte godtyckligt utan är en följd av att ovan nämnda är just myndigheter och därmed agerar utifrån en statlig myndighetsroll och med statligt ekonomiskt stöd i ryggen.

Frågan *vad* det är man ska vårda och förmedla⁷ och framförallt vad detta innebär är inte helt lätt att svara på. Låt oss inleda med att titta på de övergripande mål för verksamheten inom kulturmiljöområdet som regeringen satt upp i kulturmiljöpropositionen 1998/99:114. Dessa mål är:

- Ett försvarat och bevarat kulturarv
- Ett hållbart samhälle med goda och stimulerande miljöer och med kulturmiljöarbetet som en drivande kraft i omställningen
- Allas förståelse, delaktighet och ansvarstagande för den egna kulturmiljön
- Nationell och internationell solidaritet och respekt inför olika gruppers kulturarv

Man skriver vidare att: ”Kulturmiljön är en del av vårt kulturarv och är genom sin existens i nuet också ovillkorligen en del av vår samtid” (Ibid.). Det finns flera intressanta aspekter utifrån vilken denna målformulering har betydelse för synen på arkeologi och den kunskap som arkeologer producerar. Det kan också poängteras att dessa mål hämtar sin inspiration och sin värdesyn från det allra mest grundläggande inom svensk kulturmiljölagstiftning, nämligen kulturminneslagens portalparagraf:

Det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda vår kulturmiljö. Ansvaret för detta delas av alla. Såväl enskilda som myndigheter skall visa hänsyn och aktsamhet mot kulturmiljön. Den som planerar eller utför ett arbete skall se till så att skador på kulturmiljön såvitt som möjligt undviks eller begränsas (Lagen om kulturminnen m.m., SFS 1988:950, första paragrafen).

Kulturarvet skall vårdas och värnas om. Det är en *nationell* angelägenhet som vi alla har ansvar för. Vi har dock fortfarande inte definierat vad begreppet kulturarv egentligen betyder. Vad som här är av intresse är framförallt den definition (eller de definitioner) som kommer till uttryck i de kulturpolitiska dokumenten. Vad vi möter här är dock inte någon enkel definition, utan en rad långa och allinkluderande satser.

---

⁷ Angående förmedlingen som en central del av vårdandet se Regeringens proposition 1998/99:114, s. 28 samt prop. 1996/97:3, s. 127.

Statliga definitioner av kulturarvet/kulturarven

Kulturarvet är både det materiella och det immateriella, det skolade konstnärliga och det folkliga, det unika och det vanliga. Det bevaras i institutioner som arkiv, bibliotek och museer och i utvalda kulturmiljöer, men det finns också runt om oss i vardagslandskapet, hemmen och på arbetsplatserna (Reg. Prop. 1996/97:3, s. 126-127).

Var tid bildar sig sin egen uppfattning om kulturarvets betydelse och om vilka delar av det som är av särskilt värde. Vad kulturarvet är avgörs mellan kulturinstitutionerna, medborgarna och samhället i stort. Kulturarvet är inte oföränderligt och avslutat, utan stannar i ständig förändring, samtidigt representerar det kontinuitet, förankring och tradition (Ibid. s. 127).

Kulturarvet är vårt kollektiva minne (Ibid. s. 128).

Kulturarvet kan sägas utgöras av de traditioner och värden som vi medvetet eller omedvetet övertar från tidigare generationer (...) Dess innehåll är öppet och dynamiskt och påverkas ständigt av tidsmässigt och socialt skiftande värderingar (Reg. Prop. 1998/99:114, s. 21).

En sak är direkt slående vid åsynen av dessa definitioner och det är frånvaron av just en definition. Definitionen av att definiera lyder i Norstedts "Våra ord" (2000) enligt följande: "förklara, ange vad något är". Att ovan givna definitioner av kulturarvet anger vad kulturarvet är eller förklarar det är diskutabelt. Att vi har att göra med ett konstruktivistiskt kulturarvsbegrepp framstår klart, vilket ju innebär att det inte kan finnas någon fast definition, eftersom denna kontinuerligt förändras och omvärderas. Tittar vi dock framåt och ser till de funktioner som man har tänkt sig att kulturarvet skall fylla så stöter vi på trubbel. För trots avsaknaden av en definition (som en följd av ett konstruktivistiskt kulturarvsbegrepp) har man väldigt klart för sig vilka *funktioner* detta kulturarv skall fylla.

Regeringens kulturpolitik

Utöver de ovan presenterade målen för kulturmiljöpolicen kan man på ett antal ställen i regeringens propositioner (snart sagt överallt där man diskuterar kulturarvet) läsa anvisningar och hintar om vilken tillämpning och funktion som kulturarvet anses kunna ha – vad man kan använda kulturarvet till:⁸

[Kulturmiljön] kan ge oss den nödvändiga bakgrunden till dagens och morgondagens utveckling och förståelsen för sambandet med tidigare epoker, andra länder och andra kulturer (Reg. Prop. 1998/99:114, s. 27). (*pedagogisk* roll)

I propositionen Regional tillväxt – för arbete och välfärd (1997/98:62, s. 98) framhålls kulturmiljön som en utgångspunkt för lokal och regional identitet, men också som central för en regions attraktivitet. Denna koppling mellan betydelsen av en rik livsmiljö för utveckling och tillväxt har i förlängningen självklara ekonomiska konsekvenser (Ibid. s. 25) (*lokalt identitetsskapande* och *ekonomisk* roll)

[kulturarvet ska] främja den lokala kulturella identiteten, möta hoten mot kulturmiljön och bidra till att öka medvetenheten om estetiska värden... (Ibid. s. 28). (*estetisk* och *lokal* roll)

Kulturmiljön bär på vittnesbörd om vår historia och på gemensamma minnen. Det är därför viktigt vad som bevaras eftersom det i hög grad påverkar vad vi kan få kunskap om (Ibid. s. 28). (*vetenskaplig* roll)

Människor utan erkänt kulturarv och dokumenterad historia riskerar att stå sämre rustade när de skall delta i förhandlet av samhället och hävda sina krav på lika rättigheter och möjligheter (Ibid. s. 30). (*demokratisk* roll)

---

⁸ Den parentes (med tillhörande roll) som återfinns efter varje citat har jag själv satt dit, för att ytterligare tydliggöra vad jag vill säga med citatet.

En kulturmiljövårdande inställning i samhället och till våra vardagsmiljöer innebär en minskad förbrukning av ändliga material och att förvaltningsskedets betydelse för livslängden i investeringar och nyinstallationer framhävs (Ibid. s. 29). (*ekologisk roll, hållbar utveckling*)

Trygghet och förankring i en egen nationell kulturell identitet kan vara en viktig förutsättning för givande möten med människor i andra länder. Lika viktig är den kulturella identiteten på regional och lokal nivå (Reg. prop. 1996/97:3, s. 128). (*Lokalt och nationellt identitetsskapande, samhällsbyggande roll*)

Alla människor har ett kulturarv och vi har alla rätt att få detta uppmärksammat och erkänt (Ibid. s. 126). (*Individuellt identitetsskapande roll*)

Det är hög tid att också kulturarvssektorn tar frågor om kön och jämställdhet på allvar (ibid. s. 132) (*jämställdhetsskapande roll*)

Det svenska kulturarvet är tillika en del av mänsklighetens kulturarv...(ibid. s. 127). (*universellt mänsklig roll*)

Citaten ovan kan sägas representera de roller som kulturarvet enligt de kulturpolitiska dokumenten antas kunna spela i samhället. Dessa roller är dock intimt förknippade med en rad olika problem till vilka vi ska vända oss härnäst.

PROBLEM HOS DE KULTURPOLITISKA TEXTERNA

Följande roller för kulturarvets funktion kan alltså identifieras inom ramarna för Regeringens kulturmiljöpropositioner:

Roller:

- Pedagogisk
- Lokalt identitetsskapande
- Ekonomisk
- Estetisk
- Vetenskaplig
- Demokratisk
- Ekologisk
- Nationellt identitetsskapande
- Individuellt identitetsskapande
- Jämställdhetsskapande
- Universellt mänsklig (existentiell)

Till dessa användanden (och till bruket av begreppet kulturarv i allmänhet inom kulturpolitiken) utkristalliserar sig fyra huvudsakliga problemområden. De kommer här att behandlas separat, men är på flera sätt nära sammankopplade, då de alla utgår från samma problematik; vad staten egentligen vill med kulturarvet. Dessa fyra är:

1. Det potentiella och det etablerade.   2. Det nationella kulturarvet   3. Lokal identitet och det universellt mänskliga   4. Kulturarvets demokratiska funktion

Ett förtydligande – potentiellt och etablerat kulturarv

När man i de kulturpolitiska texterna använder sig av begreppet kulturarv och konstaterar att ”var tid bildar sin egen uppfattning om kulturarvets betydelse...” (Reg. Prop. 1996/97:3, s. 127) bör man som läsare ha en distinktion i åtanke. Denna rör relationen mellan *etablerat* kulturarv och *potentiellt* kulturarv, eller mellan *historiebruk i samhället* och *kulturarvsförvaltning*. Den förra används av Richard Pettersson, den senare av Jonas Grundberg, för att beskriva samma sak; nämligen att

samhällets kulturarvsprocesser varken är, eller kan vara, helt lika med kulturarvsinstitutionernas kulturarvsprocess (Grundberg 2004:11). Det som bevaras inom kulturmiljövården är endast delar av kulturarvet, det är inte detsamma som kulturarvet (Pettersson 2003:75).

Distinktion står dock delvis att finna i propositionen *Kulturpolitik* 1996/97:3, s. 127 där man skriver: "Det är bara delar av kulturarvet som bevaras och hålls levande av offentliga institutioner...". Att man sedan (medvetet eller omedvetet) har blandat ihop dessa två kan bero på flera saker – dessa återkommer jag till längre fram.

Pettersson påpekar att vad som tillhör det etablerade kulturarvet dels är en sociopolitisk fråga, dels en fråga om framväxt praxis inom ett professionellt fält. Politiskt på så sätt att begreppet är en politisk kategori i form av sin konstruktivistiska karaktär. Kulturarvets definition är därför en fråga om socialt värde. Ett värde som i sin tur är kopplat till en bevarandeambition. Det är därför underligt, skriver Pettersson, att man tillskriver RAÄ ansvaret för kulturarvet som sådant.⁹ RAÄ har som myndighet alltså ansvar för ett formellt sett orimligt ämnesområde (Ibid.:75f.).

Med denna distinktion i åtanke måste det således vara så att det kulturarvsbegrepp som jag har för avsikt att diskutera i denna uppsats samt det begrepp som regeringens kulturpolitik måste avse rör sig om ett etablerat, statligt finansierat antikvariskt kulturarv (där arkeologi givetvis ingår). Ett kulturarv som formellt rör den antikvariska minnesproduktionen. Dess mentala aspekter (t.ex. levande traditioner och föreställningar) kan man inte ansvara för (ibid.).

Potentiellt kulturarv är följaktligen en term som syftar till allt som kan tänkas inkluderas i en slags allmän mänsklig förflutenhet, dvs. det som inte inkluderas i det redan etablerade kulturarvet. Som begrepp i sig är det således helt värdelöst ur definitionssynpunkt och som ovan nämnts kan ingen specifikt ansvara för kulturarvets mentala aspekter, vilket i praktiken alltså innebär att man i de kulturpolitiska dokumenten måste syfta till det etablerade, officiella kulturarvet. Att man kan "utöka" det etablerade kulturarvet genom att inkludera mer potentiellt kulturarv är inte konstigare än att man genom en urvalsprocess väljer att betrakta ytterligare en del av det förflutna (mänsklig handling och produktion) som kulturarv. Begreppet fyller dock ett retoriskt syfte. Att jag ovan, i likhet med Pettersson, benämnde frånvaron av denna distinktion i de kulturpolitiska dokumenten som eventuellt medveten har sin förklaring i de problem som uppstår då man skall försöka konkretisera det okonkretiserbara. Man låter följaktligen frågan hänga i luften. Givetvis kan man inte i målen för kulturmiljöpolitiken konkret peka på vad som skall och inte skall inkluderas, men hopblandandet av de två – av vad man kan och inte kan uttala sig om – gör inte målen mer tydliga eller lättare att tillämpa för den som står inför den uppgiften.

Med de uppgifter som man från statens sida har tillskrivet kulturarvet - vilken funktion detta arv skall ha - är det mycket svårt att göra några konkreta avgränsningar i målbeskrivningarna som inte samtidigt innebär att man motarbetar något av de övriga målen. Att detta är ett stort problem tar sig inte bara uttryck i relationen mellan det etablerade och det potentiella, utan visar sig även då vi talar om mera grundläggande och fundamentala frågor som rör kulturarvets ontologiska status.

Det nationella kulturarvet

Medvetenheten inom det arkeologiska fältet att ämnet till stor del har sin grund och utveckling inom ramen för nationalistiska tankegångar kan idag anses vara allmänt tankegods. Det allra flesta verkar också vara överens om att denna (nationalistiska) grund är något som vi lämnat bakom oss. Idag är det andra värderingar som styr forskning och utveckling. Inom kulturarvsförvaltningen står man därför inför ett problem. För även om man inte alls förfäktar ett "nationalistiskt kulturarv" så representerar man staten, dvs. nationen. Det finns en stark koppling mellan existensen av ett kulturarv och en statsmakt som pekar ut och bevarar det. Kulturarvet har alltid varit något

---

⁹ I Reg. Prop. 1998/99:114, s. 20 skriver man följande: "Riksantikvarieämbetets uppdrag som central förvaltningsmyndighet för kulturmiljöfrågor kvarstår oförändrat men har i myndighetens instruktion kompletterats med ett *ansvar för kulturarvet*" (min kursivering).

statsreglerat, monokulturellt och institutionellt värdefullt, och när man söker modernisera detta sedan länge etablerade fält som något lokalt, pluralistiskt, mångkulturellt etc. stöter man på stora problem (Beckman 1998:14). Detta eftersom de gamla värderingarna utgör de grunder på vilka hela kulturarvsförvaltningen fortfarande idag vilar. Beckman poängterar "...svårigheterna att handskas med nationen som referenspunkt för kulturarvspolitiken och problemen kring kulturarvets helgd" (ibid.).

Problematiken härrör sig i första hand från det faktum man i de kulturpolitiska dokumenten har reviderat sin värdegrund. Tittar man på den lista som jag ovan ställt upp och som visar på vilka olika typer av funktioner som staten anser att kulturarvet kan fylla blir det tydligt att det här rör sig om målsättningar som är svåra att förena. I fallet med identiteter blir det uppenbart. Man vill skapa en lokal identitet samtidigt som en nationell, en nationell samtidigt en individuell. Detta i samma andetag som man vill poängtera kulturarvets universellt mänskliga egenskaper. Man vill helt enkelt skapa alla möjliga sorts identiteter utifrån ett och samma material, dvs. det etablerade kulturarvets. Problemet kan sägas vara att man både vill ha och äta kakan. Man vill bibehålla ett traditionellt värdesystem samtidigt som man vill kunna urskilja en rad andra, nya funktioner, baserat på nya värderingar.

Vad är då det som jag kallar det traditionella värdesystemet? Detta är liktydigt med ett nationellt värdesystem. Ett system som uppkommit och frodats som en följd av nationalstatens framväxt och behov av legitimitet och kontinuitet bakåt i tiden. Kulturarvets viktigaste funktion har varit att skapa nationell och etnisk identitet och enighet. Kristian Kristiansen påpekar också att detta förmodligen är det främsta skälet till att arkeologi, museer och skyddslagstiftning existerar överhuvudtaget (Kristiansen 1998:185). Detta är dock inget problem i sig idag. Man har insett och accepterat att så är fallet. Problemet ligger i att man i de kulturpolitiska texterna fortfarande relativt explicit ger uttryck för åsikter som i sin förlängning inte kan härledas från någonting annat än just detta traditionella värdesystem.¹⁰ Att kulturarvet är en nationell angelägenhet kommer också klart och tydligt till uttryck i kulturminneslagens portalparagraf. Problematikens kärna ligger just i svårigheterna att handskas med nationen som referenspunkt. Man kan inte riktigt släppa *kulturarvet* till förmån för *kulturarven*, så som man själv föreskrivit skall ske.¹¹

Beckman tror att man undviker att ta detta steg fullt ut eftersom man då riskerar att nedprioritera hela politikområdet. Han skriver: "Kulturarvet är samhällets gemensamma egendom och därför en statlig angelägenhet. Ett otal kulturarv är uppenbarligen inte någon gemensam samhällsegendom och därför inte heller något självklart statligt eller ens politiskt ansvarsområde" (Beckman 1998:21). I regeringens proposition 1998/99:114 råder det inga tvivel om vem det är som skall ansvara för att kulturarvet brukas på rätt sätt. För att motverka att det används i ett trångsynt identitetsskapande syfte deklarerar man att kulturmiljöverksamheten ska "ta ansvar för kunskapen om och tolkningen av kulturarvet och härigenom medverka till ett ansvarsfullt användande" (Reg. prop. 1998/99:114, s. 30).

Beckman sätter fingret på en mycket öm punkt i den statliga retoriken som har långtgående konsekvenser och som vilar på ett politiskt tankearv som relaterar till tämligen entydigt institutionella, överindividuella egenvärden såsom Folk, Nation, Stat, Historia, Konst och Kultur. Kulturarv med stort K är en av dessa. Det skall värnas i samma mening som Fäderneslandet, Vetenskapen, Demokratien etc. Detta är dock omoderna tankar som definitivt inte låter sig sägas i en modern kulturproposition. Författarna till de kulturpolitiska texterna måste alltså hitta andra, mer

---

¹⁰ Se t.ex. på det ovan återgivna citatet där jag pekar på den "nationellt identitetsskapande" rollen som kulturarvet skall antas kunna spela. Jmf. även med definitionen av "kulturarv" i Reg. Prop. 1996/97:3, s. 128 där man karaktäriserar kulturarvet som "vårt kollektiva minne".

Pettersson har i samma prop. under rubriken "Internationalisering" också noterat följande citat som tydligt för ett traditionellt värdesystem: "Sverige behöver ett intensivare kulturutbyte (...) Samtidigt kräver det särskilda insatser för att kulturella uttryck förankrade i svensk verklighet och svenska värderingar på ett effektivt sätt ska kunna konkurrera med det massiva kulturutbudet från andra länder" (Reg. prop. 1996/97:3, s. 30).

¹¹ Se t.ex. Reg. prop. 1996/97:3, s. 128

legitima, sätt att framställa kulturarvspolitiken på. Att beskriva den som ett redskap har varit ett sätt att lösa problemet på. Detta har vi också sett prov på i listan över kulturarvets funktioner. Kulturarvet blir i dessa dokument något av en outtömlig resurs för individuell och samhällelig välfärd, men också ett redskap i kampen mot demokratiska och sociala orättvisor och för lokal ekonomisk utveckling. Detta innebär dock inte, vilket Pettersson i enlighet med Beckman påpekar, att ett statligt definierat och etablerat kulturarv inte kräver en överordnad ideologi som i sin grundformel bygger på premissen för nationalismen, dvs. en kollektiv gemenskap bortom den individuella (Pettersson 2003:83).

Beckmans analys har inte bara sin grund i vetenskapligt hårklyveri och begreppsanalys, utan har också en vass samhällskritisk udd, där kulturminnena blir identitetsbärare i den föreställda gemenskapen om Folkets historia och samhällsgemenskap. Han beskriver något ironiskt situationen på följande vis:

Staten vill vara en Kulturstat, staten tror på kulturens Helgd, staten vill hålla med kulturarv för Folkets, Nationens, Kulturens, och sin egen skull. I grunden vill staten inte alls modernisera kulturarvspolitiken och dess motiv. Staten vill ha en fristad för gamla högsinnade, kulturkonserverna, samhällsbildande, statsprydande, folkintegrativa hållningar i en modern tid som stundom kryper av onämbar ångest över samhällslivets förlorade kollektivitet och helgd. Vad är naturligare än att låta dessa ideologiska kulturarv förvaltas just på kulturarvets sakområde? Att realisera detta är dock lättare gjort än sagt” (Beckman 1998:46)

Visserligen är citatet ovan medvetet tillspetsat och situationen målad i svart och vitt, men jag tror ändå på att det i denna beskrivning finns något viktigt att hämta.¹² Carman beskriver det som att staten tillskriver sig själv en ”känsla” av ett samhälle uppbyggt av ett kulturarv, vilket bekräftar den egna auktoriteten som om den är den *naturliga* och *enda* legitima bäraren av denna känsla av samhällsgemenskap. Det symboliska värdet av ett samhälles känsla för kulturarv omvandlas sedan till ett ”nationellt kulturarv”, från vilket staten endast kan vinna prestige, och i gengäld utöva kontroll över detta kulturarv (Carman 2002:197f.).

Lokal identitet och det universellt mänskliga

Tittar vi tillbaka på de kulturpolitiska målen för kulturarvet i ljuset av ovanstående ser vi, vilket också berördes ovan, att tanken kring både ett lokalt och ett universellt mänskligt identitetsskapande utifrån dessa mål är ytterst problematisk. Låt oss börja med att titta närmare på kulturarvet som en lokal (kulturell) identitetsskapare.

Går det att på ett jämbördigt sätt kombinera en nationell identitet med en lokal? Beckman menar att talet om en lokal identitet är en lösning på problemet att man inte öppet kan tala om en nationell identitet. Den lokala identiteten framstår som en modern, pluralistisk och individuell egenskap i jämförelse med den nationella, som är kollektiv, enhetlig och fast (Beckman 1998:23f.). Han fortsätter: ”Alla bor ju någonstans oberoende av vilka andra kulturella identiteter utöver det lokala de kan tänkas ha” (ibid.:24). Man lyfter fokus från vems kulturarv som skall värnas. Istället för att tala om en grups kulturarv, vilket skulle innebära att man var tvungen att specificera denna grupp, talar man om att kulturarvet tillhör *platsen*. Detta är dock en problematisk retorik, menar Beckman, som bl.a. innebär att man inte kan fastställa vad kulturarvspolitikens ansvar i sak omfattar (ibid.).

Frågan kvarstår dock om man skall flagga för en situation där man som medborgare *först* är t.ex. skåning, *sedan* svensk, eller tvärtom; *först* svensk, *sedan* skåning? Att kulturarvet är en nationell, dvs. svensk, angelägenhet står att finna i KML:s portalparagraf. Likaså står det i Reg. prop. 1996/97:3 att kulturarvet är ”vårt kollektiva minne”. Att man i dessa satser avser en nationell identitet står klart. Skall man inkorporera en lokal identitetsbyggande funktion i kulturarvsbegreppet

¹² I Reg. Prop. 1998/99:114, s. 29 menar man att kulturarvet skall ”...ses som en tillgång i samhällsbygget och bilda utgångspunkt för nyskapande och erforderliga förändringar av bebyggelse och anläggningar i stad och landskap”. Med uttalanden som detta behöver man inte leta efter dolda budskap eller implicita antaganden...

måste den således vara sekundär till motsvarande nationella bygge. Först är man svensk, sedan skåning – något som inte rimmar särskilt väl med tanken om ett pluralistiskt kulturarv. Men den dagen som det nationella är sekundärt till det lokala, ställs vi inför frågor som vad staten överhuvudtaget har att göra med kulturarvet och vari dess legitimitet ligger; varför man har ensamrätt på dess material, makt att bestämma över det på nationell basis, peka ut vad som skall värnas etc.? Att flera identiteter kan behandlas exakt likadant, dvs. utan att någon är bättre eller ”högre” än den andra är en mycket svår balansgång. De kulturpolitiska texternas utsagor om det ”svenska” kulturarvet visar dock att vi befinner oss långt ifrån en sådan balanssituation. Den brännande frågan är dock om det *kan* vara på något annat sätt.

Utifrån argumenten ovan kan vi på samma sätt närma oss relationen mellan det nationella och det universella. Här måste vi lämna den identitetsskapande aspekten¹³ och se till vilka andra värden man spelar på. Att tala om förekomsten av ett ”människlighetens kulturarv”¹⁴ implicerar att det finns någonting gemensamt och universellt att finna i kulturarvet. Förhoppningen att bättre förstå människan som samhällsvarelse, vilar på en sådan premiss.¹⁵ En premis som i sin tur utgår från antagandet att det är kulturmiljövårdens ansvar att ta hand om och vårda detta universellt mänskliga. Pettersson betonar här minnesvårdaren, vars underförstådda roll består i att man endast tjänar det allmänna och (den förment värdeneutrala) vetenskapen (Pettersson 2003:84). Att alls tala om kulturarvet i termer av universalism väddar också till känslor kring det förflutna – att där finns någonting, man vet inte vad, som är oföränderligt, evigt och gemensamt för alla människor. Att kombinera detta med ett konstruktivistiskt kulturarvsbegrepp och med det etablerade kulturarv som staten kan sägas ha makt över, är kort sagt problematiskt. Problematiskt eftersom man kan fråga sig med vilken legitimitet staten samtidigt som man förespråkar ett universellt kulturarvsbegrepp refererar till ett svenskt kulturarv. Det universella kan per definition inte låta sig ramas in i kategorier såsom nationellt (eller lokalt). Ett universellt kulturarv kan inte vara ett svenskt kulturarv. Att man i den svenska kulturpolitiken rör sig med universella syftningar står dock klart. En lösning skulle vara att se det som att det svenska (etablerade) kulturarvet *tillsammans* med det norska, kinesiska, ryska etc. bildar en gigantisk summa av alla världens kulturarv. Denna gemensamma summa av alla (nationella) kulturarv skulle sedan kunna betraktas som människlighetens kulturarv, i vilken kulturarvet i Sverige är en del. Problemet är dock att man enbart i det svenska kulturarvet inte skulle finna något universellt mänskligt. Man skulle finna det svenska kulturarvet.¹⁶ För att kunna uttala sig i termer av det gemensamt mänskliga, måste man ha alla världens kulturarv i åtanke samtidigt, och däri söka gemensamma nämnare. Att dessa kulturarv ständigt förändras och omdefinieras är en försvårande omständighet. En lösning av detta slag verkar således avlägsen.

Att tala om att kulturarvet i Sverige är en del av människlighetens kulturarv har ett syfte. Det betonar att det finns ett kulturarv som skall bevaras, och detta för att det är en del av någonting större och viktigare än bara summan av alla de ting och företeelser som där ingår – det har ett överindividuellt värde. Värdet av kulturarvet ligger inte bara på en nationell nivå, utan motivet är ädlare än så, det ligger på en universellt mänsklig nivå. Att staten skall värna om dessa universella värden är givetvis självklart.

---

¹³ En identitet som inkluderar alla människor på jorden kan knappast kallas en identitet. Att framhålla en gemensam mänsklig identitet kan dock ha andra funktioner, såsom demokratiska och antirasistiska.

¹⁴ Se bl.a. Prop. 1998/99:114, s. 30

¹⁵ Man skriver i prop. 1996/97:3, s. 129: "...kulturarvet (...) kan ge nya kunskaper och insikter om människan och hennes miljö"

¹⁶ Dvs. om man accepterar premissen att det finns en "svenskt" kulturarv.

Kulturarvets demokratiska funktion

Kulturarvets betydelse för den demokratiska utvecklingen lyfts i de kulturpolitiska texterna fram som en central del av kulturmiljövårdens ansvarsområde. Detta skall ske i form av bl.a. en större kulturell jämlikhet och mångfald.¹⁷ Liksom framkommit ovan är det dock svårt att tillskriva kulturarvet i sig några särskilda funktioner. Detta påpekas också i den offentliga utredningen "Frågor till det industriella samhället" (SOU 1999:18, s. 10) där man skriver att de företeelser som ingår i kulturarvet i sig inte har några demokratiska funktioner. Att det kan ha en demokratisk funktion är man i utredningen däremot övertygade om (Ibid. s. 27ff.). Det handlar bl.a. om att söka de underrepresenterades historia, uppmärksamma de resurs- och röstsvaga grupperna samt bjuda in till samtal kring tolkningen av kulturarvet. Det handlar också i stor utsträckning om att förhindra att det brukas på fel sätt. I propositionen Kulturpolitik skriver man: "Uppenbara missbruk och vantolkningar kan inte accepteras" (Prop. 1996/97:3, s. 128). Missbruket som avses är givetvis bruket av kulturarv i exempelvis rasistiska sammanhang, där Nazityskland och det forna Jugoslavien står som två paradexempel. Att man inom kulturmiljövården aktivt ska arbeta för att motverka sådana tendenser är självklart.

Tar man fasta på demokratiaspektens mest grundläggande betydelse, dvs. folkstyre, ser vi dock att Svante Beckmans "kil" åter aktualiseras. På samma sätt som övergången från kulturarv (singularis) till kulturarven (pluralis) resulterar i problematiska konsekvenser, innebär en demokratisering av kulturarvet problem. Hur blir man folklig och inkluderande utan att samtidigt radera de värdegrunder på vilka kulturmiljövården vilar? Vilken roll ska minnesvårdaren spela då dennes åsikt bara är en i mängden?

Frågorna tornar upp sig. Svaren uteblir. Som det ser ut idag *är* kulturmiljövårdens legitimitet direkt avhängig existensen av en statlig (nationell) legitimitet. Vi återkommer här också till uppdelningen mellan etablerat och potentiellt kulturarv. Pettersson påpekar att det senare till sin natur antas vara helt och hållet demokratiskt – allt som rör människan och det förflutna. Det förra däremot, är ett ideologiskt och normativt färgat område, och därmed inte alls demokratiskt, utan socialt och gruppmissigt betingat. Poängen är att det demokratiska kulturarvet befinner sig utanför politisk kontroll, medan det odemokratiska är föremål för statlig reformpolitik (Pettersson 2003:78f.). Vi konstaterade tidigare att det är det etablerade som man inom de kulturpolitiska texterna måste anses syfta till, och att det är kulturarvsbruket inom detta område som man vill demokratisera. Men hur ska man, genom att bjuda in till diskussion om vad kulturarvet är, kunna demokratisera ett område som man redan per definition har definierat – ty det etablerade kulturarvet är redan avgränsat, definierat och framförallt utvalt. Svaret finns i att man i de kulturpolitiska texterna avser även det potentiella kulturarvet – dvs. all mänsklig förflutenhet, i vilket alla tänkbara kulturarv ingår. Här kan alla grupper i samhället hitta sitt kulturarv, precis som staten kan hitta både det universellt mänskliga som det nationella. Att man varken har eller kan ha kontroll över detta potentiella, allinkluderande kulturarv är ett problem.

Att man har makten över det etablerade kulturarvet har sin förklaring i att man i egenskap av stat har ärvt denna makt. Nu vill man ha kvar denna makt, *samtidigt* som man beger sig utanför gränserna för sitt maktterritorium. Den inneboende motsättningen i denna utvidgning som Beckman poängterat kvarstår dock; dvs. att man utan nationen som utgångspunkt i dessa resor ut i det okända, får svårt att legitimera resan överhuvudtaget.

Ett annat perspektiv

Tänker man sig å andra sidan att staten representeras av de kulturarbetare som sitter på kulturinstitutionerna (till skillnad från att man ser staten som en överindividuell institution) ser man snart att det även är andra saker som står på spel. Att ta konsekvenserna av ett pluralistiskt kulturarv som inte har sitt fotfäste i ett nationellt värdesystem är långt ifrån oproblemiskt. Beckman skiljer i

¹⁷ Se. Bl.a. prop. 1996/97:3, s. 222 samt prop. 1998/99:114, s. 1

detta sammanhang på primära och sekundära kulturarvsvärden, där den förra är de värden som kulturarvet tillskrivs och i kraft av vilka det anses vara värt att bevara och den senare (och här intressanta) består av värden som uppstår till följd av själva institutionaliseringen. Dvs. kulturarv som något att försörja sig på – som forskningsfält, födkrok och karriärsstege (Beckman 1993:84-85).

Vi återkommer här också till frågor som varför kulturarvet skulle vara en exklusiv angelägenhet för en statlig myndighet ifall det är fullständigt allmängiltigt och universellt och om staten, med kulturarvets hjälp, överhuvudtaget skall lägga sig i någon form av identitetsbildning.¹⁸ Vi talar här alltså inte bara om vad staten vill rent ideologisk, utan också hur den rent konkreta situationen ser ut för dem som skall verka inom dessa verksamheter. Att ge upp ett sedan länge rotat tolkningsföreträde är lättare sagt än gjort. Detta är inte enbart pga. att konservativa krafter inom kulturmiljövården (härstammande från de ovan nämnda sekundära värdena) inte skulle kunna tänka sig att lämna ifrån sig något av den makt de besitter, utan även för att detta är svårt att genomföra rent praktiskt. Att genomföra de förändringar som ett pluralistiskt kulturarv innebär, har inte bara som följd att legitimiteten hos fältet som helhet ifrågasätts, utan även att de enskilda individer som skall genomföra denna förändring sågar av den gren på vilken de själva sitter – dvs. sin födkrok. Detta är dock en radikal läsning som jag inte själv tror kommer att realiseras fullt ut. Den kunskap man inom kulturmiljövården besitter kommer även i framtiden att vara åtråvärd. En förändring kan dock mycket väl tänkas innebära både personalnedskärningar och förändrade arbetsuppgifter. Båda dessa potentiella ”hot” mot den nuvarande arbetsituationen kan ge upphov till både osäkerhet och misstänksamhet, vilket i sin tur kan ha effekter på de förändringar som fältet själva antas kunna genomföra.¹⁹

Ytterligare en aspekt som kan sägas ha betydelse för möjligheterna till att verkligen realisera det pluralistiska kulturarvet har att göra med kulturarvet som ett verktyg för att skapa social distinktion i Bourdieus mening. Jan-Erik Hagberg beskriver sålunda kulturarvet som ”ett resultat av en ständigt pågående kamp om det sociala herraväldet. Kulturarvet är helt enkelt en del av den sociala kontrollen som inte ifrågasätts” (Hagberg 1993:157). Jag håller med om det förra men är dock tveksam till det senare. Kulturarvets hegemoniska funktioner, på en nationell nivå, tror jag idag är begränsade, men bör ändå inte underskattas. Hagberg menar vidare att kulturarvets dolda betydelse är ”att det tillhandahåller grunden för hur sociala klassificeringar skall göras” (ibid.: 157-158). Detta resonemang kan med lätthet appliceras på de sekundära värden som Beckman beskriver, dvs. de institutionaliserade värdena. Att man officiellt lämnar ifrån sig makten att definiera behöver inte innebära att man i verkligheten lämnar ifrån sig någon makt överhuvudtaget. De många tvetydiga och mångtydiga formuleringarna i regeringens propositioner skulle mycket väl kunna tolkas som ett resultat av en sådan process. Man skriver politiskt korrekta texter om att man skall dela på ansvar och tillsammans avgöra vad kulturarvet är. Men i realiteten har inte någon verklig förändring skett. En parallell kan exemplifiera vad jag menar. Inom konstvärlden så är det fritt fram att tycka vad man vill. Jag har rätt till en egen smak och till en egen åsikt om vad som är snyggt eller fult, rätt eller fel. Detta innebär dock inte att jag för den sakens skull har något som helst inflytande över vad som anses vara god eller bra konst – jag har ingen makt eftersom jag saknar det kulturella kapital som krävs. Som Hagberg påpekar, är en av Bourdieus teser att ett kulturellt kapital skapas och upprätthålls av ett litet socialt skick, men reglerar tillvaron för alla. I detta fall blir slutsatsen att kulturarvet erkänns av alla, men bestäms av några få. Att man i de kulturpolitiska dokumenten signalerar att förhållandet nu skall vara ett annat skulle i detta sammanhang kunna ses som en

---

¹⁸ Kan staten skapa något annat än en nationell identitet? Möjligtvis kan man bejaka och ge utrymme för redan befintliga identiteter (etniciteter?). Den identitet man kan skapa måste således utgå från nationen som mittpunkt. Man kan också fråga sig om det är möjligt att skapa en identitet *åt* någon?

¹⁹ Att en stor omorganisering innebär en viss tröghet och inkörningsperiod är nog inte så konstigt. Men är grunderna för omorganiseringen direkt avhänga de mest fundamentala och grundläggande aspekterna av fältet kan denna tröghet påverka själva genomförandet. Ett exempel skulle kunna vara att man inom fältet skriver en sak, men praktiserar en annan.

retorisk fint, som i övrigt också kan sägas stödjas av de dikotomier rörande den statliga politikens målsättningar som framförallt Svante Beckman visat på.

Arkeologi och kulturpolitik

Av ovanstående diskussion har det förhoppningsvis framgått att kulturmiljövården står inför stora utmaningar ifråga om att anpassa sig till de kulturpolitiska mål som satts upp. Jag vill dock förtydliga på vilket sätt som de kulturpolitiska målen har betydelse för den arkeologiska verksamheten, då det är dennas roll i samhället som framförallt är av intresse. Varför diskutera kulturpolitiska styrdokument samt kulturmiljövården och dess hantering av det etablerade kulturarvet? Svaret ligger i arkeologins funktion som kulturarvsproducent, både i form av de materiella ting som arkeologer gräver upp, samt i den immateriella kunskap som man utifrån dessa ting skapar. Svaret ligger också i att mycket lite arkeologi som utförs idag inte har någon koppling till det antikvariska systemet. Stig Welinder skriver följande i abstractet till artikeln "Swedish Society, Swedish Archaeology, and the Public Debate":

Little archaeology is performed in Sweden today that is not explicitly or implicitly part of the state administrate and antiquarian system of cultural resources management (Welinder 1995:129).

Att just arkeologin valts ut för att ge nationer och stater ett kulturarv har som vi sett sina förklaringar. De mest uppenbara ligger förmodligen i att man har kunnat lägga beslag på titeln "jag var här först" och kunnat skapa långtgående genealogier tillbaka i tiden, men också att man har utnyttjat den monumentalitet som arkeologiska lämningar kan besitta (Grundberg 2004:19). Vidare menar Grundberg att arkeologins ideologiska roll och betydelse för sitt omgivande samhälle framförallt uppstår inom en nationellt organiserad kulturarvsförvaltning. Han menar dock att relationen mellan den akademiska disciplinen och förvaltningen inte består i en envägskommunikation, utan att de båda påverkar varandra (Ibid.:20).

Arkeologer har också att förhålla sig till den rådande lagstiftningen. Carman sammanfattar rent allmänt lagen i sin helhet som ett system av regler vilka hanterar konflikter enligt vissa normer. Han poängterar dock att lagen även har andra funktioner. För såväl som att styras av samhällets normer, så sätter den även dessa normer, samt ger dem en tvingande kraft (Carman 1996:34). Han menar också att placeringen av ett värde på ett objekt inte är en oavsiktlig sidoeffekt av att lagen appliceras på objektet, utan snarare dess intention. Poängen med lagen är att ge ett objekt ett värde tillräckligt högt för att det skall preserveras. Det är lagen som placerar ett värde på materialet, snarare än att objektet besitter något inneboende värde som kräver lagligt skydd (ibid.:115). I enlighet med detta hävdar han också att:

...the primary role of law in relation to archaeology is to ascribe a modern value to archaeological material and thus vicariously to archaeology the discipline and archaeologists themselves (Carman 1996:19)

Att undersöka lagen (såväl som de kulturpolitiska dokumenten) framstår i ljuset av detta vara av central vikt. Man behöver inte svälja allt till hundra procent för att inse att Carman beskriver något som kan vara av stor betydelse, kanske framförallt då man ser kopplingen till Beckmans "kil". Lagstiftning och nation hänger intimt samman. Lagen är det yttersta uttrycket för statens makt att bestämma. Lagstiftaren måste enligt Carmans påstående vara den som tillskriver arkeologin likväl som arkeologen dess värde. Ett värde som betyder legitimitet och existensberättigande. Staten legitimerar arkeologin, som i sin tur sedan legitimerar staten. En demokratisering av det etablerade kulturarvet, hotar inte bara arkeologernas legitimitet, utan även statens legitimitet.²⁰

---

²⁰ Det bör här tilläggas att staten erhåller sin legitimitet genom att vara demokratiskt framröstad. Jag talar här om legitimiteten att styra över kulturarvet.

För att på ett tydligare sätt klargöra kopplingen mellan kulturmiljö och arkeologi kan det vara smidigt att skilja på två centrala delar av det arkeologiska fältet, där den ena utgörs av den universitetsbaserade arkeologin, och den andra av uppdragsarkeologin.

I fallet med den akademiska delen har vi kanske inte att göra så mycket med en direkt koppling mellan denna och kulturmiljövården, som en koppling mellan universitet och stat. Universitet är en statligt finansierad institution, där kultur- och utbildningsdepartementet är viktiga aktörer. Det kan påpekas att universiteten är fristående och autonoma institutioner som bedriver forskning oberoende av vad staten vill. Denna autonomi kan dock ifrågasättas, vilket också gjorts. Bo Rothstein gör i sin artikel "Fri eller dirigerad forskning" en rad viktiga iakttagelser. Jag kommer här endast beröra tre av dem. Den första är att det i många viktiga forskningsråd, på operativt ansvarig nivå, sitter politiker som beslutar vilken individuell forskare som skall få vilket anslag eller tjänst. Den andra är att man har politiserat styrelserna för universitet och högskolor. Ordförande i dessa utses inte av lärare och studenter, utan av regeringen. Den tredje är beslutet att nya professorer inte skall omfattas av det tidigare lagfästa anställningsskyddet, vilket innebär att styrelsen för högskolan eller universitetet helt enkelt kan lägga ner deras verksamhet (Rothstein 2000).

Angående relationen mellan akademi och kulturmiljövård menar Grundberg att den akademiska disciplinen har ett tolkningsföreträde över den förvaltande delen, och att den senare även behöver legitimera sin verksamhet genom den förra. Men, skriver Grundberg, förvaltningen står dock inte helt maktlös. Denna kan nämligen "inom ganska vida ramar avgöra vilket genomslag den akademiska verksamhetens frågor får för den praktiska delen av arkeologiverksamheten och har ett ganska stort utrymme för att påverka och välja ut vad den finner användbart av den arkeologiska forskningens verksamhet och resultat" (Grundberg 2004:20). Hur denna relation verkligen ser ut är det svårt att uttala sig om, men om det som Grundberg skriver stämmer tycker jag mig se en förvaltning med långt mer makt än universitetsinstitutionerna. Forskningsresultat vid universiteten som inte kan sägas uppfylla de krav eller målsättningar man har inom kulturmiljöverksamheterna borde i princip leda till att dessa resultat ignoreras. Utan kulturmiljövårdens hjälp får resultat som inte kan användas av denna svårt att nå ut till en publik annan än den inomvetenskapliga. Här kan man kanske hänvisa till universitetets tredje uppgift och mena att universitetet själva förmedlar kunskap till samhället, utan någon inblandning från kulturmiljövård (eller museer). Att denna verksamhet antas ske utan något som helst ekonomiskt stöd tar dock udden av argumentet.

Att man inom uppdragsarkeologin kommer i kontakt (i alla fall indirekt) med de kulturpolitiska texterna är uppenbart i och med att man arbetar under översikt av en länsstyrelse som på nära håll är kopplad till de kulturpolitiska målen. I den nyligen utkomna utredningen "Uppdragsarkeologi i tiden" (SOU 2005:80) har man på punkt efter punkt gått igenom de övergripande verksamhetsmål som kommer till uttryck i Reg. prop. 1998/99:114. Man har ifråga om varje verksamhetsmål frågat sig hur och om uppdragsarkeologin rent praktiskt kan bidra till att realisera de målsättningar som regeringen satt upp. Man konstaterar för övrigt att dessa mål för uppdragsarkeologin innebär att verksamhetens resultat måste bli "kända, förstådda och väcka engagemang även utanför kulturmiljösektorn och forskarsamhället" (SOU 2005:80, s. 127f.).

Kopplingen mellan arkeologi och kulturmiljövården har också betonats av Carman som menar att behandlandet av arkeologiska lämningar som kulturarv är en väsentlig del av den arkeologiska disciplinen. Han skriver vidare:

The two are therefore not considered as alternatives but are seen as components in the same field, drawing upon the same bodies of theory and disciplinary aims. Accordingly, although heritage may treat objects in one way and research in another, they can legitimately be considered to occupy different parts of the same conceptual space and to work in comparable ways on material (Carman 2002:192).

I övrigt kan det också tilläggas att länsstyrelsen har en exklusiv makt ifråga om den rimlighetsprövning som görs då någon ansöker om att få rubba, ändra eller ta bort en fast fornlämning. Här faller man tillbaka på kulturminneslagen (2 kap. 12§), som klart och tydligt anger

vem som får göra vad. Vad ett ”rimligt förhållande” egentligen betyder eller innebär är dock inte lika klart – detta är upp till Länsstyrelsen att avgöra.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att de kulturpolitiska målen, tillsammans med KML, har betydelse för den arkeologiska verksamheten. Skulle dessa målsättningar förändras radikalt, skulle det innebära radikala förändringar även för en stor del av arkeologin. Denna koppling är ett resultat av och möjliggörs genom att kulturmiljövårderna i sin verksamhet fortfarande har nationen som referenspunkt. Uppdragsarkeologin kan ses som ett konkret redskap för att realisera vad som står i kulturminneslagen. Universitetsarkeologin kan sägas representera en annan målsättning. Här handlar det om Beckmans överindividuella egenvärden som man inom staten vill värna. Att värna om universitetsarkeologin är att värna om Vetenskapen.

Man kan också tillägga att regeringen genom att få kontroll över t.ex. forskningsanslag kan försäkra sig om att den kunskap som produceras inte är allt för kritisk eller ifrågasättande. I en tid då universiteten lider av ekonomiska bekymmer är det, som Rothstein skriver, inte svårt att se framför sig frestelsen att från universitets sida vara regeringen till lags och därför också själva avstyra forskning som alltför intensivt kritiserar det politiska etablissemang (Rothstein 2000).

DEL II: REDOVISNING & DISKUSSION AV ENKÄTUNDERSÖKNINGARNA

Syftet med denna enkätundersökning har varit att söka insikt i de värderingar och attityder som idag cirkulerar ifråga om arkeologin och dess roll i samhället. Frågorna har konstruerats inte så mycket för att ta reda på vad de svaranden vet eller vilka kunskaper de besitter, utan mer för att kunna svara på frågor som har att göra med åsikter och inställningar till den arkeologiska vetenskapen, historia i allmänhet och det svårfångade kulturarvet. Synen på vad arkeologi innebär, vad som är dess övergripande mål och vilken samhällsrelevans den har kommer att beröras, liksom frågor angående vad arkeologi kan vara.

Undersökningen har varit uppdelad i två delar, varav den första riktat sig till en inomvetenskaplig urvalsgrupp representerad av deltagare vid 2005 års upplaga av konferensen ”Nordic TAG”, och den andra till en större utomvetenskaplig allmänhet. Syftet med denna uppdelning har givetvis varit att kunna jämföra dessa två grupper utifrån likheter såväl som skillnader. De båda enkäterna är inte helt överensstämmande, då vissa frågor enbart berört den ena eller andra gruppen. Flertalet av de här behandlade frågorna har dock varit identiska på de båda formulärens.

Arbetet med att analysera materialet har på flera punkter visat sig vara mer problematiskt än väntat. Frågor som ger utrymme för flertydiga svar, som misstolkats eller fyllts i på ett sätt som inte ursprungligen avsågs är blott några av de problem som uppstått längs vägen och som påverkar resultatets validitet. Jag har således tagit till mig min egen källkritik och strukit en rad frågor, vars svarsinnehåll inte på ett säkert sätt kan tolkas eller analyseras.

Anledningen till att jag inte gjort några stora övergripande kopplingar mellan de demografiska uppgifterna och de övriga resultaten ligger främst i att materialet har varit för litet. Procenttalen blir inte tillförlitliga, utan tvärtom missvisande då olika möjliga svarsalternativ fylls av allt för få svar. Anledningen till varför inte alla frågor från enkäterna inte finns representerade i det föreliggande materialet har två förklaringar. Det ena är, vilket också nämndes tidigare, att källkritiska problem har gjort dem oanvändbara. Det andra är platsbrist. Varje fråga tar relativt mycket utrymme i anspråk, vilket har lett till att jag tvingats välja bort flera intressanta frågor.

Enkätredovisningen kommer att vara upplagd på följande vis. Varje fråga kommer att redovisas separat, följt av en diskussion av vad man kan tänkas utläsa ur svaret samt vad som eventuellt skulle kunna förklara det. Häri ingår även jämförelser med andra frågor och gruppskillnader i de fall detta

kan vara relevant. En separat redovisning av de båda urvalsgrupperna, i det följande benämnda ”arkeologgruppen” resp. ”publikgruppen”, kommer dock att göras genomgående.

Därefter kommer ett mer sammanfattande resultat att presenteras. Vilka tendenser går att urskilja ur det samlade materialet och kan dessa på något sätt relateras till de problemområden som vi tidigare kommit i kontakt med, dvs. avseende arkeologins publika roll och dess samhällliga relevans och existensberättigande.

Svaren har delats in i fem kategorier, avseende frågornas innehåll. Dessa kategorier är långt ifrån avskilda från varandra och har flera gemensamma beröringspunkter. De områden och frågekomplex de mer direkt syftar till gör dock att de kan särskiljas från varandra, vilket förhoppningsvis kan ge framställningen en ökad tydlighet. Kategorierna är de följande:

1. Den arkeologiska vetenskapens möjligheter och begränsningar   2. Det förflutna och dess roll i samhället   3. Det förflutna i människors liv   4. Det arkeologiska materialet   5. Arkeologer om forskning kring kulturarvet och allmänhetens delaktighet

Jag vill också passa på att poängtera att de resultat som syns i det följande har lyfts fram just därför att de antingen har något att säga eller för att de på något annat sätt kan förklara eller belysa något. Svar som inte gör detta kommer att lämnas okommenterade. Jag kommer således inte att för varje fråga konstatera att det t.ex. inte fanns några köns- eller åldersrelaterade skillnader att utläsa ur svaret. Dessa variabler kommer endast att diskuteras i de fall där de har någon betydelse.

Resultattabellerna tillsammans med de demografiska uppgifterna finns tillgängliga i appendixet längst bak.

Den arkeologiska vetenskapens möjligheter och begränsningar

1. Den mening vi tillskriver det förflutna och dess lämningar är beroende av den nutida uttolkaren

Båda enkätgrupperna är relativt överens i sitt instämmande. Arkeologgruppen är mycket enhetlig i sitt svar. *Se tabell 1.*

Svaret tyder på att man i publikgruppen är relativt väl medveten om att den mening vi tillskriver det förflutna är avhängig den som producerar den. Att man ”vet” detta som arkeolog är inte särskilt uppseendeväckande, men att så många i publikgruppen instämmer i detta påstående är något överraskande. Det representerar en relativistisk, post-processuell syn på den kunskap vi kan nå om det förflutna och ger uttolkaren av denna förflutenhet en speciell position i detta kunskapande. Att lita till kunskap om det förflutna är också att lita till uttolkaren. I förlängningen ger detta givetvis upphov till frågor om vem denna uttolkare är och vad denne har för mål och värdesystem. I denna process kan inte den sociopolitiska samtiden uteslutas som en mycket viktig faktor rörande vilka värden som projiceras på dået och varför. Bedömningen av det vetenskapliga värdet hos en lämning är, som Anne Carlie skriver ”subjektivt och beroende av vilket eller vilka perspektiv vi väljer att anlägga på materialet. Vi kan välja ett kronologiskt eller kulturellt perspektiv, ett ekonomiskt och funktionellt perspektiv, men också ett socialt och ideologisk eller t.ex. könsrelaterat perspektiv på materialet” (Carlie 1998: 34)

2. Arkeologisk forskning kan vara objektiv och fri från värderingar

Medan arkeologgruppen är relativt överens om att arkeologisk forskning inte kan vara vare sig objektiv eller fri från värderingar är man inom publikgruppen mer splittrad och osäker. *Se tabell 2.* Publikgruppen väger svagt över i sitt icke instämmande. Att så pass många ändå instämmer ser jag som ett resultat av att frågan i sin formulering inte har samma koppling till någon enskild individ som fråga 1 – det är lättare att tillskriva ämnet arkeologi, snarare än den enskilde arkeologen, en större grad av objektivitet.

Det finns inom publikgruppen relativt stora skillnader, framförallt med avseende på om man besökt ett historiskt museum eller ej. Har man gjort ett besök instämmer man i lägre utsträckning i påståendet (*se tabell 3*). De som inte gjort något historiskt museibesök under det senaste året är alltså mer benägna att tro att arkeologi kan vara objektiv och fri från värderingar. Om detta beror på att museibesöket bidragit till att öka förståelsen kring arkeologin och dess forskning eller om det beror på något annat, som t.ex. att de som gjort (minst) ett besök är mer intresserade av historia och arkeologi och därför också har en större insikt i ämnet, är det svårt att uttala sig om.

Att 11% av arkeologerna (6 st.) instämmer helt eller delvis är något förvånande. Kanske resonerar man så att det *går* att bedriva objektiv arkeologi, men att de resultat man får inte är särskilt meningsfulla. Kanske tänker man sig att det faktiskt går att bedriva forskning som är helt fri från värderingar. I vilket fall kan jag inte se hur detta skulle kunna vara neutralt eller objektivt. Att anse sig vara kapabel att ställa sig utanför det samhälle i vilket man lever och studera detta som en slags "registreringsapparat", för att använda Adornos ordval, ser jag som en omöjlighet. Detta innebär inte att man behöver ge upp den vetenskapliga metoden eller försöken att säkra sina kunskaper. Men att enbart söka det "säkra" är att begränsa sig till en viss typ av kunskap och att helt utelämna känslan och de stora frågorna. Att så tidigare har skett (kanske framförallt genom den processuella arkeologin) har påverkat ämnet negativt och har enligt Mast Burström inneburit att arkeologin därigenom kanske har "kommit att fjärma sig från ett av de verkligt viktiga skälen till varför ting från det förflutna väcker människors tankar" (Burström 2002:75).

3. Arkeologer räddar förhistoriska lämningar och objekt undan förstörelse, så att även framtida generationer skall kunna ta del av dem

En stor majoritet av publikgruppen instämmer helt eller delvis. Även arkeologerna instämmer, om än inte i lika hög utsträckning. *Se tabell 4*.

Ser man till resultatet inom publikgruppen får man en bild av att frågan mycket väl stämmer in på denna grups bild av vad arkeologer gör och varför. Detta gäller även till viss del arkeologgruppens syn på sig själva. Frågan innehåller två delar, dels en del som avser "räddandet av föremål som annars skulle förstöras", dels en del som säger att man räddar "för framtida generationer". Denna andra del implicerar även att dessa framtida generationer per automatik kommer att uppskatta detta bevarande och vara oss tacksamma. Ett instämmande i påståendet kan problematiseras utifrån flera vinklar, av vilka flera har att göra med hur det arkeologiska materialet inkorporeras i kulturarvet.

Det första har att göra med den räddande delen av arkeologi och kulturmiljövård. Pettersson menar att minnesvårdens bild har fog för sig; att man räddar objekt undan förstörelse, men att det finns en risk att man samtidigt cementerar den additiva samlingsstrategin, vilket leder till överfulla museimagasin och att människan och hennes aktiviteter ständigt kommer att uppfattas som problem eller störningar som "bör övervinnas i syfte att uppnå den fulländade minnesvården" (Pettersson 2003:155). En utgångspunkt som Pettersson inte menar är rimlig. Människans dynamiska och resursförbrukande aktiviteter kan inte betraktas som anomalier i en tänkt förfluten "stabil" situation (*ibid.*).

Det andra har att göra med vem man räddar objekten för. Ty att rädda objekt för att även framtida generationer skall kunna ta del av dem innebär att man räddar för någon annan än sig själv. Framtidens generationer och arkeologer behöver inte alls ha samma frågor som vi har idag, och även om man har det betyder det nödvändigtvis inte att man använder sig av samma material som det som vi sparar idag. Holtorf betonar detta och skriver: "The significance of original archaeological sites for future generations' understanding of the past may be lower than is often assumed. Cultural appreciation of the past is not now, and never has been, to any large extent dependant on original ancient sites and objects" (Holtorf 2001:289). Till detta kan man även lägga att arkeologin som ämne kan sägas ha gått från att undersöka monument till att undersöka skräp, vilket exemplifierar att vi

inte har att göra med en fast uppsättning metoder eller ett färdigdefinierat arkeologiskt material, utan att dessa ständigt förändras vilket gör det svårt att förutspå vad morgondagens arkeologer uppskattar.

Jag argumenterar inte för att man helt och hållet ska sluta att ”rädda” lämningar undan förstörelse, men frågan varför man räddar och för vem måste ständigt ställas. Att rätt och slätt rädda inför framtiden är att negligera faktumet att det som vi väljer att rädda och spara redan är utvalt, kategoriserat och värderat. Dvs. en process som mycket väl kan komma att förändras i ett framtida samhälle där andra värderingar och värdesystem figurerar.

Till arkeologernas försvar kan man påpeka att endast 3% av de som svarat på fråga 4 återfinns i framtidskategorin. Mycket få ser alltså detta bevarande inför framtiden som något övergripande mål för den arkeologiska vetenskapen. Att 73% instämmer i frågan visar dock att frågor som rör bevarande och de därtill hörande urvalsprocesserna inte är särskilt väl etablerade bland arkeologerna. Inom publikgruppen är detta framtidsmoment däremot mycket mera framträdande. Att 92% av publikgruppen instämmer i denna fråga, samt finns mer representerad i framtidskategorin på fråga 4, tror jag har att göra med att man helt enkelt inte reflekterat över dessa frågor. Att inte allt förhistoriskt material kan sparas är kanske en nyhet för många, då man inte har insikt i hur ofantligt stort detta material är och framförallt hur stort det kan vara.

4. Hur skulle Ni vilja beskriva den arkeologiska vetenskapens övergripande mål

Detta är den enda öppna frågan i enkäten där deltagarna själva har kunnat skriva ned sina svar. Detta kräver ett större deltagande än att bara kryssa i en ruta. 44% (56 st.) i publikgruppen resp. 59% (31 st.) i arkeologgruppen har dock svarat.

För att kunna hantera all denna fria text krävs det någon form av kategorisering – en kategorisering som i mångt och mycket avgör vilka svar som kan utläsas. Jag har här låtit mig inspireras av Nick Merriman som använt sig av en tidlig indelning för att få ordning på en öppen fråga av liknande karaktär svaren (Merriman 1991:23). Den tidliga indelningen avser i vilken utsträckning svaren är orienterade kring dåtid, nutid eller framtid. Uppdelningen är inte uteslutande, utan ett och samma svar kan falla in i mer än en kategori. Påpekas bör att denna kategorisering givetvis är subjektiv och att det finns många andra sätt att dela upp svaren på. Denna indelning har dock sina fördelar, då den samtidigt som den uttalar sig om arkeologins övergripande syfte, också säger något om hur de som svarat ser på arkeologin som ämne och varför det existerar.

2 stycken svar i resp. enkätgrupp har jag inte kunnat placera ut i denna modell, vilket är en låg siffra som samtidigt visar att kategorierna är relevanta.

Kategorierna specificerade:

- **Dåtid** – att utforska historien, förklara hur människor levde förr, dokumentation och bevarande av kunskap och objekt, lära ut om historien
- **Nutid** – att förstå och förklara nutiden, ifrågasätta hur vi lever idag, ge människor en förmåga att förstå sig själva
- **Framtid** – ta lärdom av historien, förutspå framtida situationer, bevara för framtiden/säkra historien åt framtida generationer

Publikgruppen

Antal som svarat: 56st (44%)

Frekvenser:

- Dåtid: 68%
- Nutid: 16%
- Framtid: 29%²¹

²¹ Svaren summeras till 113%

Arkeologgruppen

Antal som svarat: 31st (59%)

Frekvenser:

- Dåtid: 61%
- Nutid: 71%
- Framtid: 3%²²

Utan att dra allt för långtgående slutsatser kring denna min egna kategorisering så kan man urskilja ett antal tydliga tendenser. Frågan om arkeologins nutidsroll är den kategori som skiljer de två grupperna mest åt från varandra. Endast 16% av de som svarat i publikgruppen anger att nutiden skulle ha något att göra med arkeologins övergripande mål, medan motsvarande siffra för arkeologerna är 71%. Hur förklarar man detta? Här ser vi tydligt att den bild som arkeologerna själva har av sitt ämne på en viktig punkt skiljer sig åt från allmänhetens syn. Att ”bidra till en fördjupad samtida självförståelse”, ”ge ett perspektiv på vårt liv, vårt samhälle och de värderingar vi har idag. Rekonstruera det förgångna för att vi skall lära oss om nuet” och ”reflektion i samtiden med utgångspunkt i materiell kultur” är svar hämtade från arkeologernas enkät som är typiska för denna nutidskategori.

Resultatet ger dock för handen att arkeologerna inte bara återfinns i denna kategori utan även i dåtidskategorin. En kategori i vilken man även finner merparten publikgruppen. Man är helt överens om att arkeologi handlar om dåtiden. ”Att lära folk om förhistorien”, ”att förklara hur människor hade det förr” och ”att ge oss ett vetande om det som varit innan vår tid, att förmedla detta på ett så objektivt sätt som möjligt” är svar hämtade från publikgruppen som representerar denna kategori.

En annan aspekt som skiljer de två grupperna åt är synen på i vilken utsträckning som den arkeologiska kunskapen kan appliceras på framtiden. Så mycket som 29% av deltagarna i publikgruppen har angett detta som en del av arkeologins övergripande mål, medan bara 3% av arkeologerna gjort detsamma. Uppenbarligen ser man hos publiken arkeologin som ett verktyg som kan användas för att ta bättre beslut i framtiden – en bild som uppenbarligen inte delas av arkeologerna. ”Att säkra historien år framtiden” och ”att se till att historien inte upprepar sig” är svar som framkommit som beskriver denna kategori.

Förklaringen till dessa dissonanser mellan de två grupperna tror jag har att göra med att man helt enkelt inte når ut i samhället och kan förmedla en annan (mer nutidsorienterad) bild än den traditionella bilden av arkeologin som ett ämne som endast söker kunskap om det förflutna för kunskapens egen skull. Detta egenvärde hos kunskapen behöver absolut inte försakas för att man samtidigt vill använda/applicera den på problem och frågeställningar som är aktuella idag. Jag tror också att det lätt skapas inomvetenskapliga ”bilder” av ämnet som en del av att forskningen går framåt och diskussionen fortgår, men att dessa bilder, eftersom de inte når ut, inte har någon förankring i de breda publiklagren.

Att det råder en viss diskrepans mellan vad vetenskapsmän och lekmän tycker kanske inte alltid behöver vara något större problem. Framförallt inte då det rör sig om hård vetenskap (eng. science). Men i andra fall kan de få konsekvenser. I detta fall rör det som om minst två stycken. För det första är arkeologi ingen hård vetenskap, utan ett humanistiskt ämne där människan måste stå i centrum. Avstånden mellan inom- och utomvetenskapligt måste således hållas så korta som möjligt. En vetenskap om människan kan inte fjärma sig från sitt studieobjekt. För det andra kan det innebära att folk inte förstår vad det är som man försöker säga. Man utgår från premisser och antaganden som bara förstås av de redan invigda, och därför faller ut platt i mötet med en övrigt publik. Det handlar inte om att ”lära ut” hur människor ska tänka ock förstå arkeologi eller att arkeologen på något sätt skall ”sänka sig ned” till lekmannens nivå, utan tvärtom – att behålla den akademiska udden och

²² Svaren summeras till 136%

komplexiteten, men att göra det utifrån en grundval som delas av samhällets alla medborgare, arkeolog såväl som publik.

Slutligen vill jag tillägga ännu en källkritisk not angående de kategoriseringar som gjorts. Att svara på en så bred öppen fråga på ett så lite utrymme har givetvis sina begränsningar. Men att tvingas svara kort och koncist tror jag även har sina fördelar, då de tvingar fram mer essens och mindre runtsnack (framförallt från arkeologernas sida). Att grupperna separerades så väl kan också tolkas som ett tecken på att de valda kategorierna berörde något som faktiskt skiljer grupperna åt.

Det förflutna och dess roll i samhället

5. Det samhällliga intresset för arkeologi är just nu väldigt stort

Majoriteten av arkeologerna instämmer helt eller delvis. Endast en knapp femtedel i publikgruppen tycker detsamma. *Se tabell 5.*

Jag har tidigare i uppsatsen noterat att man i den inomvetenskapliga litteraturen ofta uttalar sig om allmänheten i termer av en ”intresserad publik” och dylika formuleringar. I frågan ovan har jag visserligen inte frågat deltagarna om det själva är intresserade eller inte, utan mer om de tror att det finns ett stort ”allmänt intresse”. Bilden som träder fram visar en arkeologgrupp som gärna instämmer i påståendet (74% instämmer helt eller delvis) och en publikgrupp där man inte alls instämmer i lika hög grad (19% instämmer helt eller delvis). Återigen så är det många i publikgruppen som kanske klokt nog svarat att de inte vet eller är obestämda – frågan är trots allt väldigt svår att besvara. Trots detta så har 41% svarat att de inte eller inte alls instämmer, medan samma siffra för arkeologerna är 23%. Skulle skillnaderna varit mindre skulle jag kanske ha ifrågasatt värdet av en fråga som detta, men nu visar det sig tydligt att det är någonting som gör att majoriteten av den ena gruppen instämmer men långt ifrån majoriteten i den andra. Vilket av de två alternativen befinner sig närmast verkligheten? Givetvis är även detta en hypotetisk fråga som mycket svårligen låter sig fångas. Svaret på denna fråga är dock i sammanhanget av sekundär betydelse. För även om man personligen som arkeolog känner att det samhällliga intresset är stort så måste man ifrågasätta denna känsla. Som arkeolog befinner man sig dagligen i sammanhang där arkeologi existerar, intresserar och fascinerar plus att man själv antagligen uppmärksammar varje bit av arkeologiskt information som man stöter på i samhället. Det är lätt att bli hemmablind.²³

Diskrepansen mellan de två grupperna kan kanske också innebära att man som arkeolog får svårt att förstå de nedskärningar och minskade anslag som drabbar arkeologin, och att man som icke arkeolog har svårt att förstå varför ett ämne som ingen är intresserad av kostar så mycket pengar för samhället. Att konflikter angående det senare existerar är det inte mycket diskussion om. Att denna fråga inte ens har att göra med om det verkligen finns ett stort samhällligt intresse eller ej visar på att attityder och trosföreställningar har en avgörande betydelse i många avseenden, inte minst då man exempelvis skall fördela forskningspengar eller uppdatera kulturminneslagstiftningen. Man bör dock tillägga att någon av grupperna har rätt – men hur man ska ta reda på vilken är mycket svårt.

6. Arkeologi borde ges ett större utrymme i den svenska grundskolan

Merparten av arkeologgruppen instämmer. Dryga hälften av publikgruppen instämmer. *Se tabell 6.*

Att majoriteten av arkeologerna anser att det behövs mer arkeologi i grundskolan är kanske inte så uppseendeväckande. Är man själv intresserad ser man gärna att även andra kan få ta del av detta intresse. Frågan är dock riktad framförallt till publikgruppen och avser inte bara att fråga om arkeologi skall finnas på schemat eller inte, utan kan även tolkas som en fråga rörande relevansen av arkeologi i samhället. Tanken är att man i grundskolan tillgodogör sig viktiga kunskaper som man

---

²³ Samtidigt vill jag påpeka att jag inte tror att arkeologer lever i en naiv fantasivärld, där man tror att arkeologi är det viktigaste och mest intressanta ämnet som existerar i samhället. Bilden som enkätresultatet ger talar dock om en stor skillnad i synen på detta intresse.

behöver för att klara sig i samhället. Att instämna i frågan ovan innebär också att man instämmer i att arkeologi skall finnas med som en av dessa ”viktiga” saker man lär sig i skolan. Att inte instämna innebär på samma sätt att man inte anser att arkeologisk kunskap inte är något som är värt att tillägna sig i grundskolan. Kanske ser man det mer som ett fritidsintresse eller som något som man först senare i livet skall ägna sig åt, dvs. *efter* att man har lärt sig mer grundläggande saker. Ser man frågan ur detta perspektiv framstår 53% som en relativt hög siffra ifråga om publikgruppens instämmande.

Rent allmänt så tror att arkeologi skulle kunna göra sig bra inom grundskolan, då ämnet med sin ”tinglighet” kan visa på ett alternativ till traditionella kunskapsvägar. Förutom att ting kan beröra människor på mer än ett plan, så står det också i stark kontrast till skolsalens skriftliga material (Burström 2002).

7. Den som kontrollerar nuet kontrollerar också historien

En majoritet av arkeologgruppen instämmer helt eller delvis. Även en majoritet av publikgruppen (dock inte en lika övertygande) instämmer helt eller delvis. *Se tabell 7.*

Avsikten med frågan var att undersöka i vilken utsträckning man anser att historia är någonting som skapas i nuet, och framförallt att det görs av dem som besitter makt i detta nu. Att 83% inom arkeologgruppen och 58% inom publikgruppen instämmer helt eller delvis visar att man är medveten om att historia inte skriver sig självt, utan skrivs i ett syfte, *av* någon, *för* någon. Kanske är detta faktum än mer påtagligt inom arkeologin, där man i kontakten man äldre historieskrivning ofta stöter på två olika världar – en som återgivits i det skriftliga materialet och en som står att finna i de arkeologiska lämningarna. Man får dock inte glömma att denna historieskrivning också pågår kontinuerligt i nutiden och att den bild som de skriftliga källorna ger av vår tid idag troligtvis inte alls stämmer särskilt väl överens med vad man som arkeolog i framtiden gräver fram.

Denna medvetenhet inom publikgruppen var något överraskande, men ligger i linje med vad man svarat i många av de övriga frågorna – nämligen att man inte betraktar arkeologi som enbart ett neutralt och vetenskapligt ämne helt avskilt från den övriga världen och därmed också från politiken. Kanske kan förklaringen till denna koppling mellan arkeologi och politik ligga i att man inom båda skola och i övrigt ofta kommer i kontakt med exemplet Nazityskland, där just kopplingen mellan ideologi och historia tydliggörs. Det har även på senare år även förekommit en rad oroligheter runt omkring historiska platser såsom i Palestina, Afghanistan och Indien vilket visar att det finns starka kopplingar mellan olika grupper och det kulturarv man hävdar som sitt eget eller tvärtom förstör då det tillhör någon annan.

Att det finns en påtaglig politisk dimension inom arkeologin även i Sverige tror jag inte att det är lika många som skulle skriva under på. Förutom den kulturpolitik som förs, där man fortfarande talar om samhälls- och identitetsbyggande, och för den delen om en rad andra (politiska) byggen också, ger Martin Hansson en annan bild av situationen. Han påpekar bl.a. att inrättandet av den nya myndigheten ”Forum för levande historia”, vars arbete är att främja arbetet med demokrati, tolerans och mänskliga rättigheter med utgångspunkt i förintelsen visserligen har ett gott syfte – ingen kan ju invända mot att en sådan myndighet inrättas – men att den även visar hur politiserad historien är även i Sverige. Han skriver något tillspetsat: ”Den högsta politiska makten går direkt in och bestämmer den historiska agendan. Denna gång med ett oantastligt budskap, men nästa? Utvecklingen påminner ibland om den typ av officiellt historiebruk som annars förknippas med gamla Sovjet” (Hansson 2003:47). Att regeringen har ett finger med på flera ställen diskuterades även tidigare under rubriken ”arkeologi och kulturpolitik”. Att den sittande makten genom kulturpolitik och lagstiftning spelar en central roll i detta sammanhang kan man inte bortse från.

Jag vill i sammanhanget poängtera att en politisering av arkeologin inte enbart ska ses som något negativt.²⁴ Dels för att arkeologi och politik inte kan hållas isär, men också för att politik handlar om att ta ställning och om att förändra något i samhället. Att inte forskning skall styras av politiska intressen är inte samma sak som att forskningen skall vara fri från ideologiska ställningstaganden.

Endast en värdeneutral inställning till forskning och dess resultat kan stödja en bild, i vilken den enskilde forskaren kan bedriva forskning utan påverkan från det omgivande samhället. Ifråga om kulturarvet är detta extra tydligt. Vilka delar som väljs ut, ofta genom att lagen pekar ut dem, för att representera det förflutna är i sig en politisk handling. Att begreppet politik inte behöver syfta till en traditionell vänster- eller högerskala framhålls också av Richard Pettersson som skriver: ”Kulturarvet är till sin begreppsliga natur en politisk kategori. Med politik åsyftas här primärt *social förhandling* – partipolitik behöver inte nödvändigtvis inrymmas i den bestämningen” (Pettersson 2003:70). En arkeologi som bedriver civilisationskritik och att ifrågasätter dagens samhälle är i högsta grad en politiska arkeologi, dock utan tvingande kopplingar till ideologiska program eller manifest.

Det förflutna i människors liv

8. Människor har ett behov av historia och kulturarv

Ett mycket stort instämmande i båda enkätgrupperna. *Se tabell 8.*

Frågan avser ta reda på om folk i allmänhet anser att människor har ett behov av historia och kulturarv, eller om man anser att dessa inte fyller någon funktion i samhället, annat än i form av fritidsaktiviteter eller dylikt. Svaren från båda grupperna är mycket enhetliga – man anser att det finns ett sådant behov. Detta följs av två frågor; vari består detta behov och kan arkeologin tillgodose det?

Till att börja med så kanske man skall tydliggöra att detta behov inte behöver se likadant ut för alla. Det kan ta sig många olika uttryck och finnas på många olika nivåer. Ser man till litteraturen så finns det en del skrivet om detta behov.

Åke Hyenstrand menar att kulturarvsinstitutionerna bara ödmjukt kan konstatera att ”samhällena som de ser ut nu har inbyggda psykostrukturella behov av det förgångna i mytform, dvs. ett behov av de bilder kulturvetare och människor i gemen frammanar” (Hyenstrand 1994:137). Myter bidrar till att skapa ordning i kaos och utan. Caesar skriver i Strassburg: ”De ger distinktioner och kategorier att hålla fast det sociokulturella vid. Utan myterna och de sociala och historiska schabloner de kommunicerar skulle kulturarv som fenomen förlora mycket i samhällelig räckvidd” (Strassburg, opub.).

Karin Lindvall lyfter i anslutning till historieanvändning och kulturarvsbruk fram ett mänskligt behov. Hon menar att alla människor kan ha en slags glädje av att ”i sin omgivning se att livet levts och livet går vidare” (Lindvall 2001:14). Trond Berg Eriksen, som återges av Richard Pettersson, är inne på en liknande tanke och menar att det finns ett grundläggande existentiellt behov av att försvara det varaktiga och långsamma i nuet (Pettersson 2003:151). Man menar att människor har ett behov av att kunna relatera till historien och behöver en uppsättning fasta stationer. Varför vi har detta behov av att relatera till dået och att bevara det långsamma nuet menar Pettersson beror på att vad vi som västerlänningar nämligen söker är (äkta eller föreställd) stabilitet och kontinuitet i en tid då allt som är fast förflyktigas. Han skriver vidare att ”den nya ”kulturarvsindustrin” är en funktion av det allmänt folkliga behov av det förflutna som alltid varit för handen” (ibid.: 160). Björn Magnusson Staaf är inne på samma förklaringsmodell för att förklara det ökade intresset för historia. Orsaken till detta är enkel skriver han: ”Vi lever i en modernitet som håller på att omdanas. I en ny reflexiv modernitet, som den tyske sociologen Ulrich Beck beskriver den, är det naturligt att

---

²⁴ Det är kanske missvisande att tala om en politisering, då ämnet redan från sin start har styrts av olika politiska intressen.

historien får en mer framträdande roll” (Magnusson Staaf 2002:36). Att förklaringen till att man anser att det finns ett behov av historia och kulturarv tror jag inte är så enkel som Pettersson och Magnusson Staaf vill göra gällande. En implikation av deras resonemang är att behovet av historia helt och hållet upphör under de perioder då vi inte befinner oss i en brytningsperiod.²⁵ Jag tror också att varje generation i mer eller mindre utsträckning anser sig leva i en brytningstid. Världen förändras ständigt och även om det inte är fråga om någon brytningsperiod så tror jag att behovet av att kunna relatera till det som varit inte bara har att göra med att skapa ordning och trygghet i nutiden, utan också ligger i funderingar över vad det innebär att vara människa och vad det mänskliga består i.

*9. Vilken tidsperiod skulle ni till helst vilja leva i*²⁶

En stor majoritet av arkeologerna föredrar modern tid, dvs. nutid. I publikgruppen är resultatet något mer splittrat. *Se tabell 9.*

Mest uppseendeväckande är att 32% av publiken väljer dåtid framför nutid. Vad är det man ser i dåtiden som man vill åt? På fråga 10 anger endast 19% att man tror att människor var generellt sett lyckligare förr. Det kan alltså inte bara vara i denna variabel som svaret finns på frågan varför 32% av publikgruppen hellre vill leva i forntiden. Att det skulle vara fråga om någon generell flykt tillbaka till dåtiden är dock att ta i – vi talar fortfarande bara om 32%. Långt ifrån majoritet, men fortfarande en siffra att ta på allvar. Som nämns i fråga 10 kan något av denna vilja att leva i dåtiden kopplas samman med en trosföreställning om att människor generellt sett var lyckligare förr. Detta kan emellertid endast vara en del av förklaringen. Ty en stor majoritet (68%) av dem som hellre vill leva i dåtid än nuet har angett att de är osäkra på eller inte instämmer i påståendet om att människor var lyckligare förr.

10. Människor var generellt sett lyckligare i förhistorien

Merparten av publikgruppen är obestämnda, med en viss lutning åt ett icke instämmande. Majoriteten av arkeologerna instämmer inte, men relativt många är osäkra. *Se tabell 10.*

Givetvis är frågan omöjlig att svara på vilket också visar sig i materialet. Avsikten var att undersöka i vilken utsträckning som de båda grupper omfattar vissa trosföreställningar om det förflutna. Att en majoritet av arkeologgruppen har svarat icke instämmande kan tolkas på två sätt, dels att man helt enkelt inte instämmer i påståendet, dels att man inte bara icke instämmer, utan även anser det motsatta, dvs. att människorna inte var lyckligare. Jag kommer dock att hålla mig till det förra då det senare kan ses som en tvivelaktig slutledning. Följaktligen är man inom denna grupp mycket skeptisk till påståendet.

Inom publikgruppen ser resultatet ut på ett liknande sätt. Noteras kan dock att 19% helt eller delvis instämmer. Tittar man närmare på dessa 19% ser man även att en majoritet av dessa hellre vill leva i dåtid än nutid (vilket kanske är helt naturligt). *Se tabell 11.*

Man kan inte inom någon av grupperna se några generella tendenser som skulle peka mot att man hade en bild av forntiden som ett ’svunnet paradiset’ eller andra föreställningar om att ”det var bättre förr”. Det behov av historia och kulturarv som så många uttryckt ser alltså inte ut att vara ett resultat av en längtan tillbaka till en utopisk, lycklig forntid.

---

²⁵ Modernitetens framväxt och hela framstegstanken skulle dock kunna ses som ett exempel på en tidsperiod som blickade framåt, snarare än bakåt.

²⁶ I den ursprungliga frågan gavs det fem alternativ, varav fyra gällde dåtid och ett gällde modern tid. Resultatet anger dock endast 2 alternativ, då alla de fyra dåtidalternativen kort och gott har reducerats till en gemensam dåtid.

Det arkeologiska materialet

11. Anledningen till att somliga objekt klassificeras som "kulturarv" är för att de besitter vissa inneboende egenskaper

Detta är en av de frågor där man inom arkeologgruppen är mest oense. Lika många är för som emot. I publikgruppen instämmer majoriteten, men osäkerheten är relativt hög. *Se tabell 12.*

Att publikgruppen i sin helhet instämmer är inte särskilt överraskande – kulturarvet som något historiskt givet bestående av föremål som har ett värde "i sig" är den bild som man traditionellt har mött i antikvariska sammanhang. Att kulturarvet består av godtyckligt utvalda objekt och är en fråga om värdering är något som först på senare år har slagit igenom på allvar inom forskarvärden. Den idag till synes självklara insikten att kulturarvet inte finns "där ute" som en fristående eller värderingsmässigt oberoende kulturprodukt är något som växte fram under 1990-talet. Angående dess koppling till de objekt som finns däri skriver Pettersson: "Kulturarvet finns i våra huvuden, men de värden de representerar relaterar till egenskaper hos kulturprodukter: objekt, miljöer, traditioner" (Pettersson 2003:155).

Därför är det något förvånande att så mycket som 44% av arkeologerna instämmer helt eller delvis i påståendet. Om detta beror på att man verkligen anser att kulturarvet består utav objekt med en slags inneboende karaktäristika vilka gör att de klassificeras som kulturarv, eller att man som arkeolog inte kommit i kontakt med den här typen av frågor, vilket skulle kunna förklara att man rent intuitivt instämmer vet jag inte. Vad gäller det förra så innebär det att man måste skriva under på en essentialistisk förståelse av den materiella kulturen. Man ignorerar därmed, skriver Holtorf och Schadla-Hall "not only the discursive practices of archaeology in determining which objects do or do not have aura, but also the fact that the aura and authenticity of an object can be created and (re-)negotiated by archaeologists and others" (Holtorf & Schadla-Hall 1999:231).

En förklaring till att vi helt naturligt tycks veta vilka föremål som är värda att skydda och vilka som inte är det är att betrakta hela kulturarvstanken som en inlärd värde tradition, i vilken vi sedan barnsben har fått lära oss att respektera och värdera en viss kategori föremål på ett visst sätt. Att dessa är värdefulla vittnar också lagen om, som skyddar och värnar dessa objekt. Föremål som ställs ut på museum finns där för att de är värdefulla och tanken att förhållandet skulle kunna vara det omvända föresvävar oss inte. Dvs. att föremålet är värdefullt just för att det ställs ut på museum (jmf. Carman 1996:115).

Ska man sätta upp kriterier för vad som skall införlivas i kulturarvet måste man vara medveten om att det är just dessa kriterier som avgör objektets värde. Kriterier existerar inte fritt i världen utan är skapade just för att ringa in det som man har valt att de skall ringa in. Att sätta upp ett antal kriterier för hur objekt skall klassificeras skulle kanske låta sig göras, men då under förutsättningen att alla delar det värdesystem som kommer till uttryck i dessa kriterier. Vi måste alltså alla vara överens. Att kulturarvet enligt propositionen "Kulturpolitik" (1996/97:3, s. 127) inte är "oföränderligt och avslutat, utan stann i ständig förändring" gör inte saken lättare. Standardiserade kriterier, som en följd av behovet att kunna jämföra objekt mot varandra, riskerar också att förvandla urvalsprocessen till en enbart byråkratisk process, i vilken man förnekar materialets dynamiska och relativa natur (Carman 2002:187).

En annan förklaring till varför så pass många instämmer kan vara att föremål i sitt museala sammanhang ofta framställs som om de hade ett inneboende budskap eller värde. På museet har föremålet helt slitits ur sitt kontextuella sammanhang och placerats i ett annat, dvs. i kollektionen. Denna tanke motsägs inte av enkätresultaten. *Se tabell 13.*

För att återkoppla till fråga 1 kan man tillägga att ett objekts signifikans (som gör det värt att inkludera i det etablerade kulturarvet) inte är något som objektet själv uttalar sig om, utan är något som arkeologen (eller någon annan) tillskriver ett objekt.

12. Ett arkeologiskt material kan vara bärare av följande värden

Följande frågor avser undersöka i vilken utsträckning man kopplar samman det arkeologiska materialet med ett antal olika värden. Detta kan förhoppningsvis säga något om hur man ser på det arkeologiska materialet samt om det finns en skillnad mellan de två enkätgrupperna ifråga om inställningen till detta material.

Kategorin ”3 eller fler värden” är en av mig skapad kategori som innebär att man helt enkelt har tillskrivit det arkeologiska materialet minst 3 eller fler av de värden som jag presenterat. Generellt sett kan man säga att arkeologerna i mycket större utsträckning tillskriver det arkeologiska materialet fler värden. *Se diagram 1.*

Jag vill dock börja med att kommentera att frågan har flera beröringspunkter med fråga 1. Har man i denna fråga (fråga 1) instämt i påståendet att den mening vi tillskriver det förflutna och dess lämningar är beroende av den nutida uttolkaren kan följaktligen den föreliggande frågan te sig något underlig. För om det är vi själva som tillskriver det arkeologiska materialet dess mening, borde det väl vara så att det arkeologiska materialets värde vara avhängigt det värde vi väljer att tillskriva det. Att man inom framförallt publikgruppen inte har tänkt i dessa banor visar resultatet ovan, då en majoritet har valt att kryssa i vissa alternativ, men inte andra.²⁷ Inom arkeologgruppen instämde 98% i fråga 1, vilket borde innebära att man också har kryssat i alla de möjliga alternativen. Att så inte har varit fallet framgår även det av diagram 1. Det framgår däremot att arkeologerna i allmänhet tillskriver materialet fler värden generellt sett. 96% av arkeologerna finns i ”3 eller fler värde” kategorin. Motsvarande siffra för publikgruppen är 68%.

Vad man de båda grupperna starkast ifrågasätter, om än i olika omfattning, är att det arkeologiska materialet kan vara bärare av ett ekonomiskt värde. Det man är mest överens om är att det arkeologiska materialet kan vara bärare av ett vetenskapligt värde. Mer om detta nedan.

Om vi för stunden bortser från kategorin ”3 värden eller fler” (vilket är en sammanfattande kategori) ser vi att staplarna grovt vad gäller publikgruppen delar in sig i två läger. I det ena har vi det vetenskapliga och utbildande, i den andra resten. Vad detta kommer sig av tror jag har sin förklaring i att de speglar två olika aspekter av synen på det arkeologiska ämnet. Å ena sidan har vi det traditionella och objektiva – en till universitet och högskola kopplad vetenskap. Å andra sidan har vi det subjektiva och världsliga – värden som traditionellt sett inte kopplas samman vare sig med arkeologi eller vetenskap. Vad säger då denna indelning? Jag tror just att den speglar att allmänheten rent generellt (och helt naturligt) inte ser den koppling mellan de två olika lägren som arkeologerna själva gör. Fortfarande representerar arkeologi hos gemene något som bedrivs på universitet av vetenskapsmän för vetenskapsmän. Att det verkligen finns ett behov av att öppna upp ämnet och göra det mer tillgängligt och relevant i människors liv råder det ingen tvekan om.

Utöver dessa generella tendenser skulle jag vilja gå in och kommentera några av de enskilda resultaten lite närmare.

Det ekonomiska²⁸ värdet är det värde som enligt båda enkätgrupperna har minst ”bärkraft”. Men varför instämmer så få i att arkeologiska föremål kan kosta pengar? Resultatet tror jag har en stark koppling till det som skrevs ovan angående en traditionell syn på vad vetenskap är. Det arkeologiska materialet och pengar går liksom inte ihop. Förklaringen tror jag ligger i att det arkeologiska materialet inte kan tillhöra någon enskild individ. Det är en nationell angelägenhet, för vilken vi alla ansvarar. Det arkeologiska kan inte prissättas eftersom det är unikt och oersättligt – det har lämnat den ekonomiska sfären och anträt den symboliska. Denna symboliska sfär kan även beskrivas som den publika sfären.²⁹ När föremål har uppnått ett visst värde tas de ur cirkulation och från att ha varit

²⁷ Tilläggas bör här att ”bara” 78% instämde i fråga 1.

²⁸ På enkäterna benämnt det ”monetära”. Förhoppningsvis var det inte detta osmidiga val av ord som gjorde att denna kategori hamnade lägst ned...

²⁹ Jmf. Beckmans överindividuella egenvärden (Beckman 1998:25). Den ”publika” sfären står också i rak motsats till den ”privata” sfären

kulturellt osynliga blir de överdrivet synliga och får en framskjuten plats i det kulturella landskapet (Carman 1996:29).

Man kan dock argumentera för att arkeologiska objekt har ett ekonomiskt värde. Massor av arkeologiska föremål har idag ett ekonomiskt värde i form av att vara antikviteter.³⁰ Svante Beckman diskuterar just varför inte föremål ur det offentligt förvaltade kulturarvet kan säljas. Han menar att grunden till detta ligger i den tidigare omnämnda "helgden" som omger kulturarvet och att det därför skulle kunna beskrivas som helgerån att sälja dessa föremål (Beckman 1998:38). Föremålen tvingas alltså lämna den publika sfären och åter träda in i den ekonomiska. Beckman menar att denna helgd inte är minnesvårdarens enda värdegrund, men att verksamheterna inom fältet utan den blir svårbegriplig och att legitimiteten därmed hotas (ibid:39). Ändå anser han att man bör sälja av delar av det offentliga kulturarvet. Man kan avyttra det "överskottskulturarv" som man antingen förvärvat billigt eller till och med gratis och därmed bespara sig både underhålls- och lagringskostnader. Han menar vidare att det skrangliga forskningsmotiv som skulle kunna tala emot detta inte räcker långt eftersom det inte forskas mycket på dessa samlingar och att forskningen vanligen är intresserad av samma föremål som det finns anledning att ställa ut (ibid.: 38). Att denna "helgd" existerar ser vi bl.a. tecken på i Riksantikvarieämbetets kommentar till Statistiska centralbyråns slutrapport "Vad betyder kulturmiljön för dig" (2002). I diskussionen av ett resultat som visat att en stor andel av deltagarna i undersökningen skulle lämna in en stenyx som de hittat i sitt trädgårdsland till t.ex. ett museum skriver man: "Den höga siffran tyder även på att det finns en känsla för/medvetenhet om att kulturarvet är vår gemensamma egendom och ansvar med vilket man inte kan handskas hur som helst"(ibid:20).

Att ta ställning till detta är inte helt lätt och det är svårt att se framför sig hur det i praktiken skulle gå till, både vad gäller själva försäljningen och de urval och värderingar som även här måste göras för att veta vilka föremål som inte är värda att spara. Men om man tvärtom ser möjligheterna och inser att kulturarvet och arkeologins legitimitet inte längre kan vila på den av Beckman beskrivna "helgden" samt insikten att allt inte kan sparas i all evighet, så står vi inför en ny situation. En problematisk konsekvens av detta är dock att staten i och med detta tjänar pengar på föremål som tillkommer dem genom att man genom lag tvingar exploatörer att finansiera utgrävningar. Man tvingar alltså först exploatören att betala en utgrävning, sedan tar man själv per automatik hand om alla fynd, varav vissa sedan kan komma att säljas och generera pengar till statskassan. Beckmans svar på detta skulle nog troligtvis vara att ifrågasätta varför alla föremål tillfaller staten överhuvudtaget. Det absurda i situationen ställs också på huvudet om man inser att vi redan är i en sådan situation. Skär bort det sista ledet (dvs. att staten avyttrar föremål mot betalning) och vi har dagens situation, men den lilla skillnaden att staten istället för ekonomiskt kapital erhåller ett kulturellt sådant.³¹

En annan av staplarna som jag vill kommentera närmare är den sammanfattande stapeln som visar i vilken utsträckning som deltagarna har kryssat i 3 eller fler av de givna alternativen. Att 96% av arkeologerna och 68% inom publikgruppen klassar in i denna kategori är kanske något överraskande, iallafall ifråga om den senare gruppen. Det tyder på att man har en relativt bred bild av vad arkeologi kan vara och vilka olika värden den potentiellt kan vara en bärare av. Det visar också att en stor del har kryssat i minst ett värde utanför det vetenskapliga och det utbildande, vilka tidigare beskrevs som de kanske mer traditionella värden som en universitetsdisciplin bär på.

Inom publikgruppen finns det vissa skillnader rörande denna fråga. En är att de som gjort ett besök på ett historiskt museum under det senaste året tillskriver det arkeologiska materialet fler värden. 78% gentemot 50%. Vad detta beror på kan man bara spekulera i. Återigen står vi dock inför problemet med vilken variabel som styr vilken. Är det så att museibesöket har visat besökarna att arkeologi kan vara mer än vad man tidigare trott, eller är det så att de som går på museum går just

³⁰ Att mycket av denna handel är olaglig är en annan femma.

³¹ Vilket i förlängningen kan översättas till ett ekonomiskt kapital. Jmf. vidare med Carman på sida 14.

för att de är intresserade och därför också ser fler värden i det arkeologiska materialet. I vilket fall så tror jag att man kan tillskriva museibesökarna ett större intresse för arkeologi, vilket i förlängningen också innebär att man vet mer och är mer intresserad av att lära sig mer. Denna grupp är alltså en tacksam grupp för arkeologerna att jobba med/komma i kontakt med. Den stora klyftan finns mellan de som inte besökt ett museum och arkeologgruppen. 96% av arkeologerna, men bara 50% av ickebesökarna tillskriver det arkeologiska materialet 3 eller fler värden. Denna klyfta kanske inte i så stor utsträckning berör publikgruppen som sådan, men för arkeologer kan det vara viktigt att man har en förståelse för att ett mindre intresse inte bara innebär att man är mindre intresserad av arkeologi, utan också att man därmed också i många fall har en minskad förståelse och insikt i ämnet och dess förutsättningar.

Det finns ytterligare en avvikelse angående denna fråga som kan vara värd att notera. Precis som de som besökt ett museum tillskriver materialet fler värden, tillskriver även de som tycker att världshistorien är den viktigaste historien det arkeologiska materialet fler värden.³² *Se tabell 14.* En tänkbar tolkning skulle kunna vara att man inom denna grupp ser till historien inte bara som något som har med vetenskap att göra, utan även ser till mänsklighetens historia och framväxt i ljuset av mer existentiella och emotionella frågor. Tolkningen har ett visst stöd i materialet. 49% av den grupp som prioriterar världshistorien menar att det arkeologiska materialet vara bärare av ett existentiellt värde. Motsvarande siffra för den som prioriterar den svenska historien är 22%.³³

Slutligen vill jag kommentera att jag tycker att resultatet i sin helhet visar att man inom publikgruppen ändå är relativt öppen gentemot vilka värden man vill tillskriva det arkeologiska materialet. Att uppåt hälften svarar att det arkeologiska materialet kan vara bärare av vad som kan uppfattas som ”flummiga” värden såsom existentiella, estetiska, och etiska värden i en vetenskaplig kontext visar att det finns ett intresse och en nyfikenhet kring arkeologi och dess material. Det finns dock fortfarande markanta skillnader mellan de båda enkätgrupperna.

Arkeologer om forskning kring kulturarvet och allmänhetens delaktighet

13. En intresserad arkeologiskt publik är en viktig tillgång i det arkeologiska arbetet, även om denna publiks åsikter inte alltid överensstämmer med den professionella arkeologens

Frågan är endast ställd till arkeologgruppen. 100% instämmer helt eller delvis. *Se tabell 15.*

Avsikten med denna fråga var just att på ett klart och tydligt svar på papper att man är mån om att inkludera en större allmänhet i sitt arbete. Att se en intresserad allmänhet som en tillgång är emellertid lättare sagt än gjort. Hur detta skall gå till rent praktiskt och om man i förlängningen är beredd att ge upp något av sitt tolkningsföreträde återstår att se.

14. Att diskutera processen genom vilken mening skapas utifrån det arkeologiska materialet i den publika sfären är en viktig del av det arkeologiska forskningsfältet

Frågan är endast ställd till arkeologerna. En stor majoritet instämmer helt eller delvis. *Se tabell 16.*

Frågor som vad som egentligen händer med den kunskap som arkeologer producerar, hur den används, ges nya meningar samt genom vilka kanaler detta sker är frågor som man idag uppmärksammar framförallt i anslutning till forskning kring kulturarvet och dess funktion i samhället. Denna typ av spörsmål som jag även tycker är av vikt för arkeologer att känna till är mycket dåligt representerad vid grundutbildningen i arkeologi. Kanske är det för att man inte anser att det hör arkeologin till? Att arkeologerna ovan anser att så inte är fallet står tydligt. 89%

---

³² Jämfört med dem som anser att den svenska historien är viktigast. De övriga två grupperna är för små för att procenttalen skall vara användbara. Se fråga 11.

³³ Man bör dock komma ihåg att det existentiella värdet är ett av de värden som även inräknats i den ursprungliga frågan (dvs. ”3 eller fler värden”). Ett högre värde på denna fråga innebär ju att deltagarna i högre utsträckning har tillskrivit materialet fler enskilda värden.

instämmer helt eller delvis i påstående att ovan nämnda frågor hör till det arkeologiska forskningsfältet. Att dessa tankar ligger i tiden är uppenbart. Ett exempel är diskussionerna angående varat eller inte varat av ett institut för kulturarvsforskning, som bl.a. skulle kunna föra de akademiska verksamheterna närmare kulturarvspraktiken och tvärtom.³⁴

Det handlar om att studera de processer igenom vilka den arkeologiska disciplinen blir en del av den vidare publika kulturen. Hur arkeologin integrerar och interagerar med det omgivande samhället.

15. Svensk kulturarvsförvaltning är till stor del styrd av lagstiftning

Frågan endast ställd till arkeologgruppen. En stor majoritet instämmer. *Se tabell 17.*

Då en stor del av del I av denna uppsats diskuterar den kulturpolitiska lagstiftningen och dess värdesystem, ville jag undersöka om man även inom arkeologgruppen ansåg att det fanns en stark koppling mellan lagstiftning och kulturarvsförvaltning. Resultatet är entydigt, vilket ytterligare betonar behovet av att man diskuterar denna lagstiftning.

DEL III: TOLKNINGAR & SLUTSATSER

Föreliggande uppsats har haft som mål att studera arkeologins roll eller roller i samhället. Denna målsättning har givetvis tvingats fokuseras kring vissa aspekter av detta samhälle för att överhuvudtaget kunna realiserats eller överblickas. Utifrån dessa begränsningar valde jag två infallsvinklar som jag sedan arbete utefter. Nedan redovisas resultatet av dessa två perspektiv.

DEL I – DEN STATLIGA KULTURMILJÖVÅRDEN

Jag skulle vilja börja med att titta tillbaka på del I och lyfta fram några viktiga synpunkter.

Centralt för denna del är Svante Beckmans analys av den svenska kulturmiljövårdens värdegrunder, samt iakttagelser ifråga om de kulturpolitiska styrdokumentens och den svenska lagstiftningens innehåll. Man kan i detta sammanhang notera att dagens kulturmiljövård står inför stora omvälvningar i form av nya sätt att arbeta, men kanske framförallt också i form av nya sätt att tänka.³⁵ Det etablerade kulturarvet skall fylla allt fler funktioner – det har kommit att alltmer integreras som en del av samhällsplaneringen och ekonomin. De stora frågorna rör demokratisering och hållbar utveckling, men centrala är också frågorna kring identitet på olika nivåer. Dessa målsättningar är dock som vi sett förknippade med flera problem som har sin upprinnelse i de värdegrunder och värdesystem på vilken den svenska kulturmiljövårdens verksamhet vilar. Svårigheterna ligger i hävdandet av kulturmiljövården som en nationell samhällsangelägenhet³⁶ samtidigt som man försöker etablera fältet som något lokalt, mångkulturellt och pluralistiskt. Dessa värderingar talar rakt emot de värderingar på vilka fältet är uppbyggt och fortfarande vilar. Ett etablerat kulturarv kräver en överindividuell ideologi, som legitimerar det statliga ägandet och de samhälleliga utgifter som är kopplade till den arkeologiska verksamheten. Denna ideologis mest basala ingrediens kommer till uttryck i kulturminneslagens portalparagraf. En annan aspekt som togs upp var problemet med det universella vs. det lokala/nationella, där det förra per definition inte kan inneslutas i någon av de senare. I samband med detta diskuterade jag även kulturarvet som en identitetsbyggare och alla de olika kulturella identiteter som man från statligt håll vill att kulturarvet skall kunna ge människor. Man skriver:

Intrådet i EU har medfört att samarbetet och kontakterna över nationsgränserna förändras. Trygghet och förankring i en egen nationell kulturell identitet kan vara en viktig förutsättning för givande möten med

³⁴ Vidare se debattinläggen på www.kulturarv.org

³⁵ Detta har projektet "Agenda kulturarv" varit ett tydligt tecken på. Vidare se www.agendakulturarv.se.

³⁶ Se KML:s portalparagraf.

människor i andra länder. Lika viktig är den kulturella identiteten på regional och lokal nivå. Kulturarvets mångfald och variation inom landet ska lyftas fram (Reg. prop. 1996/97:3, s. 128).

Citatet visar med all önskvärd tydlighet flera saker. För det första framställer det en ”nationell kulturell identitet” som något positivt – något som kan ge trygghet. Att det är sådana nationella identitetskonstruktioner som på många håll i världen och många gånger under historien har lett till katastrofala konsekvenser verkar man här inte reflektera över – inom EU och ur ett globaliseringsperspektiv är det viktigt att man profilerar sig och utmärker sig gentemot andra nationer, dvs. visar att man *inte* är lika för att locka till sig intresse, turism och därigenom också öka tillväxten.³⁷ För det andra anger citatet att det finns många olika kulturella identiteter att ”hämta” ur kulturarvet, och att alla dessa är lika viktiga. För det tredje påpekar det på kulturarvets mångfald och variation. Jag har tidigare diskuterat dessa, men vill bara åter påpeka svårigheterna med att kombinera det första med de två senare, dvs. att förena ett statligt styrt och ägt kulturarv med tanken kring ett kulturarv där staten inte längre kan hänvisa till institutionaliserade, överindividuella och monokulturella egenvärden.

DEL II – ARKEOLOGERNA OCH ALLMÄNHETEN

Sammanfattning av vissa resultat från enkätundersökningarna

- 44% av arkeologerna instämmer helt eller delvis i påståendet att anledningen till att somliga objekt klassificeras som ”kulturarv” är för att de besitter vissa inneboende egenskaper. Samma siffra för publikgruppen är 62%
- På frågan om den arkeologiska vetenskapens övergripande roll faller 71% av arkeologerna i den s.k. ”nutidskategorin”. Samma siffra för publikgruppen är 16%.
- 74% av arkeologerna instämmer helt eller delvis i påståendet att det samhälleliga intresset för arkeologi just nu är väldigt stort. Motsvarande siffra för publikgruppen är 19%.
- 96% inom arkeologgruppen och 98% inom publikgruppen instämmer helt eller delvis i påståendet att människor har ett behov av historia och kulturarv. Inom respektive grupp instämmer 74% helt.
- 46% inom arkeologgruppen och 70% inom publikgruppen instämmer helt eller delvis i påståendet att människor i förhistorien var mer religiösa.
- 32% av publikgruppen anger att de hellre lever i dåtid än nutid. Samma siffra för arkeologgruppen är 9%. Endast 19% av publikgruppen instämmer dock i påståendet att människor generellt sett var lyckligare förr.
- 98% av arkeologerna instämmer helt eller delvis i påståendet att svensk kulturarvsförvaltning till stor del är styrd av lagstiftning. (Frågan endast ställd till arkeologgruppen)

Ifråga om Del II av uppsatsen har fokus förskjutits – från statliga direktiv och lagar till vad allmänheten har att säga om arkeologins roll i samhället. Här får vi också en insikt i hur man inomvetenskapligt resonerar och tar ställning till de frågor som ställts. Att undersöka och ta del av allmänhetens och arkeologers åsikter och attityder till arkeologin och dess material har flera förklaringar. Ska man någonsin kunna öppna upp ämnet, kunna göra det mer tillgängligt och intressant måste man också kunna interagera med omvärlden. Detta handlar inte om att ta reda på vilka åsikter och kunskaper allmänheten har för att därefter kunna ”rätta” till dem, utan lika mycket om att arkeologin ska kunna anpassa sig efter vad allmänheten söker och att förstå utifrån vilka premisser man agerar och tänker. Arkeologins roll i samhället avgörs inte endast av arkeologer³⁸, utan av dem som brukar och tar del av den kunskap som arkeologin producerar.

Centrala frågor i detta sammanhang är om de två enkätgrupperna skiljer sig åt ifråga om sin syn på arkeologi och vad detta i så fall kan betyda. Svaren har i sig själva också mycket intressant att

³⁷ Det kan för övrigt tilläggas att detta identitetsskapande inte bara sker på nationell nivå, utan även på europeiskt nivå – där man vill skapa en gemensam europeiskt identitet (Grundberg 2004:44ff.). Att detta ytterligare spår på bilden av ”Fort Europe” gentemot resten av världen behöver inte kommenteras.

³⁸ Eller kanske rent utav inte alls av arkeologer

säga och jag skulle här vilja utveckla några av de resonemang som fördes tidigare, samt även försöka placera in dessa svar i ett större sammanhang där vi åter kommer i kontakt med frågor som på ett övergripande sätt berör arkeologins roll i samhället.³⁹

Många av frågorna var svåra och inomvetenskapliga till sin karaktär, vilket visat sig dels i form av att arkeologerna själva är mycket oense, dels att många (inom framförallt publikgruppen) valt att inte ta ställning. Anledningen till att dessa frågor ändå fanns med har att göra med syftet med undersökningen. Jag har i de flesta av frågorna inte sökt något ”rätt” svar, utan varit ute efter hur folk reagerar på frågor som berör ämnen som de normalt sett inte konfronteras med. Detta leder till att man måste svara på känsla, dvs. intuitivt. Denna ”intuition” skall dock inte förvecklas med någon naturligt given instinkt, som säger oss hur vi ska ta ställning till frågor angående t.ex. det arkeologiska materialets beskaffenhet. Denna intuition är socialt skapad och ett resultat av de värderingar och traditioner som cirkulerar i samhället – de är förkroppsligade värderingar som vi tillägnar oss i takt med att vi som individer blir en del av samhället.

Poängen är att det är dessa värderingar som nu (i alla fall på ett inomvetenskapligt plan) börjar ifrågasättas. Detta gäller inte bara arkeologin, utan i allra högsta grad det vetenskapliga samhället i sin helhet. Anledningen till att denna, min egna, och andras diskussioner alls förs idag kan på flera sätt kopplas samman med framväxten av en postmodern teoribildning (till vilken jag återkommer längre fram).

Angående enkätundersökning i sin helhet kan man konstatera att det är svårt att utläsa några stora genomgående trender vad gäller t.ex. skillnader mellan de båda enkätgrupperna eller inom respektive grupp. Visst finns det flera frågor där svaren skiljer sig åt både mellan och inom grupperna, men detta följer inte någon genomgående röd tråd.

Vad de båda grupperna framförallt är överens om är att människor har ett behov av historia och kulturarv, att ett arkeologiskt material kan vara bärare av ett vetenskapligt och utbildande värde, samt att den mening vi tillskriver det förflutna är beroende av den nutida uttolkaren. Minst överens är man i frågorna som rör det arkeologiska materialet, där arkeologigruppen kopplar samman detta med politiska, existentiella och ekonomiska värden i en mycket högre utsträckning är publikgruppen. Synen på arkeologins syfte skiljer också de båda grupperna åt, där arkeologerna, förutom att enbart fokusera på det förflutna för dess egen skull även ser en stark koppling nutiden och att kunna relatera kunskapen till denna, medan publikgruppen snarare ser arkeologins kunskapsområde som endast rörande det förflutna.

Betraktar man det samlade resultatet är det dock så att likheterna är flera än skillnaderna. På en merpart av frågorna är man relativt överens, även om man inom publikgruppen är osäker på många frågor. De kategorier som frågorna tidigare varit indelade i kan ge en mer nyanserad bild. I det följande kommer jag att diskutera resultatet för var och en av dessa kategoriseringar.

Den arkeologiska vetenskapens möjligheter och begränsningar

1. Den mening vi tillskriver det förflutna och dess lämningar är beroende av den nutida uttolkaren   2. Arkeologisk forskning kan vara objektiv och fri från värderingar   3. Arkeologer räddar förhistoriska lämningar och objekt undan förstörelse, så att även framtida generationer ska kunna ta del av dem   4. Öppna frågan angående den arkeologiska vetenskapens övergripande mål

Frågorna i denna kategori har det gemensamt att de syftar till att undersöka synen på hur man betraktar arkeologin som vetenskap – vad man gör, hur man gör det och varför.

Ifråga om arkeologgruppen kan man konstatera att man är mycket överens angående de frågor som häri ingår. Man instämmer i att den mening vi tillskriver det förflutna är beroende av en nutida uttolkare, att arkeologer räddar förhistoriska lämningar undan förstörelse, samt instämmer inte i att

³⁹ Jag vill åter poängtera att denna roll inte behöver vara en, utan också flera.

den arkeologiska forskningen kan vara objektiv. På den öppna frågan har merparten angivit att arkeologi handlar om både dåtid och nutid, men i väldigt liten utsträckning om framtid.

Tittar vi på publikgruppen ser vi ett något annorlunda resultat. Man instämmer visserligen i att arkeologer räddar lämningar undan förstörelse, så att även framtida generationer ska kunna ta del av dem. Man instämmer också i att det är den nutida uttolkaren som tillskriver det förflutna en mening – en relativistisk syn som överraskade något. Ifråga om arkeologisk forskning kan vara objektiv är man däremot mycket splittrad; 37% instämmer, 40% instämmer ej. Detta är som tidigare diskuterades något underligt. I fråga 1 instämmer man i en relativistisk syn angående det förflutna. I denna fråga menar alltså 37% att arkeologi kan vara objektiv. Hur går detta ihop? Kanske skiljer man här på *mening* och *kunskap*, där det förra inte kopplas samman med forskning på samma sätt som det senare. Om detta är förklaringen kan den säga något intressant, dvs. att arkeologisk forskning producerar kunskap, men inte mening⁴⁰ och att mening skapas någon annanstans och inte är avhängig kunskap. Om detta verkligen är förklaringen låter jag vara osagt, men om det är så är det inte särskilt svårt att förstå en syn på akademiskt kunskap som världsfrånvärd och inomvetenskaplig. Att de två frågorna egentligen rör samma frågeställning, men är ställda på två olika sätt, där den ena syftar till ett mer individuellt plan och den andra till ett mer institutionaliserat kan också säga något om de associationer som ord som ”forskning” har i samhället. Man tillskriver gärna vetenskapen (som en överindividuell, institutionaliserad verksamhet) ett större värde och trovärdighet än den enskilde individen. Jag vill tillägga att det finns bra och dåliga tolkningar och uttolkare, och att jag tror att de tolkningar som görs inom vetenskapliga sammanhang är väl underbyggda och kan argumenteras för. Det är alltså inte fel att man inom publikgruppen ser den arkeologiska forskningen som mer objektiv och fri från värderingar. Att forskningen gör bättre tolkningar får dock inte blandas ihop med att dessa tolkningar är objektiva eller värdeneutrala. En sådan syn, som till viss del kommer till uttryck i resultatet, innebär att arkeologi blir ett ämne bara för arkeologer, dvs. för experter, med den konsekvensen att den oinvigde inte kan vara med i diskussionen eller bidra med egna synpunkter. En objektivistisk syn på den arkeologiska kunskapen (som också 11% av arkeologerna anger då de instämmer i påståendet att arkeologi kan vara fri från värderingar) innebär att man tror att det finns vissa värden att hitta ”där ute”, vissa pusselbitar som skall läggas i ett förutbestämt pussel – ett pussel som när det är lagt visar oss sanningen om historien. Att endast en minoritet av arkeologerna och ”bara” 37% av publikgruppen har svarat instämmande tyder dock på att vi inte talar om något massivt stöd för mer positivistiskt inspirerade positioner. I den senare gruppen finns dock sådana tendenser.

Vad gäller den öppna frågan som berördes kort ovan ser vi en betydande skillnad mellan de båda enkätgrupperna ifråga om hur man ser på arkeologiska vetenskapens övergripande mål. Kanske är det vare sig överraskande eller konstigt att publikgruppen har fokuserat på aspekter som hör det förflutna till – arkeologi handlar ju om att söka kunskap om det förflutna. Tittar vi däremot på arkeologgruppen ser vi att även de ser det förflutna som centralt för sin vetenskap, men till detta kommer även en nutidsaspekt som nästan inte alls finns representerad hos publikgruppen. Här har arkeologin en uppgift i att försöka nå ut och förmedla en bild av ämnet där det kunskap om det förflutna finner en plats även i dagens samhälle. Kanske är detta en uppgift för i första hand museer, men om man anser att arkeologi handlar om att förklara och förstå nutiden, eller se den utifrån nya perspektiv, måste dessa tankar kontinuerligt framgå i all kontakt och i alla dialoger man för med allmänheten. En arkeologi som inte enbart ägnar sig åt att diskutera dåtid, utan också nutid, tror jag kan fylla en viktig roll i dagens samhälle.

Sammanfattningsvis kan man säga att arkeologerna är trygga i sin relation till sin vetenskapsdisciplin. Publikgruppen är lite mer osäkra, men många är ändå relativt väl insatta i de möjligheter och begränsningar som omger arkeologiskt fältet. Synen på inom vilka tempus arkeologin rör sig skiljer dock de båda grupperna åt.

---

⁴⁰ Vilket skulle kunna beskrivas som meningslös kunskap...

Det förflutna och dess roll i samhället

5. Det samhällseliga intresset för arkeologi är just nu väldigt stort
6. Arkeologi som ämne borde ges ett större utrymme inom den svenska grundskolan
7. Den som kontrollerar nuet kontrollerar också historien

Frågorna som samlas i denna kategori relaterar inte så mycket till vad arkeologi är, utan mer till hur man ser på kunskap om det förflutna samt om det finns ett intresse för sådan kunskap.

Inom arkeologgruppen är man mycket överens i sitt instämmande i alla tre frågorna; att den som kontrollerar nuet också kontrollerar historien, att arkeologi borde ges ett större utrymme i grundskolan samt att det samhällseliga intresset för arkeologi just nu är väldigt stort. Inom publikgruppen har man svarat lite annorlunda. Ifråga om det samhällseliga intresset så har vi ett resultat som pekar i motsatt riktning mot vad arkeologerna svarat. Visserligen är så mycket som 40% obestämnda, men den största gruppen är ändå den som menar att det inte finns något stort intresse just nu för arkeologi (41%). Här kan man kanske påpeka att man bör lita till arkeologernas utlåtande, då de ständigt kommer i kontakt med folk och bättre kan känna av om intresset är stort eller litet. Så behöver dock inte vara fallet. Jag vill påpeka två saker. Just för att arkeologer ofta kommer i kontakt med en ”intresserade allmänhet” kan leda till att man får en potentiellt felaktig bild av det faktiska intresset, då de människor man möter inte är representativa för hela befolkningen, utan består utav en särskilt intresserad publik. Samma sak gäller för saker man hör på TV eller läser i tidningen. Som arkeolog fokuserar man antagligen mer på arkeologi än vad gemene man gör.

Givetvis är ett *väldigt stort* intresse också något av en tolkningsfråga. Om det är detta som förklarar de skilda resultaten kan man konstatera att arkeologerna inte delar samma referensram som publikgruppen ifråga om att definiera hur stort ett *väldigt stort* samhällsintresse är.

Huruvida det samhällseliga intresset för arkeologi just nu verkligen *är* stort eller inte är det som nämndes tidigare mycket svårt att uttala sig om. Jag vill dock påpeka att jag tror att om intresset för arkeologi just nu faktiskt *var* väldigt stort, så skulle detta på ett tydligare sätt avspeglats i resultatet.

En förklaring som skulle kunna förklara varför man som arkeolog (ev.) överskattar det publika intresset⁴¹ är att ett sådant intresse har en legitimerande funktion för den egna verksamheten. Förutom att man som arkeolog känner att man därmed gör skäl för de pengar man får, stämmer det också överens med bilden av att arkeologi och kulturmiljövård bedrivs i ”samhällets tjänst”. Ty finns det inget intresse kan man fråga sig varför vi har den lagstiftning vi har och varför exploitörer tvingas betala för att arkeologer skall kunna gräva fram föremål, som sedan per automatik tillfaller staten. Kanske är detta att dra resonemanget för långt, men frågorna kvarstår ändå.

Frågan om arkeologi bör få ett större utrymme i skolan talar dock för att man inom publikgruppen faktiskt anser att arkeologi är ett ämne som är så pass relevant att det bör få en större uppmärksamhet redan i grundskolan.

Angående frågan om att det förflutna kontrolleras av den som kontrollerar nuet vill jag bara tillägga att faktumet att arkeologi fortfarande idag på många ställen i världen används för att legitimera än det ena, än det andra, tyder på att logiken i att etablera genealogier etc. fortfarande är fullt gångbar. Att man har insikt i detta är givetvis positivt. Ändå kan resultatet tyckas ge sken av en något pessimistisk historiesyn. Kanske är det vad gäller arkeologerna ett uttryck för medvetenheten om att den egna existensen är avhängig statlig finansiering, vilket i sin tur är beroende av politiska beslut. Vi har tidigare i texten sett flera exempel som tyder på att den fria forskningen kanske inte är så fri.

Ett som är säkert är att vi måste vara lika kritiska gentemot den egna forskningen och dess förutsättningar ifråga om frihet och oberoende, som vi är då vi kritiserar andra länders statliga historie(miss)bruk.

---

⁴¹ Kanske t.o.m. omedvetet

Sammanfattningsvis skulle jag vilja tolka resultaten så som följande. Man är inom publikgruppen överens om att historia och arkeologi är viktig och relevant att känna till. Man är medveten om de politiska dimensionerna och anser därför att det är viktigt att känna sin historia för att den inte skall kunna missbrukas av t.ex. maktbärande hur som helst. Man skulle kunna tolka publikgruppens svar som att det finns ett intresse av att lära sig om historia och arkeologi, men inte för att det finns ett stort intresse, utan för att det är viktigt som en del av samhällsuppföstran.

Det förflutna i människors liv

8. Människor har ett behov av historia och kulturarv
9. Vilken tidsperiod man helst skulle vilja leva i (nutid eller dåtid)
10. Människor var generellt sett lyckligare i förhistorien

I denna kategori återfinns frågor som har att göra med hur det arkeologiska materialet används och om det finns ett behov av historia i samhället idag.

Som tidigare konstaterats ser vi att näst intill alla som deltagit i enkätundersökningarna anser att vi som människor har ett behov av historia och kulturarv. Detta är givetvis positivt ur arkeologiskt synvinkel. Tilläggas bör dock att arkeologi långt ifrån är den enda aktören på denna scen. De två frågorna angående under vilken tidsperiod man helst skulle vilja leva, samt om man tror att människor var generellt sett lyckligare i förhistorien avser undersöka om de som hellre vill leva i dåtid än nutid också kan sägas ha en föreställning om att livet i förhistorien var ”lyckligare” – om nyfikenheten att leva i en annan tid som kan kopplas samman med en större längtan bort till något annat – dvs. med någon slags eskapism. Denna eskapism har i många sammanhang fått stå som förklaring till varför människor är historiskt intresserade och vad det är som ”lockar” med historia. Resultatet visar att viljan att hellre leva i dåtid än nutid inte kan kopplas samman man att man tror att människor var generellt sett lyckligare. Att människor som tror det däremot är mer villiga att leva i dåtid kanske inte är så underligt, men som vi sett anser endast 32% av dem som svarat att de hellre skulle vilja leva i dåtid att man också tror att människor var generellt sett lyckligare. Förklaringen till denna vilja att leva i dåtid måste således förklaras av något annat än att man i denna dåtid söker lycka. Anledningen till att just ”lycka” valdes var för att den variabeln kan sägas innehålla många andra värden. Ett lyckligare liv kan tänkas vara att leva i en mindre stressig tillvaro, leva ett enklare liv, ha större närhet till naturen, eller kanske tvärtom att leva ett mer spännande liv. Men ingen av dessa kan alltså på ett tillfredsställande vis sägas förklara varför vissa väljer dåtid framför nutid. Tanken att arkeologi och historia enbart lockar för att de kan erbjuda flykter undan verkligheten verkar således inte stämma, om man med verklighetsflykt menar att man som individ önskar sig bort till ett annat liv i vilket man är generellt sett lyckligare.

Att det fortfarande kan finnas någon slags eskapism bakom den relativt höga andelen inom publikgruppen som föredrar dåtid framför nutid kan man dock inte utesluta. Kanske är det också så att resonemanget ovan är för akademiskt och överanalyserande, dvs. att jag söker rationella förklaringar till svar som inte har några rationella förklaringar.

Det arkeologiska materialet

11. Anledningen till att somliga objekt klassificeras som ”kulturarv” är för att de besitter vissa inneboende egenskaper
12. Ett arkeologiskt material kan vara bärare av följande värden

Kategorin syftar till att diskutera hur synen på det arkeologiska källmaterialet ser ut, samt hur detta kan användas.

Frågan om det finns några inneboende egenskaper i objekt som gör att det klassificeras som kulturarvsobjekt var den fråga som orsakade mest oenighet bland arkeologerna. Frågan riktar sig kanske också i första hand till arkeologerna, då den relaterar till relativt färsk diskussioner angående vilka kriterier man egentligen tillämpar, och enligt vilka värderingar, då man inom kulturmiljövården väljer att inkludera ett objekt i kulturarvet. Det spridda resultatet bland

arkeologerna gör det svårt att säga något specifikt. Att endast 10% är obestämda eller vet ej tyder emellertid på att man har tagit ställning i frågan, vilket innebär att resultatet inte är avhängigt orsaker som att man inte vet eller kommit i kontakt med dylika diskussioner.⁴²

Ett är i alla fall säkert och det är att ett icke instämmande i frågan har långtgående konsekvenser. Att frågan alls uppkommer är ett resultat av man idag allt intensivare diskuterar frågor kring bl.a. autencitet och de fundament på vilka man inom kulturmiljövården baserar sina bevarandestrategier. Om det är så att det inte finns några inneboende egenskaper hos de objekt som väljs ut för att sparas, står man inför frågan vad det är som avgör om ett objekt skall sparas eller inte. De fyra principer som Carman (1996) ställt upp och som på ett mycket överskådligt sätt visar enligt vilken logik som kulturmiljövården fungerar kan här hjälpa till för att illustrera situationen. De olika principerna följer på varandra enligt följande; kulturarvet är en *ändlig resurs*, därför måste man vidta åtgärder för att skydda det. Detta eftersom *kulturarvet tillhör alla*. Således stiftar man *lagar* för att skydda detta material. Allt kan dock inte sparas, utan ett urval måste göras – man måste på basis av objektens arkeologiska *signifikans* avgöra vad som är värt att spara (Carman 1996:15f.). Finns det inga inneboende egenskaper, kan man inte på något objektivt sätt avgöra ett arkeologiskt objekts signifikans, dvs. värde, utan att hänvisa till någon annan typ av värdegrund. Man kan också fråga sig om det arkeologiska materialet verkligen är en ändlig och icke förnybar resurs om detta material kan sägas skapas utifrån vissa icke objektiva värdegrunder. Detta gäller också lagstiftningen, som på samma sätt pekar ut vilka föremålskategorier som skall sparas. Att detta skulle innebära att vi har en objektiv grund att arbeta utifrån är dock att missta sig. Även lagen är uppbyggd kring värderingar.

Om vi nu ser tillbaka på Carmans principer inser vi att om vi på detta sätt ifrågasätter det arkeologiska materialets beskaffenhet, ifrågasätter vi även hela det system på vilket dagens kulturmiljövårds vilar. Som vi sett enligt ovan genererar denna fråga också en mycket stor oenighet, men att 46% inte instämmer i påståendet att arkeologiska objekt besitter några slags inneboende egenskaper tyder på att traditionellt sett inarbetade värderingar och bevarande strategier håller på att ifrågasättas och omdiskuteras.

Den andra frågan som berörde det arkeologiska materialet syftade till att undersöka vilka värden man anser att det arkeologiska materialet kan vara bärare av. Sammanfattningsvis kan man säga att arkeologgruppen representerar en syn på materialet som kan sägas gå i linje med vad diskussionen ovan ger för handen, dvs. att det arkeologiska materialet kan vara bärare av de värden som man vill att de skall at det skall vara bärare av. Som tidigare diskuterades utgör det ekonomiska värdet något av ett undantag. Kanske förklaras detta inte så mycket av att man inte anser att det arkeologiska materialet kan ha ett ekonomiskt värde, som att man inte gärna tillskriver det detta värde.

Ifråga om publikgruppen gick det att urskilja två trender, där det vetenskapliga och utbildande stod högt i kurs, medan de övriga inte på samma sätt kopplades samman med det arkeologiska materialet. Att man som arkeolog arbetar för att försöka etablera även dessa andra värden tror jag är mycket viktigt för att man skall kunna närma sig publiken och väcka ett intresse – att visa på nya sätt att hantera och diskutera kring det arkeologiska materialet. Att arkeologisk kunskap har en potential att även uttala sig i dessa övriga grupper, framförallt på det emotionella/existentiella och estetiska, är jag övertygad om. Detta sker redan idag. Att det inte sker i någon större utsträckning vittnar dock resultatet om. Jag vill påpeka att det är mycket möjligt att man inom publikgruppen kopplar samman arkeologiska ting eller miljöer med flera av de övriga värdena, men att man inte anser att dessa kopplingar här *vetenskapen* till. Om så är fallet är det dock bara ännu ett argument för arkeologer att på ett mera öppet sätt närma sig dessa tankeperspektiv på ett än mer utåtriktat och offentligt sätt. Till arkeologernas försvar kan man emellertid tillägga att 68% av publikgruppen anser att det arkeologiska värdet kan vara bärare av ”3 eller fler värden” vilket innebär att 68% valt att kryssa i ett alternativ utöver det vetenskapliga och utbildande värdet.

---

⁴² Å andra sidan kan man tillägga att man generellt inom arkeologgruppen verkar vara mycket obenägna att kryssa i ”obestämd/vet ej” alternativet, även på frågor där det är uppenbart att man inte kan veta svaret.

Arkeologer om forskning kring kulturarvet och allmänhetens delaktighet

13. En intresserad arkeologiskt publik är en viktig tillgång i det arkeologiska arbetet, även om denna publiks åsikter inte alltid överensstämmer med den professionella arkeologens
14. Att diskutera processen genom vilken mening skapas utifrån det arkeologiska materialet i den publika sfären är en viktig del av det arkeologiska forskningsfältet
15. Svensk kulturarvsförvaltning är till stor del lagstiftning

De tre häri ingående frågorna har endast ställts till arkeologerna och har framförallt ställts i syfte att undersöka i vilken utsträckning man inom arkeologgruppen anser att de frågor jag diskuterar är relevanta. Resultatet visar kanske inte det senare, men i alla fall att man är helt överens om att dessa frågor är viktiga. Intressant är också att 89% instämmer i påståendet att svensk kulturarvsförvaltning till stor del är styrd av lagstiftning, vilket i förlängningen innebär att denna förvaltning till största del inte är en arkeologisk, utan en byråkratisk verksamhet.

SLUTSATSER

Att närma sig arkeologins roll i samhället från två olika håll har visat sig vara fruktbart på så sätt att det är två vitt skilda världar som målar upp sig. En del som till mångt och mycket är en byråkratisk och statligt kontrollerad roll, där motsägelserna är många och djupgående, och en annan del som vittnar om att den (traditionella) roll⁴³ som man både inomvetenskapligt och inom dagens kulturmiljövård försöker lämna bakom sig fortfarande är relativt gångbar bland allmänheten.

Jag skulle i denna avslutande del vilja återkoppla till en något updaterad version av *fig. 1*. (på sidan 3).

Vad är arkeologi och kulturmiljövård?

- Enligt den statliga kulturmiljöpolicen
- Enligt publikgruppen
- Enligt arkeologgruppen

Fig. 2. De aktörer på det arkeologiska fältet som diskuteras.

Arkeologi och kulturmiljövård enligt staten

Till skillnad från arkeologerna har kulturmiljövården stora organisatoriska och ideologiska regelverk att ta hänsyn i sitt vårdande och förmedlande av det svenska kulturarvet. Att de frågor jag ovan har tillskrivit arkeologin svårligen till någon större utsträckning låter sig inkluderas i en sådan verksamhetsbeskrivning och under sådana förhållanden är uppenbart. Bland alla de roller som den statliga kulturpolitiken tillskrivit kulturarvet så finns visserligen dessa roller med på ett hörn. Utgår man från de kulturpolitiska styrdokumenterna är det dock andra områden som skall prioriteras. Att verka för ett mer jämställt och demokratiskt samhälle, att verka för en hållbar utveckling och ta ansvar för mångfalden i samhället är några av de områden som lyfts fram. Dessa områden är politiska områden. Målen är pragmatiska, och syftar till både samhällsplanering och ekonomi. Att så är fallet är kanske inte så konstigt. Staten äger (det etablerade) kulturarvet, staten betalar för dess bevarande och staten betalar också för den vid universitet bedrivna arkeologin. Det är inte särskilt uppseendeväckande att man vill *använda* kulturarvet på så många olika sätt som möjligt. Det finns pengar att tjäna och arbetstillfällen att skapa (inom framförallt turistbranschen, men också indirekt genom att hela regioner görs mer attraktiva). Samtidigt som detta sker på ett lokalt plan pågår det en process på nationellt plan. Även här kan kulturarvet göra nytta och lite sådär oskyldigt lyfta fram den

⁴³ Av att vara "historiens vaktmästare"

svenska identiteten.⁴⁴ En tredje process är den europeiska, där man, vilket tidigare nämnts, utifrån kulturella grunder vill skapa en stor europeisk gemenskap. Till allt detta kan man också lägga en fjärde process, nämligen den globala. Denna process befinner sig på en mängd olika fronter och nivåer och är mycket svår att överskåda.

Jag talade tidigare om postmoderna tendenser i samhället och vill därför kort lyfta fram några centrala punkter ur detta tankekollektiv som jag tror kan vara relevanta för den diskussion som vi har idag. De har i högsta grad att göra med de ifrågasättanden av traditionella värden som t.ex. Svante Beckman ger uttryck för, och sträcker sig också långt utanför den arkeologiska vetenskapen. Jag vill belysa tre punkter som kan förknippas med tänkare såsom Jean-François Lyotard, Jean Baudrillard och Fredric Jameson.

Det första är de stora "metanarrativens" fall – de stora berättelsernas slut, dit t.ex. nationalismen kan sägas höra. Istället ser vi en eskalerande globalisering inom vilken den traditionella nationalstatens gränser allt mer suddas ut. Vetenskapen med stort V är ett annat metanarrativ som ifrågasätts och diskuteras.

Det andra har att göra med en estetisering av samhället – sammansmältning av verklighet och fiktion, mellan vetenskap och emotion. Vi går mot en estetiserad arkeologi som lämnar det (positivistiskt inspirerade) rent vetenskapliga och träder in i en kanske inte ny, men mer uttalad roll där känslor och existentiella frågor lyfts fram.

Det tredje relaterar till sammanblandningen av högt och lågt, mellan finkultur och populärkultur. Kulturarv och arkeologi är inte längre något bara för den övre medelklassen. Kulturarv som begrepp är dock skapat i ett samhälle där denna distinktion förelåg på ett mycket tydligt sätt. Kunskap om det kulturella arvet, att veta vad som har ett "värde", har idag förlorat sin avskiljande funktion. Man kan inte längre använda kulturarvet för att skapa social distinktion. Kulturarvet som ett resultat av en kamp om det sociala herraväldet i Bourdieus mening är över.

Arkeologi och kulturmiljövård enligt publikgruppen

Till skillnad från de två övriga grupperna så är allmänheten i sin syn på arkeologi inte lika tydlig eller bestämd – man har ingen fast bild av vad ämnet är eller vad det har att erbjuda. Detta är självklart. Men man har åsikter. Dessa spretar givetvis också åt många olika håll, men vissa stråk av enighet genomsyrar publikgruppens syn på arkeologi. Bilden av ämnet är på flera sätt starkt kopplad till arkeologi som en vetenskap som framförallt sysslar med att producera kunskap om det förflutna. Man betraktar ämnet som relevant och viktigt, men ser inte den potential i ämnet som många arkeologer (inklusive mig själv) ser. Detta är inte allmänhetens "fel". Den bild man har stämmer egentligen bättre överens med lagstiftningens bild av ämnet än arkeologernas. Detta är en bild av ett relativt avgränsat ämne, som rör sig inom ett avslutat förflutet som man på traditionellt vetenskapligt baner försöker förklara och förstå. Att arkeologi betraktas som viktigt, utan att för den sakens skull anses vara särskilt intressant kanske är ett uttryck för den helgd som Beckman argumenterar för, och som också kommer till uttryck i de kulturpolitiska styrdokumentet.

Arkeologi och kulturmiljövård enligt arkeologgruppen

Förutom nyfikenheten och sökandet efter kunskap, vill man kunna applicera sina kunskaper på dagens samhälle och de diskussioner och debatter som förs. Man vill också ta känslan på allvar – det som lockar oss. Man har från arkeologiskt håll insett att man inte *kan* förneka dessa aspekter. Kanske är också denna öppenhet ett sätt för arkeologer att söka nya vägar i tider då de grundvalar på vilka

---

⁴⁴ I reg. prop. 1996/97:3, s. 128 skriver man: "Det finns inget som säger att stolthet över det svenska skulle behöva stå emot det främmande". Detta kan man hålla med om. Men en stolthet över det svenska är inte samma sak som att finna trygghet och förankring i en egen nationell kulturell *identitet* (ibid.). Jag håller med Jonas Grundberg vars åsikt är att kulturmiljövårdens uppdrag att "...representera en kollektiv, nationell, föreställd gemenskap troligtvis inte längre är ett uppdrag som är möjligt att definiera på någon *kulturell* grund. Det gäller även om man skulle gå över från en tidigare enhetskulturell ideologi till någon annan, vagt definierad mångkulturell ideologi" (Grundberg 2004:74).

ämnet vilar och har byggts kring faller undan och inte längre ger ämnet den legitimitet som det så länge per automatik erhållit. En annan väg – ett annat svar på frågan vad som i framtiden (och idag) skall legitimera den arkeologiska verksamheten ligger konstaterandet i att det inte kan finnas några argument som skulle kunna ge arkeologin sin legitimitet tillbaka överhuvudtaget – dvs. det spelar ingen roll hur mycket verksamheterna förändras eller omorganiserar, ty i slutändan måste det vara det publika intresset som styr. Finns det en efterfrågan kommer det även att finnas en tillgång på arkeologi. Här har man skrotat all den ”helgd” som någonsin kan tänkas ha omgärdat arkeologin och dess material, vilket i och för sig kan vara en befriande tanke. Men samtidigt finns det en risk för att man helt och hållet raderar det som gör arkeologi intressant och spännande – att man kan söka efter det okända och svårförståeliga, dvs. kunskap, utan att detta måste förknippas med krav på ekonomiska vinningar. Kanske är det som Caesar skriver att det är i myterna och i de sociala och historiska schablonerna som kommuniceras genom kulturarvet som intresset för arkeologi ligger. Den professionelle arkeologen kanske menar att detta är områden som arkeologin i vilket fall som helst inte bör befatta sig med. Men behovet av historia och kulturarv försvinner inte bara för att arkeologer väljer att inte befatta sig med frågor som rör detta behov. Resultatet blir att intresset för det som arkeologin gör minskar eftersom den inte fyller detta behov. Följaktligen har många arkeologer, vilket undersökningen pekar på, allteftersom insett att områden som rör de stora frågorna och som berör människor i den egenskapen av att de är människor, *måste* få ta en större plats inte bara i den egna tankevärlden, utan även i officiella sammanhang. Arkeologisk kunskap måste användas och sättas in i nya och intressanta perspektiv. Detta är ett emotionellt, men också ett intellektuellt användande. Det emotionella skall backas upp av det intellektuella. Detta är kunskap som inte bara kan användas för att stimulera människors fantasi och känslor, utan också för att ställa obekväma frågor angående det samhälle vi lever i idag. Att ifrågasätta och diskutera civilisationen, dess uppkomst och dess drivkrafter är andra frågor som arkeologer måste våga undersöka och berätta om.

AVSLUTANDE KOMMENTAR

Det finns som vi sett flera betydande skillnader mellan de olika nivåerna av arkeologisk verksamhet i samhället. Ämnet som sådant är speciellt på så sätt att det är ett av få (humanistiska) ämnen som har en så nära kontakt med lagstiftning och myndigheter. Hur man skall lösa frågorna kring hur kulturarvet skall demokratiseras i praktiken får bli en uppgift för andra, liksom hur man egentligen skall hantera de djupa ideologiska dikotomier som finns inbyggda i den statliga kulturmiljövårdens värdesystem. Att uppmärksamma dessa problem är bara en början.

Inom Agenda kulturarv har man påbörjat en process, inom vilken många intressanta förslag har kommit upp. Något som gör mig tveksam är dock projektets omistliga fokus på sig självt. Visserligen har man samverkat med allt från hembygdsföreningar och frivilligorganisationer till museer och näringsliv, men premissen man utgår ifrån talar alltid i förlängningen om ett nationellt förvaltad och ägt kulturarv. Den diskussion vi idag närmar oss diskuterar inte bara *hur* en statligt styrd kulturarvsförvaltning ska jobba, utan också *varför* vi alls skall ha en sådan förvaltning och vilken roll lagstiftningen skall spela i en sådan verksamhet. Lagens syfte är att ge uttryck och stöd för de värderingar vi har i samhället. Är dessa värderingar motsägelsefulla eller otidsenliga måste de ändras. Dvs. om detta är möjligt. För hur stiftar man egentligen meningsfulla och tydliga lagar om något som man inte kan definiera? Så länge som den svenska lagstiftningen ligger fast, tror jag inte att några allvarliga förändringar inom svensk kulturmiljövård kommer att äga rum. Inkonsekvenserna kommer att bestå.

Avslutningsvis vill jag också kommentera att om arkeologin skall lyckas förändra sig själv och kanske framförallt förändra bilden av sig själv krävs det stora satsningar på att komma i kontakt med människor. Inte för att förklara hur de ska förstå det ena eller andra, utan för att visa vad arkeologi är och vad det kan vara, vilka behov det kan fylla och varför. I syftet ser jag flera likheter med t.ex.

konstnärliga ämnen inom universitetsvärlden, inom vilka det finns utrymme för såväl det estetiska och vetenskapliga, som det existentiella och samhällskritiska. Detta är roller som den arkeologiska vetenskapen inte fyller idag,⁴⁵ men som jag tror att den har potential till att fylla.

Morgondagens arkeologer måste vara mer flexibla och mer vågade i sina möten med det omgivande samhället. Enkätundersökningen har visat att det bland de där representerade arkeologerna finns en sådan öppenhet, åtminstone i tanken. Dessa tankar måste realiseras, uppmuntras, förmedlas och kontinuerligt diskuteras – att ständigt söka och problematisera kopplingen mellan den kunskap man producerar och hur denna kunskap används och fyller en funktion i samhället måste på ett självklart sätt genomsyra de frågeställningar man som arkeolog ställer sig.

SAMMANFATTNING

Föreliggande uppsats har haft som mål att ta ett så brett grepp som möjligt på den arkeologiska vetenskapen och dess förutsättningar att vara en relevant kunskapsproducent i dagens samhälle. I närmandet av detta ofantliga område har jag urskiljt tre aktörer, vilka alla spelar en central roll ifråga om hur arkeologisk kunskap skapas och används i samhället. Dessa aktörer; arkeologer, allmänhet och den institutionaliserade kulturmiljövården, har sedan diskuterats utifrån olika utgångspunkter beroende på vart på fältet de befinner sig.

Kulturmiljövården och dess värdegrunder diskuterades i del I av uppsatsen och här konstaterades att det finns en rad problematiska frågor som relaterar till de värden på vilka den svenska kulturmiljövården vilar. Man befinner sig in en period av förändring där gamla värderingar möter nya, och där konsekvenserna av ett nytt förhållningssätt är mycket långtgående. Utifrån en närläsning av de kulturpolitiska styrdokument har jag visat på en rad bekymmersamma (både explicita och implicita) motsägelser, samt tagit del av en befintlig kropp av litteratur i vilken man ifrågasätter de värdesystem och de argument som idag fortfarande styr inom den statliga kulturmiljövården. Att man inte på ett effektivare sätt inom dessa institutioner har tagit till sig och förnyat sin verksamhet förklaras av att detta är förknippat med både stora praktiska som ideologiska problem, vilka inte bara försvårar processen, utan kanske till och med omöjliggör den.

I del II av uppsatsen har jag genom två enkätundersökningar tittat närmare på de värderingar och attityder gentemot arkeologi och kulturmiljövård som cirkulerar både bland allmänheten och bland arkeologerna själva. Detta har varit mycket värdefullt, då denna typ av undersökningar ofta lyser med sin frånvaro. Jag kunde i denna del konstatera att den våg av förändring och nytänkande som återfinns både bland arkeologer och på kulturarvsinstitutionerna är relativt dåligt representerad bland en större allmänhet. Resultatet tyder på att den s.k. publikgruppen hyser en tämligen traditionell syn på både vad den arkeologiska kunskapen är och vad den kan vara. Situation skall dock inte svartmålas, då många av resultaten gav indikationer på att folk är både nyfikna på ämnet och anser det vara relevant. Ett nästan totalt instämmande från båda enkätgrupperna i påståendet att människor har ett behov av historia och kulturarv visar med all önskvärd tydlighet att det finns ett underlag och ett intresse för sådant som rör det förgångna. Att detta behov med nödvändighet måste kopplas samman med en tankar om verklighetsflykt har avvisats. Att denna koppling fortfarande till en viss grad kan existera kan dock inte uteslutas. Inom den s.k. arkeologgruppen har man med få undantag visat en öppen syn på vad arkeologi är och vilken funktion den kan fylla i samhället. Om denna inställning beror på att man har insett nödvändigheten i ett sådant ställningstagande låter jag vara osagt – detta då man i förlängningen också berörs av de legitimitetsproblem som rör den etablerade kulturmiljövården. Mycket lite arkeologi bedrivs idag i Sverige som inte direkt kan kopplas till den kulturpolitiska lagstiftningen.

---

⁴⁵ I alla fall inte på ett samhälleligt plan

Arkeologins roll eller roller i samhället håller således på att omformas och omdiskuteras. Inom de tre undersökta kategorierna kan man urskilja skillnader ifråga om synen på vilken funktion som arkeologin väntas kunna fylla. Allmänheten kan, vilket nämndes ovan, sägas representera en bild av ämnet som väl överensstämmer med de traditionella värderingar som kommer till uttryck inom de kulturpolitiska dokumenten. Denna bild kan till vissa delar liknas vid den processuella arkeologins bild av ämnet. I de kulturpolitiska styrdokumentet finner man inte bara gammalt nationalistisk tankegods som hängt sig kvar, utan även många nya tankar med nya roller för arkeologin att spela – väldigt många roller. Från statens sida vill man använda arkeologin, inte så mycket för att den kan säga något om nuet, utan för att den genom sin blotta existens kan bidra till att främja bl.a. demokratiska strävanden och stödja en allmän tanke på hållbar utveckling i samhället. Man får dock inte glömma rollen som samhällsbyggare, som åter har aktualiserats i och med framväxten av både den europeiska gemenskapen och en generellt pågående globaliseringsprocess. Arkeologerna å sin sida ser också dom många möjligheter för arkeologin i framtiden. Här finns dock ett fokus på kunskap som både säger något om dået och nuet – en kunskap som berör på flera plan och som inte låter sig fångas inom snäva vetenskapliga stängsel eller lagtexter.

Arkeologen har möjlighet att spela en roll på de mest skilda arenor – allt från den konstnärliga till de vetenskapliga och samhällskritiska. Dessa roller måste fyllas, även inom den institutionaliserade kulturmiljövården. Att relatera och sätta in kunskap i nya sammanhang, göra sig hörd i samhällsdebatten, visa på det annorlunda (eller kanske det överensstämmande) och våga ge sig på de stora frågorna är aspekter av den arkeologiska kunskapsproduktionen och förmedlingen som måste lyftas fram. Detta löser visserligen inte de strukturella legitimitetsproblemen inom den statliga kulturmiljövården, men hjälper den kanske en bit på vägen mot en mer relevant, intressant och meningsfull verksamhet.

LITTERATURFÖRTECKNING

- Alzén, A och Hedrén, J. (1998) *Kulturarvets natur*. Symposium
- Anshelm, J (red.) (1993) *Modernisering och kulturarv*. Symposium
- Ascherson, C. D. (2000) Editorial, *Public Archaeology* **1**: 1-4.
- Beckman, S. (1993) "Oreda i fornsvängen" i Anshelm, J (red.) (1993) *Modernisering och kulturarv*. Symposium
- Beckman, S. (1993) "Om kulturarvets väsen och värde" i Anshelm, J (red.) (1993) *Modernisering och kulturarv*. Symposium
- Beckman, S. (1998) "Vad vill staten med kulturarvet?" i Alzén, A och Hedrén, J. (1998) *Kulturarvets natur*. Symposium
- Berg, K. (2002) "Museerna och diagnosen". *META* **3**: 3-8.
- Broadly, D. (1998) *Kulturens fält: En antologi*. Göteborg: Daidalos.
- Burström, M. (2001) "Cultural Heritage and Antiquarian Attitude". *Current Swedish Archaeology* **9**: 39-44.
- Burström, M. (2002) "Ting väcker tankar". *Res Publica* **53**: 69-75.
- Carlie, A. och Kretz, E. (1998) *Sätt att se på fornlämningar*. Report series no. 60. University of Lund.
- Carman, J. (1996) *Valuing Ancient Things: Archaeology and Law*. London: Leicester University Press.
- Carman, J. (2000) "Theorising the practice of archaeological heritage management", *Archaeologia Polona* **38**: 5-21.
- Carman, J. (2002) *Archaeology & Heritage: An Introduction*. London: Continuum.
- Carman, J., Carnegie, G. D. and Wolnizer, P. W. (1999) "Is archaeological valuation an accounting matter?", *Antiquity* **73**: 143-8.

- Carver, M. (1996) "On archaeological value", *Antiquity* **70**: 45-56
- Cleere, H. F. (ed.) (1989) *Archaeological Heritage Management in the Modern World*. London: Unwin Hyman.
- Darvill, T. (1987) *Ancient Monuments in the Countryside: An Archaeological Management Review*. English Heritage Archaeological Report 5. London: English Heritage.
- Dunnell, R. C. (1984) "The ethics of archaeological significance decisions", i Green, E. L. (ed.) *Ethics and Values in Archaeology*. New York: Free Press, 62-74.
- Featherstone, M. (1988) "In Pursuit of the Postmodern: An Introduction". *Theory, Culture & Society* **5**: 1995-215.
- Gustafsson, A. och Karlsson, H. (2004a) "Solid as Rock?: An Ethnographical Study of the Management of Rock-carvings" *Current Swedish Archaeology* **12**: 23-42.
- Gustafsson, A. och Karlsson, H. (2004b) *Plats på scen: kring beskrivning och förmedling av Bohusläns fasta fornlämningar genom tiderna*. Riksantikvarieämbetet.
- Grundberg, J. (1999) *Kulturarvsförvaltningens samhällsuppdrag*. GOTARC. Serie C. Arkeologiska skrifter no 30. Göteborgs Universitet.
- Grundberg, J. (2004) *Historiebruk, Globalisering och Kulturarvsförvaltning: Utveckling eller konflikt?* GOTARC. Serie B. Gothenburg Archaeological Thesis no 28. Göteborgs Universitet.
- Hagberg, J-E. (1993) "I det glesa kulturarvet" i Anshelm, J (red.) (1993) *Modernisering och kulturarv*. Symposium
- Hansson, M. (2003) "Museerna och framtiden: Reflektioner med anledning av en pågående debatt". *META* **2**: 41-48.
- Hennius, A. och Häggström, L. (2004) "Arkeologins publika relation, lagstiftning och kontroress". *Fornvännen* **99**: 49-51
- Holtorf, C. and Schadla-Hall, T. (1999) "Age as artefact", *European Journal of Archaeology* **2** (2): 229-48.
- Holtorf, C. (2001) "Is the past a non-renewable resource?", i Layton, R., Stone, P. G., och Thomas, J. (eds.) *Destruction and Conservation of Cultural Property*. One World Archaeology 41. London: Routledge.
- Holtorf, C. (2002) "Hur ett forntida föremål uppstår". *Res Publica* **53**: 77-86.
- Hyenstrand, Åke. (1994) *Arkeologi som samhällligt fenomen* i R. Jensen (red.) *Odlingslandskap och fångstmark*. 137-41. Stockholm: RAÄ
- Hygen, A. (1996) *Fornminnevern og forvaltning. En teoretisk og metodisk tillnaerming til planlegging og praksis i fornminnevernet*. Oslo: Niku Temahefte
- Jensen, O.W. (2002) "Behovet av en kritisk självbild". *Res Publica* **53**: 21-27.
- Karlsson, H. (1999) "Den kritiska dialogens nödvändighet: Svensk arkeologi inför det 21 århundrandet". *META* **3**: 3-19.
- Karlsson, H. (2002) "Arkeologins dolda epistemologi". *Res Publica* **53**: 4-12.
- Karlsson, H. (2000) "Swedish Archaeology in the Twenty-First Century". *Current Swedish Archaeology* **8**: 143-155.
- Karlsson, H och Nilsson B. (2001) *Arkeologins publika relation*. Göteborg: Bricoleur Press.
- Karlsson, H. (ed.) (2004) *Swedish Archaeologists on Ethics*. Göteborg: Bricoleur Press.
- Kristiansen, K. (1996) "Old Boundaries and New Frontiers: Reflections on the Identity of Archaeology". *Current Swedish Archaeology* **4**: 103-122.
- Leone, M. och Potter, P. B. (1992) "Legitimation and the classification of archaeological sites", *American Antiquity* **57**: 137-45
- Lindvall, K. (2001) "Historieanvändning och politik" i *Agenda kulturarv – Inspiration & diskussion*. Första numret.
- Länsstyrelsen i Skåne. *Fornvård och kulturlandskap*.

- Magnusson Staaf, B. (2000) "The Rise and Decline(?) of the Modern in Sweden". *Current Swedish Archaeology* 8: 179-194.
- Magnusson Staaf, B. (2002) "Historiens Vaktmästare". *Res Publica* 53: 29-36.
- McGimsey, C. R. (1972) *Public Archaeology*. New York: Seminar Books.
- McManamon, F. P. (1991) "The many publics for archaeology", *American Antiquity* 56: 121-130.
- Merriman, N. (1991) *Beyond the Glass Case: The Public, Museums and Heritage in Britain*. London: Leicester University Press.
- Merriman, N. (ed.) (2004) *Public Archaeology*. London: Routledge.
- Nordin, S. (1995) *Filosofins historia: Det västerländska förnuftets äventyr från Thales till postmodernismen*. Lund: Studentlitteratur.
- Palmquist, L. och Bohman, S. (eds.) (1997) *Museer och kulturarv*. Stockholm: Carlsson Bokförlag
- Pettersson, R. (2003) *Den svenska kulturmiljövårdens värdegrunder: en idéhistorisk bakgrund och analys*. Landskapet som arena nr 7. Umeå: Umeå universitet.
- Pokotylo, D. och Guppy, N. (1999) "Public opinion and archaeological heritage: views from outside the profession", *American Antiquity* 64 (3): 400-16.
- Rienecker, L. (2003) *Problemformulering*. Malmö: Liber.
- Riksantikvarieämbete (2002b) *Kommentar till Statistiska centralbyråns slutrapport mars 2002. Vad betyder kulturmiljön för dig?*
- Rothstein, B. (2000) "Fri eller dirigerad forskning" i Fridlund, M. och Sandström, U. (eds.) *Universitetes värden: Bidrag till de forskningspolitiska debatten*. Stockholm: SNS förlag.
- Skeates, R. (2000) *Debating the Archaeological Heritage*. London: Routledge.
- Storey, J. (1997) *An Introduction to Cultural Theory and Popular Culture. Second Edition*. Prentice Hall.
- Uzzell, D. (ed.) (1989a) *Heritage Interpretation: Volume 1. The Natural and Built Environment*. London: Belhaven Press.
- Uzzell, D. (ed.) (1989b) *Heritage Interpretation: Volume 2. The Visitor Experience*. London: Belhaven Press.
- Welinder, S. (1995) "Swedish Society, Swedish Archaeology, and the Public Debate". *Current Swedish Archaeology* 3: 129-137.

Offentliga utredningar, lagtexter och riksdagstryck

- Forskning och förnyelse*, Regeringens proposition 2000/2001:13
- Frågor till det industriella samhället: Slutbetänkande av Utredningen om en statlig satsning på det industrihistoriska kulturarvet*, SOU 1999:18
- Kulturarv – kulturmiljöer och kulturföremål*, Regeringens proposition 1998/99:114
- Kulturpolitik*, Regeringens proposition 1996/97:3
- Lag om Kulturminnen m.m.*, SFS 1988:950
- Ny värld – ny högskola*, Regeringens proposition 1996/1997:3
- Regional tillväxt – för arbete och välfärd*, Regeringens proposition 1997/98:62
- Uppdragsarkeologi i tiden: Betänkande av uppdragsarkeologiutredning*, SOU 2005:80

Internet

Agenda Kulturarv. www.agendakulturarv.se

Opublicerat material

Strassburg, J. *Raka rör – Kulturarv utan omvägar*

APPENDIX

DEMOGRAFISKA UPPGIFTER	44
RESULTATTABELLER	45
ENKÄT 1 (ARKEOLOGGRUPPEN)	51
ENKÄT 2 (PUBLIKGRUPPEN)	53
ÖPPNA SVAREN (FRÅGA 4)	55

DEMOGRAFISKA UPPGIFTER

Antal deltagare

176 personer, varav 53 st. tillhör ”arkeologgruppen” och 123 st. ”publikgruppen”.

Könsfördelning

Mycket jämn fördelning mellan könen i båda enkätgrupperna.

		Enkät grupp			
		arkeolog	allmänhet	Total	
Kön	kvinnor	Count	29	63	92
		% within Enkät grupp	54,7%	51,2%	52,3%
	Man	Count	24	60	84
		% within Enkät grupp	45,3%	48,8%	47,7%
Total		Count	53	123	176
		% within Enkät grupp	100,0%	100,0%	100,0%

Ålder

Åldersfördelningen är relativt olika i de båda grupperna. I publikgruppen är de flesta unga, medan de i arkeologgruppen är medelålders. Detta är givetvis ett källkritiskt problem. Jag anser dock att fördelningen är tillräckligt jämn för att resultatet skall vara användbart.

		Enkät grupp			
		arkeolog	allmänhet	Total	
Ålder	18-28	Count	5	62	67
		% within Enkät grupp	9,4%	50,4%	38,1%
	29-39	Count	18	35	53
		% within Enkät grupp	34,0%	28,5%	30,1%
	40-50	Count	19	7	26
		% within Enkät grupp	35,8%	5,7%	14,8%
	51-61	Count	9	15	24
		% within Enkät grupp	17,0%	12,2%	13,6%
	62 <	Count	2	4	6
		% within Enkät grupp	3,8%	3,3%	3,4%
Total		Count	53	123	176
		% within Enkät grupp	100,0%	100,0%	100,0%

Utbildning

Publikgruppen är indelad i två utbildningsnivåer; gymnasieutbildade resp. högskoleutbildade. Mycket få har endast en grundskoleutbildning. Bland arkeologerna är alla högskoleutbildade.

		Enkät grupp			
			arkeolog	allmänhet	Total
Avslutad utbildning	Grundskola	Count		10	10
		% within Enkät grupp		8,1%	5,7%
	Gymnasieskola	Count		53	53
		% within Enkät grupp		43,1%	30,1%
Universitet eller högre	Count	53	60	113	
	% within Enkät grupp	100,0%	48,8%	64,2%	
Total	Count	53	123	176	
	% within Enkät grupp	100,0%	100,0%	100,0%	

Andel av publikgruppen som gjort minst ett besök på ett historiskt museum under det senaste året

En något överraskande stor del av denna grupp har under det senaste året gjort ett besök på ett historiskt museum.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ja	82	66,7	67,2	67,2
	Nej	40	32,5	32,8	100,0
	Total	122	99,2	100,0	
Missing	Inget svar	1	,8		
Total		123	100,0		

RESULTATTABELLER

Tabell 1. Den mening vi tillskriver det förflutna och dess lämningar är beroende av den nutida uttolkaren (fråga 1).

		Enkät grupp			
			arkeolog	allmänhet	Total
Den mening vi tillskriver det förflutna och dess lämningar är beroende av den nutida uttolkaren	Instämmer	Count	52	93	145
		% within Enkät grupp	98,1%	77,5%	83,8%
	Vet ej/obestämmd	Count		22	22
		% within Enkät grupp		18,3%	12,7%
	Instämmer inte	Count	1	5	6
		% within Enkät grupp	1,9%	4,2%	3,5%
Total	Count	53	120	173	
	% within Enkät grupp	100,0%	100,0%	100,0%	

Tabell 2. Arkeologiskt forskning kan vara objektiv och fri från värderingar (fråga 2).

		Enkät grupp			
			arkeolog	allmänhet	Total
Arkeologisk forskning kan vara objektiv och fri från värderingar	Instämmer	Count	6	44	50
		% within Enkät grupp	11,3%	36,7%	28,9%
	Vet ej/obestämd	Count		28	28
		% within Enkät grupp		23,3%	16,2%
	Instämmer inte	Count	47	48	95
		% within Enkät grupp	88,7%	40,0%	54,9%
Total	Count	53	120	173	
	% within Enkät grupp	100,0%	100,0%	100,0%	

Tabell 3. Om ett museibesök påverkar synen på arkeologisk forskning (fråga 2).

% within Har du besökt ett historiskt museum någon gång under det senaste året

		Har du besökt ett historiskt museum någon gång under det senaste året		
		Ja	Nej	Total
Arkeologisk forskning kan vara objektiv och fri från värderingar	instämmer	30,5%	50,0%	36,7%
	Vet ej/obestämd	23,2%	23,7%	23,3%
	Instämmer inte	46,3%	26,3%	40,0%
Total		100,0%	100,0%	100,0%

Tabell 4. Arkeologer räddar förhistoriska lämningar och objekt undan förstörelse, så att även framtida generationer skall kunna ta del av dem (fråga 3).

		Enkät grupp			
			arkeolog	allmänhet	Total
Arkeologer räddar förhistoriska lämningar och objekt undan förstörelse, så att även framtida generationer ska kunna ta del av dem	Instämmer	Count	37	111	148
		% within Enkät grupp	72,5%	91,7%	86,0%
	Vet ej/obestämd	Count	2	6	8
		% within Enkät grupp	3,9%	5,0%	4,7%
	Instämmer inte	Count	12	4	16
		% within Enkät grupp	23,5%	3,3%	9,3%
Total	Count	51	121	172	
	% within Enkät grupp	100,0%	100,0%	100,0%	

Tabell 5. Det samhälleliga intresset för arkeologi är just nu väldigt stort (fråga 5)

		Enkät grupp			
			arkeolog	allmänhet	Total
Det samhälleliga intresset för arkeologi är just nu väldigt stort	Instämmer	Count	39	23	62
		% within Enkät grupp	73,6%	19,2%	35,8%
	Vet ej/obestämd	Count	2	48	50
		% within Enkät grupp	3,8%	40,0%	28,9%
	Instämmer inte	Count	12	49	61
		% within Enkät grupp	22,6%	40,8%	35,3%
Total	Count	53	120	173	
	% within Enkät grupp	100,0%	100,0%	100,0%	

Tabell 6. Arkeologi borde ges ett större utrymme i den svenska grundskolan (fråga 6)

		Enkät grupp			
			arkeolog	allmänhet	Total
Arkeologi borde ges ett större utrymme inom den svenska grundskolan	Instämmer	Count	37	65	102
		% within Enkät grupp	71,2%	53,3%	58,6%
	Vet ej/obestämd	Count	13	37	50
		% within Enkät grupp	25,0%	30,3%	28,7%
	Instämmer inte	Count	2	20	22
		% within Enkät grupp	3,8%	16,4%	12,6%
Total	Count	52	122	174	
	% within Enkät grupp	100,0%	100,0%	100,0%	

Tabell 7. Den som kontrollerar nuet kontrollerar också historien (fråga 7)

		Enkät grupp			
			arkeolog	allmänhet	Total
Den som kontrollerar nuet kontrollerar också historien	Instämmer	Count	43	70	113
		% within Enkät grupp	82,7%	57,9%	65,3%
	Vet ej/obestämd	Count	2	25	27
		% within Enkät grupp	3,8%	20,7%	15,6%
	Instämmer inte	Count	7	26	33
		% within Enkät grupp	13,5%	21,5%	19,1%
Total	Count	52	121	173	
	% within Enkät grupp	100,0%	100,0%	100,0%	

Tabell 8. Människor har ett behov av historia och kulturarv (fråga 8)

		Enkät grupp			
			arkeolog	allmänhet	Total
Människor har ett behov av historia och kulturarv	Instämmer	Count	51	120	171
		% within Enkät grupp	96,2%	97,6%	97,2%
	Vet ej/obestämd	Count	1	2	3
		% within Enkät grupp	1,9%	1,6%	1,7%
	Instämmer inte	Count	1	1	2
		% within Enkät grupp	1,9%	,8%	1,1%
Total	Count	53	123	176	
	% within Enkät grupp	100,0%	100,0%	100,0%	

Tabell 9. Vilken tidsperiod skulle ni till helst vilja leva i (fråga 9)

			Enkät grupp		Total
			arkeolog	allmänhet	
Vilken tidsålder skulle du helst vilja leva i - nutid eller dåtid	Nutid	Count	48	84	132
		% within Enkät grupp	90,6%	68,3%	75,0%
	dåtid	Count	5	39	44
		% within Enkät grupp	9,4%	31,7%	25,0%
Total	Count	53	123	176	
	% within Enkät grupp	100,0%	100,0%	100,0%	

Tabell 10. Människor var generellt sett lyckligare i förhistorien (fråga 10)

			Enkät grupp		Total
			arkeolog	allmänhet	
Människor var generellt sett lyckligare	Instämmer	Count	4	23	27
		% within Enkät grupp	7,7%	19,3%	15,8%
	Vet ej/obestämd	Count	18	51	69
		% within Enkät grupp	34,6%	42,9%	40,4%
	Instämmer inte	Count	30	45	75
		% within Enkät grupp	57,7%	37,8%	43,9%
Total	Count	52	119	171	
	% within Enkät grupp	100,0%	100,0%	100,0%	

Tabell 11. Relationen mellan fråga 9 och 10 (fråga 10).

			Människor var generellt sett lyckligare			Total
			instämmer	Vet ej/obestämd	Instämmer inte	
Vilken tidsålder skulle du helst vilja leva i - nutid eller dåtid	Nutid	Count	11	36	34	81
		% within Människor var generellt sett lyckligare	47,8%	70,6%	75,6%	68,1%
	dåtid	Count	12	15	11	38
		% within Människor var generellt sett lyckligare	52,2%	29,4%	24,4%	31,9%
Total	Count	23	51	45	119	
	% within Människor var generellt sett lyckligare	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	

Tabell 12. Anledningen till att somliga objekt klassificeras som "kulturarv" är för att de besitter vissa inneboende egenskaper (fråga 11)

			Enkät grupp		Total
			arkeolog	allmänhet	
Anledningen till att somliga objekt klassificeras som "kulturarv" är för att de besitter vissa inneboende egenskaper	Instämmer	Count	23	75	98
		% within Enkät grupp	44,2%	61,5%	56,3%
	Vet ej/obestämd	Count	5	33	38
		% within Enkät grupp	9,6%	27,0%	21,8%
	Instämmer inte	Count	24	14	38
		% within Enkät grupp	46,2%	11,5%	21,8%
Total	Count	52	122	174	
	% within Enkät grupp	100,0%	100,0%	100,0%	

Tabell 13. Om ett museibesök påverkar synen på arkeologiska objekt (fråga 11).

% within Har besökt ett historiskt museum någon gång under det senaste året		Har besökt ett historiskt museum någon gång under det senaste året		
		Ja	Nej	Total
Anledningen till att somliga objekt klassificeras som "kulturarv" är för att de besitter vissa inneboende egenskaper	instämmer	67,1%	48,7%	61,2%
	Vet ej/obestämd	22,0%	38,5%	27,3%
	Instämmer inte	11,0%	12,8%	11,6%
Total		100,0%	100,0%	100,0%

Diagram 1. Ett arkeologiskt material kan vara bärare av följande värden (fråga 12).

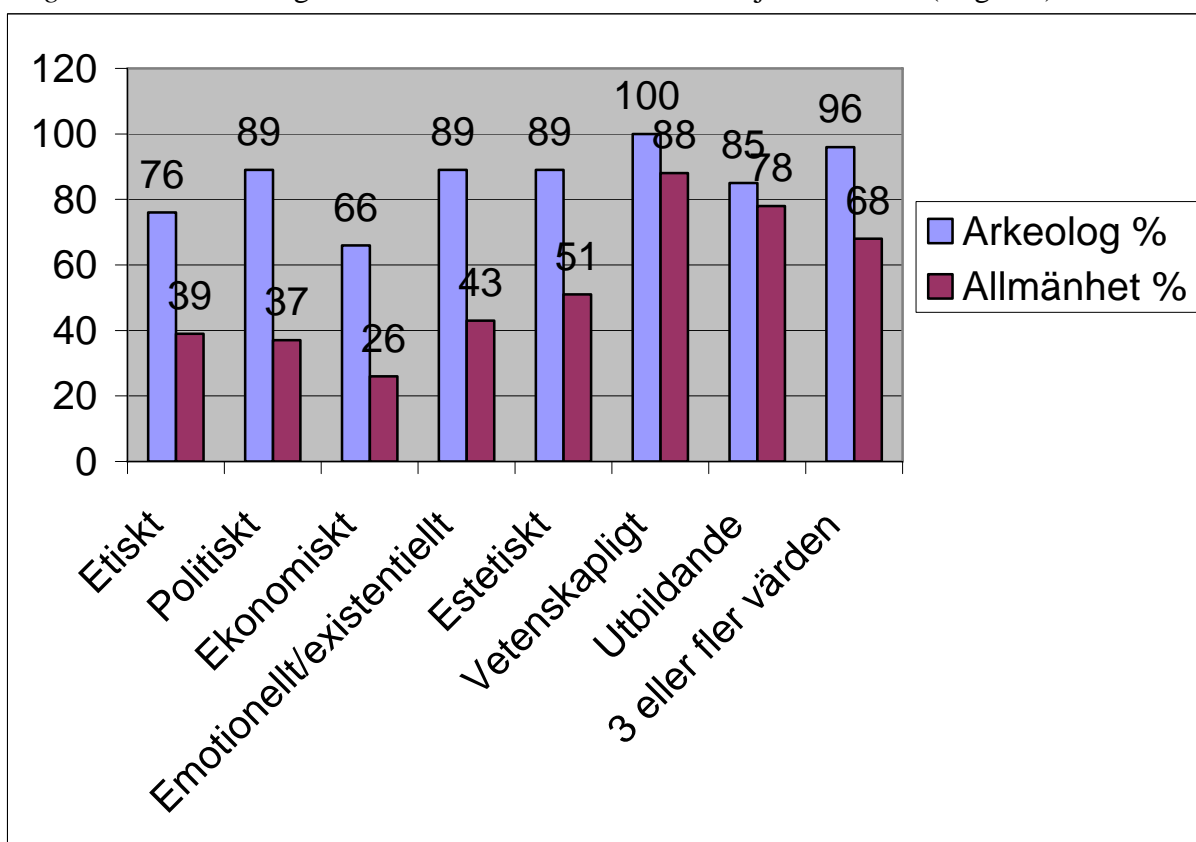

Diagram 1. Diagrammet visar i vilken utsträckning man inom de båda enkätgrupperna angivit att man tillskriver det arkeologiska materialet de värden som anges.

Tabell 14. Om val av historia påverkar vilka värden man tillskriver ett arkeologiskt material (fråga 12).

		Vilken av följande historier är viktigast för dig			
		Svensk historia	Världshistoria	Total	
Ett arkeologiskt material kan ha 3 eller fler värden (dvs. många värden)	Ja	Count	12	63	81
		%	52,2%	75,0%	68,1%
	Nej	Count	11	21	38
		%	47,8%	25,0%	31,9%
Total		Count	23	84	119
		%	100,0%	100,0%	100,0%

Tabell 15. En intresserad arkeologiskt publik är en viktig tillgång i det arkeologiska arbetet, även om denna publiks åsikter inte alltid överensstämmer med den professionella arkeologens (fråga 13).

En intresserad arkeologisk publik är en viktig tillgång i det arkeologiska arbetet, även om denna publiks åsikter inte alltid överensstämmer med den professionella arkeologens

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Instämmer	53	100,0	100,0	100,0

Tabell 16. Att diskutera processen genom vilken mening skapas utifrån det arkeologiska materialet i den publika sfären är en viktig del av det arkeologiska forskningsfältet (fråga 14).

Att diskutera processen genom vilken mening skapas utifrån det arkeologiska materialet i den publika sfären är en viktig del av det arkeologiska forskningsfältet

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Instämmer	46	86,8	88,5	88,5
	Vet ej/obestämd	3	5,7	5,8	94,2
	Instämmer inte	3	5,7	5,8	100,0
	Total	52	98,1	100,0	
Missing	inget svar	1	1,9		
Total		53	100,0		

Tabell 17. Svensk kulturarvsförvaltning är till stor del styrd av lagstiftning (fråga 15).

Svensk kulturarvsförvaltning är till stor del styrd av lagstiftning

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Instämmer	39	73,6	88,6	88,6
	Vet ej/obestämd	4	7,5	9,1	97,7
	Instämmer inte	1	1,9	2,3	100,0
	Total	44	83,0	100,0	
Missing	inget svar	9	17,0		
Total		53	100,0		

ENKÄT 1 – DEN URSPRUNGLIGA ENKÄTEN TILL ARKEOLOGERNA

Institutionen för arkeologi och antikens historia

Denna enkät görs som en del av ett pågående C/D uppsatsarbete i Arkeologi vid Institutionen för arkeologi och antikens historia i Lund. Syftet är att söka insikt i de attityder och värderingar som idag cirkulerar ifråga om arkeologins roll i samhället.

I sin helhet utgörs denna undersökning av två urvalsgrupper; en inom- och en utomvetenskaplig, där den förra representeras av deltagarna vid 2005 års Nordic TAG, emedan den senare riktar sig till den ofta refererade "publiken", dvs. allmänheten.

Undersökningen görs helt anonymt. Ingen som arbetar med studien kommer att veta vem som svarat. När svaren kommit in sammanställs de i form av statistiska tabeller och ett enskilt svar kommer ej att kunna utläsas.

Om Ni har några frågor angående undersökningen skicka ett mail till:
mats-engstrom@rocketmail.com

På förhand tack för din medverkan.

Lund, April 2005

Mats Engström

	Instämmer helt	Instämmer delvis	Vet ej/obestämd	Instämmer inte	Instämmer inte alls
Den mening vi tillskriver det förlutna och dess lämningar är delvis beroende av den nutida uttolkaren	☐	☐	☐	☐	☐
Arkeologisk forskning kan vara objektiv och fri från värderingar	☐	☐	☐	☐	☐
Det arkeologiska källmaterialet är en ändlig och icke förnybar resurs	☐	☐	☐	☐	☐
Svensk kulturarvsförvaltning är till stor del styrd av lagstiftning	☐	☐	☐	☐	☐
Den nuvarande kulturminneslagstiftningen fungerar i sin helhet på ett tillfredsställande sätt	☐	☐	☐	☐	☐
Arkeologer räddar förhistoriska lämningar och objekt undan förstörelse, så att även framtida generationer ska kunna ta del av dem	☐	☐	☐	☐	☐

	Instämmer helt	Instämmer delvis	Vet ej/obestämd	Instämmer inte	Instämmer inte alls
Anledningen till att somliga objekt klassificeras som "kulturarv" är för att de besitter vissa inneboende egenskaper	☐	☐	☐	☐	☐
Att det betyder mycket för många människor	☐				
Att det är gammalt	☐				
Att det visar hur man levde förr	☐				
Att det är unikt	☐				
Att det är typiskt för en viss epok	☐				
Att det berättar om en särskild historisk händelse	☐				
Att det är förknippat med någon känd person	☐				
Att det är i bruk/kan användas	☐				
Annat	☐				

† Frågan tangerar till stor del fråga 15 i Statistiska centralbyråns undersökning "Vad betyder kulturmiljön för dig?" Riksantikvarieämbetet (2002)

Etiskt	☐
Politiskt	☐
Monetärt	☐
Emotionellt/existentiellt	☐
Estetiskt	☐
Vetenskapligt	☐
Utbildande	☐
Annat	☐

	Instämmer helt	Instämmer delvis	Vet ej/obestämd	Instämmer inte	Instämmer inte alls
Arkeologins ideologiska roll och betydelse uppstår inom dess förmedlande verksamheter	☐	☐	☐	☐	☐
En intresserad arkeologisk publik är en viktig tillgång i det arkeologiska arbetet, även om denna publiks åsikter inte alltid överensstämmer med den professionella arkeologens	☐	☐	☐	☐	☐

	helt	delvis	Vet ej/ obestämd	inte	inte alls
Människor har ett behov av historia och kulturarv	☐	☐	☐	☐	☐
Att diskutera processen genom vilken mening skapas utifrån det arkeologiska materialet i den publika sfären är en viktig del av det arkeologiska forskningsfältet	☐	☐	☐	☐	☐
—					

Att den är lättillgänglig för publiken	☐
Att den väl avspeglar det aktuella forskningsläget	☐
Att den är fantasieggande	☐
Att man visar hur människor faktiskt levde förr	☐
Att den inspirerar besökaren att lära sig mer om arkeologi	☐
Att den tydliggör det stora tidsspän som arkeologin rör sig inom	☐
Att besökaren själv får bilda sig en uppfattning om hur livet kan ha tett sig förr	☐
Att man visar besökaren riktiga förhistoriska föremål	☐
Annat: _____	☐

Museum	☐
TV	☐
Böcker	☐
Tidskrifter	☐
Grundskola/Gymnasieskola	☐
Universitet	☐
Dagstidningar	☐
Filmer	☐

	Instämmer helt	Instämmer delvis	Vet ej/ obestämd	Instämmer inte	Instämmer inte alls
Arkeologin som ämne har ett stort samhällsinflytande	☐	☐	☐	☐	☐
Det samhälleliga intresset för arkeologi är just nu väldigt stort	☐	☐	☐	☐	☐
Den som kontrollerar nuet kontrollerar också historien	☐	☐	☐	☐	☐
Arkeologi borde ges ett större utrymme inom den svenska grundskolan	☐	☐	☐	☐	☐
Arkeologi och politik bör hållas strängt isär	☐	☐	☐	☐	☐

Medeltiden	☐
Järnåldern	☐
Upplýsningen	☐
Modern tid	☐
Stenåldern	☐

	Instämmer helt	Instämmer delvis	Vet ej/ obestämd	Instämmer inte	Instämmer inte alls
Livet var mer fredligt	☐	☐	☐	☐	☐
Människor var mer religiösa	☐	☐	☐	☐	☐
Människor var generellt sett lyckligare	☐	☐	☐	☐	☐

☐	☐
--------------------------	--------------------------

Grundskola	☐
Gymnasieskola	☐
Universitet/Högskola eller högre	☐

Mycket nöjd	☐
Nöjd	☐
Varken nöjd eller missnöjd	☐
Missnöjd	☐
Mycket missnöjd	☐

Har du ytterligare synpunkter på denna undersökning och dess frågor så skriv dem gärna här

---

Än en gång: Tack för hjälpen!

ENKÄT 2 – URSPRUNGLIGA ENKÄTEN TILL PUBLIKGRUPPEN

	Instämmer helt	Instämmer delvis	Vet ej/obestämd	Instämmer inte	Instämmer inte alls
Den mening vi tillskriver det förflutna och dess lämningar är beroende av den nutida uttolkaren	☐	☐	☐	☐	☐
Arkeologisk forskning kan vara objektiv och fri från värderingar	☐	☐	☐	☐	☐
Den nuvarande kulturminneslagstiftningen fungerar i sin helhet på ett tillfredsställande sätt	☐	☐	☐	☐	☐
Arkeologer räddar förhistoriska lämningar och objekt undan förstörelse, så att även framtida generationer ska kunna ta del av dem	☐	☐	☐	☐	☐
Arkeologisk kunskap kan användas i politiska och ideologiska syften	☐	☐	☐	☐	☐

Det kan erbjuda spännande och fantasieggande utställningar som låter besökaren känna "historiens vingslag"	☐
Man får komma nära och se förhistoriska föremål som faktiskt har använts av människor för mycket länge sedan	☐
Att man själv utifrån de föremål som där finns kan bilda sig en egen uppfattning om historien	☐
Man får lära sig nya saker om hur de var att leva förr	☐
Att det väl avspeglar det aktuella forskningsläget	☐
Det inspirerar besökaren att lära sig mer om arkeologi	☐
Annat	☐

Svensk historia	☐
Världshistoria	☐
Mitt familjetråd	☐
Min lokala historia	☐

Har inte gjort några besök	☐
1-2 gånger	☐
2-5 gånger	☐
Fler än 5 gånger	☐

	Instämmer helt	Instämmer delvis	Vet ej/obestämd	Instämmer inte	Instämmer inte alls
Arkeologins ideologiska roll och betydelse uppstår inom dess förmedlande verksamheter	☐	☐	☐	☐	☐
Människor har ett behov av historia och kulturarv	☐	☐	☐	☐	☐
Anledningen till att somliga objekt klassificeras som "kulturarv" är för att de besitter vissa inneboende egenskaper	☐	☐	☐	☐	☐

Att det betyder mycket för många människor	☐
Att det är gammalt	☐
Att det visar hur man levde förr	☐
Att det är unikt	☐
Att det är typiskt för en viss epok	☐
Att det berättar om en särskild historisk händelse	☐
Att det är förknippat med någon känd person	☐
Att det är i bruk/kan användas	☐
Annat	☐

Museum	☐
TV	☐
Böcker	☐
Tidskrifter	☐
Grundskola/Gymnasieskola	☐
Universitet	☐
Dagstidningar	☐
Filmer	☐
Internet	☐

Museum	☐
TV	☐
Böcker	☐
Tidskrifter	☐
Grundskola/Gymnasieskola	☐
Universitet	☐
Dagstidningar	☐
Filmer	☐
Internet	☐

	Instämmer helt	Instämmer delvis	Vet ej/ obestämd	Instämmer inte	Instämmer inte alls
Arkeologi som ämne har ett stort samhällsinflytande	☐	☐	☐	☐	☐
Det samhälleliga intresset för arkeologi är just nu väldigt stort	☐	☐	☐	☐	☐
Den som kontrollerar nuet kontrollerar också historien	☐	☐	☐	☐	☐
Arkeologi borde ges ett större utrymme inom den svenska grundskolan	☐	☐	☐	☐	☐
Etiskt	☐				
Politiskt	☐				
Monetärt	☐				
Emotionellt/existentiellt	☐				
Estetiskt	☐				
Vetenskapligt	☐				
Utbildande	☐				
Annat	☐				

	Instämmer helt	Instämmer delvis	Vet ej/ obestämd	Instämmer inte	Instämmer inte alls
Livet var mer fredligt	☐	☐	☐	☐	☐
Människor var mer religiösa	☐	☐	☐	☐	☐
Människor var generellt sett lyckligare	☐	☐	☐	☐	☐
Medeltiden	☐				
Järnåldern	☐				
Upplysningen	☐				
Modern tid	☐				
Stenåldern	☐				

☐	☐
Grundskola	☐
Gymnasieskola	☐
Universitet/Högskola eller högre	☐
Har Ni ytterligare synpunkter på denna undersökning och dess frågor så skriv dem gärna här	
Än en gång: Tack för hjälpen!	

ÖPPNA SVAREN (FRÅGA 4)

Arkeologgruppen

- 003 – Ny kunskap om det förflutna som ger människor perspektiv och förståelse för förändring i samtiden. De arkeologiska lämningarna/materiella kulturen utgör en viktig grund för studier och tolkning av äldre samhällen. Våra förklaringar av äldre samhällen revideras/förändras i takt med en förändrad teoribildning och vår politiska samtid; teleologiskt(?) mål är även att spegla en förändring av historiesyn/historiebruk utifrån ett samhällsperspektiv
- 007 – Ett ständigt reviderande av vår bild/våra bilder av det förflutna för att fördjupa och ifrågasätta vår verklighet
- 008 – At give mennsker i dag (og i framtiden) en insigt i menneskelivets variationer og udtryck over en meget lang tidsperiode. For at vi kan tenke over det at vara menneske blandt andre mennesker og i voren omgivelser
- 010 – Att delta i den humanistiska debatten
- 011 – Det finns inget svar på den frågan! Ju mer initierad man är desto mer inser man att målen är oändliga och mångskiftande – arkeologiernas mångfald! Det finns lika många övergripande mål som det finns arkeologer! (jag: och staten ska sponsra alla dessa?)
- 012 – Arkeologi som ”long-term history” – det er her vi kan noget, som antropologer, sociologer etc. ikke kan.
- 015 – Bidra till en fördjupad samtida självförståelse
- 016 – Skapa: Existentiellt sammanhang, personlig tillfredsställelse, tankar kring att vara människa, historisk bakgrund till nutid, identitet
- 019 – Ge ett perspektiv på vårt liv, vårt samhälle och de värderingar vi har idag. Rekonstruera det förgångna för att vi skall lära oss om nuet
- 021 – samhällsrelevans
- 022 – Att skabe en samfundsmaessig indsigt i de processer som har formet vor verden idag, og at beskrive den mangfoldighet som mennesker kan organisere deres liv og virkelighet
- 023 – At beskrive og suge at forklare verdens kulturhistorie
- 027 – Att utforska, bevara och förmedla kulturarvet i vid mening
- 028 – Genom en god kunskap om vår forntid och historia kan vi förstå vår framtid
- 029 – Att granska och perspektivisera...
- 031 – reflektion i samtiden med utgångspunkt i materiell kultur
- 032 – Kunskapsuppbyggnad, bevaring av det arkeologiska kulturarvet samt, mycket viktigt, lyckade förmedlingsinsatser
- 034 – Att hjälpa människor att förstå sin egna historia så de kan förstå varför de lever i det samhälle de gör idag
- 038 – Att bidra till att upprätthålla en humanistisk och civilisatorisk tradition på hög intellektuell nivå, med argument hämtade ur materiella lämningar såsom avspeglings av mänskligt handlande och tänkande
- 038 – Så objektivt som möjligt redovisa den breda massans liv och leverne bortom de skriftliga vittnesbörderna
- 039 – Rekonstruktioner av händelser och dess utövare
- 040 – At give stoft il en kritisk, oplyst historieopfattelse
- 041 – Problematisera kunskap och förståelse om historia och förhistoriska tider och rum. Problematisera materialitet
- 042 – skapa goda berättelser
- 043 – Att bidra till ett mångkulturellt och demokratiskt samhälle
- 044 – Att studera, analysera och tolka spår och lämningar utifrån olika perspektiv för att belysa hur människors liv, i stort och smått, kan ha gestaltat sig under olika tider och i olika områden samt att studera, analysera och tolka bilder av det förflutna utifrån olika perspektiv för att belysa hur kunskap om det förflutna skapas i relation till samtiden
- 046 – Bidra til selvforståelse hos historier/arkeologi interesserte mennesker
- 048 – Att genom studier och tolkningar av materiell kultur, utifrån olika teoretiska perspektiv, skapa oss bilder av det förgångna, vilka kan lära oss och ge oss perspektiv på mänskligt liv och oss själva som nutidsmänniskor
- 049 – Att ge/skaffa/gräva upp bitar, ledtrådar, pusselbitar till andra sätt att leva, tänka, handla
- 050 – Beror på var man jobbar (???), Det finns inga övergripande mål för alla arkeologer

- 051 – Att genom reflekterande kunskap bidra till en hållbar (ur många perspektiv) utveckling och ett rikare liv för människor
- 052 – Att förstå de större sambanden genom att se på spåren av det lilla livet, och ge insikt om att dagens samhälle är en produkt av historiska skeenden

Publikgruppen

- 001 – att människor ska få veta vad som hänt för länge sedan, kanske på platser som de har band till
- 003 – Att på ett tillräckligt tillförlitligt sätt spegla livsvillkor, infrastrukturer & samhällsuppbyggnad under alla epoker (dvs. även kvinnors och barns del i samhället, liksom underprivilegierade, sjuka, gamla & fattigas historia)
- 004 – utforska historien och bevara den inför framtiden
- 005 – jag tror att den vill informera, men jag tror också den används som medel för att stärka folks känsla av samhörighet
- 012 – att se tillbaka i tiden
- 015 – bevara lämningar. Tolka lämningar och dess historia
- 024 – Lära oss om våran historia och vårt kulturarv
- 025 – Att tillhandahålla kunskap och bedriva fördomsfri (vetenskaplig?) forskning
- 028 – Att förklara och levandegöra vår eller någon annans historia och utveckling
- 030 – Att ta fram och bevara spår från vårt förflutna
- 032 – Att ta reda på och förstå våran historia så att vi kan förstå nutiden bättre
- 034 – Förmedla kunskap om människans historia
- 037 – Att fastställa hur människor levde förr i tiden
- 042 – Att veta mer om människors förflutna
- 043 – Att få veta mer om människans förflutna
- 044 – Att föra vidare kunskapen till kommande generationer
- 045 – Att bevara, upplysa och utbilda
- 047 – Att finna kunskap om forntida (historiska) människors liv och leverne. Vad de hade för kunskap och kultur
- 048 – Att lära folk om förhistorien
- 049 – Ingen aning! Att ta reda på mer om förhistorien, väl?
- 051 – Det är viktigt att bevara arkeologiska fynd åt eftervärlden, så även våra barn kan lära och lära ut. Historia är viktigt för människan, den berättar om henne och om hur hon blivit den hon är idag.
- 053 – Att ge oss ett vetande om det som varit innan vår tid, att förmedla detta på ett så objektivt sätt som möjligt.
- 054 – Att bevara kulturella och mänskliga värden och förklara hur det var utifrån den forskning som finns idag.
- 055 – Att lära oss saker om förhistorien som gör att vi lever och verkar för ett "hållbart samhälle" för framtiden.
- 058 – Att förklara hur människor hade det förr
- 061 – Har för lite kunskaper i ämnet för att kunna göra ett uttalande
- 063 – Att utforska hur man levde förr
- 066 – Att förmedla kunskap om livet förr till framtida generationer
- 071 – Ta lärdom från då till nu, vårt historiska arv
- 074 – Att forska i det förflutna för att bättre förstå framtiden
- 076 – Det är kul för dem som hittar något
- 083 – Förmedlingen av ett arv som blir aktuellt då det ifrågasätter hur vi lever idag och inspirerar oss till att bidra till ett framtida arv
- 085 – Att bevara kunskaper om forna tider åt eftervärlden
- 086 – För att förstå nutiden måste man känna till historien
- 087 – Jag tycker att man skall värna om historien och försöka att lära och komma ihåg. Den skall få ett större utrymme så att ingen kan sopa igen spåren av vad som hänt och förvränga för att kunna utnyttja det.
- 093 – Att värna om vår historia
- 094 - Forska och bevara samt föra vidare
- 096 – Att ta reda på hur människor levde och verkade innan skrifter/böcker blev till
- 097 – Att rekonstruera livet i det förgångna utan att förstöra material för framtida forskning (oförstörande undersökningar)

- 098 – visa för samhället hur man levde förr i tiden
- 099 – skapa kontakt mellan människor trots tidsavstånd. Lära oss mer om nutiden
- 101 – Att i opolitiska syften förklara hur folk bodde/levde/tänkte osv. förr i tiden, och att ta lärdom av det. ”Förlorar vi vår forntid, blir framtid oss en grav. Lyssna till det råd som skalden gav”
- 104 – Fylla luckan mellan nu och då med kunskap. (Helst objektiv sådan) samtidigt ska den arkeologiska vetenskapen också vara mer utåtriktad
- 105 – Att se till att historien inte upprepar sig
- 107 – Att undersöka hur saker och ting var förr, både för att visa på hur det faktiskt var, men även för att ha det i åtanke för att på något sätt lära om framtida situationer och liknande – då man kan använda sig av den kunskap man får genom arkeologi och vetenskap
- 108 – Det bör vara att- liksom alla historisk forskning – ge dagens och framtidens människor material och förmåga till att förstå sig själva i det sammanhang historien bjuder och litet, litet öka våra möjligheter att bli klokare
- 111 – Ta fram grundfakta (material), annat än skriftliga källor, till den historiska vetenskapen. (öka förståelsen/kunskapen om vår historia/historiska sammanhang)
- 112 – Beskriva vårt ursprung
- 113 – Att upptäcka fynd som kan upplysa oss om hur forntida människor levde
- 114 – Att hitta saker/gräva fram dem och att skapa en efterfrågan till just denna kategori av fynd
- 116 – Att visa nutida hur det var förr
- 120 – Som allting här på jorden så handlar det om det jordiska. Oavsett vad man vet så handlar det om vad man gör. Detta återspeglar såklart det arkeologiska
- 121 – förklara och bevara
- 122 – Att förhistorien hålls levande och integreras i samhället; att den är tillgänglig för allmänheten, och inte enbart sätts på piedestal på museum. Samt att arkeologer förhåller sig kritiska till sin egen verksamhet, undviker ”sanna” värden för att vidga tolkningsramarna för historien
- 123 – Att säkra historien år framtiden
- 124 – Att förmedla till gemene man historien om vårt förflutna och försöka lära människan att lära sig av historien, vilket hon inte gör idag
- 126 – Dokumentation och bevarande av kunskap om hur människan levde i förtiden